गाउँ शिक्षा योजना
मकालु गाउँपालिका

(२०८३/०८४ - २०८७/२०८८)

मकालु गाउँपालिका

शिक्षा युवा तथा खेलकुद शाखा, नुम, संखुवासभा।

हाम्रो भनाई

शिक्षा मानव विकासको आधार हो। समावेशी, गुणस्तरीय र जीवनोपयोगी शिक्षा बिना दिगो सामाजिक र आर्थिक विकास सम्भव हुँदैन। नेपालको संविधानले शिक्षाको मौलिक हकका रूपमा प्रत्याभूति गर्दै आधारभूत र माध्यमिक शिक्षाको जिम्मेवारी स्थानीय तहलाई प्रदान गरेको सन्दर्भमा मकालु गाउँपालिका शिक्षा योजना समय सापेक्ष आवश्यकता हो।

हाम्रो मकालु गाउँपालिकामा शैक्षिक पहुँच विस्तार भएतापनि सिकाइ उपलब्धि, समानता, गुणस्तर, प्रविधिको उपयोग, शिक्षक पेशागत विकास तथा विद्यालय व्यवस्थापनमा अझै सुधार आवश्यक छ। भौगोलिक अवस्था, सामाजिक र आर्थिक असमानता, लैङ्गिक तथा अपाङ्गता सम्बन्धी चुनौतीका कारण सबै बालबालिकाले समान गुणस्तरको शिक्षा प्राप्त गर्न सकेका छैनन्।

यस शिक्षा योजनाले स्थानीय आवश्यकता, स्रोत र सम्भावनालाई आधार मानी शिक्षा क्षेत्रको समग्र सुधारको मार्ग चित्र प्रस्तुत गर्दछ। विद्यालय शिक्षा क्षेत्र योजना (SESP), राष्ट्रिय पाठ्यक्रम ढाँचा, दिगो विकास लक्ष्य (SDG–4) तथा संघ र प्रदेश नीतिसँग सामञ्जस्य कायम गर्दै योजना तयार गरिएको छ।

हाम्रो भनाइ स्पष्ट छ, "शिक्षा केवल विद्यालयसम्म सीमित नभई जीवनभर सिकाइको आधार बन्नुपर्छ। बालमैत्री, समावेशी, सुरक्षित र प्रविधिमैत्री सिकाइ वातावरण निर्माण, शिक्षकको क्षमता अभिवृद्धि, अभिभावक तथा समुदायको सक्रिय सहभागिता, तथा उत्तरदायित्व शासकीय अभ्यास मार्फत शिक्षा सुधार सम्भव छ।"

यस योजनाको सफल कार्यान्वयनका लागि निर्वाचित जनप्रतिनिधि, शिक्षक, अभिभावक, समुदाय, निजी क्षेत्र तथा विकास साझेदारबीच सहकार्य अपरिहार्य छ। साझा प्रतिबद्धता र प्रभावकारी कार्यान्वयन मार्फत हाम्रो गाउँपालिकालाई सिकाइ मैत्री, समावेशी र गुणस्तरीय शिक्षाको नमुना स्थानीय तहका रूपमा विकास गर्ने हाम्रो दृढ संकल्प छ।

....

ओङ्दी छिरिङ शेर्पा

अध्यक्ष

हाम्रो भनाई

नेपालको संविधानको धारा ३१ मा शिक्षालाई मौलिक हकको रुपमा स्थापना गरेको छ। यस अनुसार हरेक नेपाली नागरिकले आधारभूत तह सम्म अनिवार्य तथा निःशुल्क भनि व्यवस्था गरेको छ भने माध्यमिक तह सम्म निःशुल्क शिक्षाको प्रावधानलाई स्पष्ट रुपले राखेको छ। त्यस्तै अनुसूची ८ मा आधारभूत तह र माध्यमिक तहको एकल अधिकार स्थानीय तहको रहेको कुरा स्पष्ट हुन्छ।त्यस्तै संविधानका शैक्षिक प्रावधानलाई पूर्ण रुपले कार्यान्वय गर्नको निम्ति अनिवार्य तथा निःशुल्क शिक्षा ऐन २०७५ अनुसार वि.सं. २०८५ सम्म आधारभूत तह उत्तीर्ण हुनु पर्ने बाध्यकारी व्यवस्था पनि रहेको छ। सोह्रौं योजनाका लक्ष्य तथा दिगो विकासका लक्ष्य पूरा गर्नु पर्ने हामी सबैको दायित्व र प्रतिवद्वता पनि अपरिहार्य विषय हो। प्रत्येक व्यक्तिमा रहेका अन्तर्निहित प्रतिभा र व्यक्तित्व विकासका सम्भावनाहरूलाई प्रष्फुटित गर्न र संविधान तथा ऐन र कानुनी प्रावधानलाई संस्थागत गर्न हामी सबै प्रतिवद्व छौं। सर्वाङ्गिण शिक्षाको विकासका लागि सदैव सहयोग, समन्वय र सहकार्य गर्ने कुरालाई प्रतिवद्वता जाहेर गरिन्छ।

राष्ट्रको शैक्षिक स्तर उकास्न र विश्व प्रतिस्पर्धी नागरिक उत्पादन गर्न हरेक स्थानीय तहको अमूल्य योगदान रहने हुँदा त्यसलाई विश्वसामू स्थापित गर्न मकालु गाउँपालिका शिक्षा शाखाले धेरै पहल गरी मकालु गाउँपालिका पञ्च वर्षीय गाउँ शिक्षा योजना (२०८३/०८४ - २०८७/२०८८) तयारीका लागि थुप्रै मेहनत गरेको छ। विभिन्न प्रयासबाट आज हामी गाउँ शिक्षा निर्माण गर्न सफल भएका छौं। यसले पक्कै पनि हाम्रा मकालु गाउँपालिकाका विद्यार्थी भाइबहिनीहरूको उज्वल भविष्य निर्माणमा ठूलो टेवा पुग्ने विश्वास छ।

शिक्षाको चौतर्फी विकास गर्न योजनावद्व अघि बढ्ने र योजना अनुसार वित्तीय व्यवस्थापन गर्न सक्नु अति आवश्यक छ।यसमा मकालु गाउँपालिकाले न्यायोचित प्रबन्ध गर्ने प्रतिवद्वता व्यक्त गर्दछौं।शिक्षाको नीति तथा कार्यक्रम योजना अनुरुप समय सापेक्ष बनाइँदै लगिनेछ।योजनावद्व विकास र योजना अनुरुपको वित्तीय व्यवस्थापनले पक्कै पनि विद्यार्थी भर्ना दर, उत्तीर्ण दर, Digital Literacy आदि वृद्वि गर्न तथा शिक्षकमा पेसागत विकास एवम् उत्प्रेरित गर्न ठूलो टेवा पुऱ्याउनेछ भन्ने आशा व्यक्त गरिन्छ।

....

मनकला राई

उपाध्यक्ष

हाम्रो भनाई

वैश्विक शासन,विज्ञान, प्रविधि र नवप्रवर्तनको युगमा शिक्षाले आधुनिक रूप ग्रहण गर्नु आवश्यक छ। स्थानीय तह स्थानीयताको पर्खालभित्र मात्र रहनु हुँदैन्। स्थानीय तह विश्वका प्रतिबद्धता र सम्झौतामा ख्याल गर्दै अघि बढ्नु पर्दछ। त्यस्तै राष्ट्रका नीति तथा प्रावधानलाई पनि मध्यनजर गर्नु उतिकै आवश्यक छ। नेपालको संविधानका व्यवस्था शिक्षा ऐन २०२८, शिक्षा नियमावली २०५९ र स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन २०७४ ले दिएका २३ वटा अधिकारलाई संस्थागत गरेर समृद्ध मकालु गाउँपालिका निर्माणमा टेवा पुऱ्याउनु स्थानीय तहको मुख्य दायित्व हो। यसका लागि मकालु गाउँपालिकाले पनि आन्तरिक करण गर्नु आवश्यक छ।

त्यसैले यस मकालु गाउँपालिकाको पञ्च वर्षीय शिक्षा योजना (२०८३/०८४ - २०८७/२०८८) ले शिक्षाका नेपालले गरेका विभिन्न सन्धी र सम्झौताको आन्तरिकीकरण गर्दै राज्यका नीतिगत तथा कानुनी प्रावधानलाई संस्थागत गर्नु हामी सबैको दायित्व हो। यसमा मकालु गाउँपालिकाको दीर्घकालीन संकल्प पनि रहेको छ। योजनाबद्ध शिक्षाका नीति लागू गर्न र तयार पारिएको शिक्षा योजनाका मुख्य मुख्य प्रावधानलाई न्यायोचित वित्तीय व्यवस्थापन गरेर अघि बढ्ने प्रतिबद्धता जाहेर गरिन्छ।

शैक्षिक सुशासनमा अभिवृद्धि, सुशासन, समृद्धि र सामाजिक न्यायको मूल्य शैक्षिक क्षेत्रमा स्थापित गर्न यस योजनाबाट सफल हुन सकिनेमा पूर्ण विश्वास लिइन्छ।यस योजनाको सफलताका लागि सबैको सहयोग, सहकार्य र समन्वय आवश्यक छ भने मकालु गाउँपालिका गुणस्तरीय शिक्षा र शैक्षिक उन्नयनमा सदैव तत्पर रहेकोछ। साथै, "बालबालिकाको उज्वल भविष्य निर्माणको इच्छा, मकालु गाउँपालिकाको दीर्घकालीन प्रतिबद्धता" भन्ने नारालाई सार्थक बनाउन सम्पूर्ण अभिभावक, विद्यार्थी र सरोकारवाला सबैमा अनुरोध समेत गरिन्छ।

....

इन्द्र बहादुर दर्जी

मुख प्रशासकीय अधिकृत

योजनाको सारांश

मकालु गाउँपालिका शिक्षा योजना स्थानीय तहभित्रको शिक्षा प्रणालीलाई समावेशी, गुणस्तरीय र दिगो बनाउने उद्देश्यले तयार गरिएको समग्र रणनीतिक दस्तावेज हो। यस योजनाले प्रारम्भिक बालविकासदेखि माध्यमिक तथा वैकल्पिक/आजीवन शिक्षासम्मका कार्यक्रमलाई एकीकृत ढङ्गले समेटेको छ।

योजनाको प्रमुख उद्देश्यहरूमा शिक्षामा पहुँच र समता विस्तार, सिकाइ उपलब्धि सुधार, शिक्षक तथा शैक्षिक जनशक्तिको क्षमता अभिवृद्धि, विद्यालय शासन र व्यवस्थापन सुदृढीकरण, प्रविधिको प्रभावकारी उपयोग तथा सुरक्षित र बालमैत्री वातावरण निर्माण समावेश छन्।

योजना तयार गर्दा तथ्याङ्क विश्लेषण, विद्यालय अवस्था अध्ययन, सरोकारवालासँग परामर्श तथा स्थानीय आवश्यकता पहिचानलाई आधार बनाइएको छ। यसले विद्यालय भर्ना र निरन्तरता, ड्रपआउट न्यूनीकरण, लक्षित समूह (बालिका, दलित, अपाङ्गता भएका बालबालिका, सीमान्तकृत समुदाय) का लागि विशेष कार्यक्रम, तथा गैर-औपचारिक/वैकल्पिक शिक्षालाई प्राथमिकता दिएको छ।

कार्यान्वयन रणनीतिमा स्पष्ट लक्ष्य, परिणाम सूचक, वार्षिक कार्ययोजना, जिम्मेवारी बाँडफाँड र अनुगमन-मूल्याङ्कन व्यवस्था समावेश गरिएको छ। स्थानीय स्रोत परिचालन, अन्तर-तह समन्वय, समुदाय सहभागिता र सार्वजनिक-निजी साझेदारीलाई जोड दिइएको छ।

समग्रमा, यो शिक्षा योजना स्थानीय तहको शैक्षिक रूपान्तरणका लागि मार्गदर्शक दस्तावेज हो। योजनाको प्रभावकारी कार्यान्वयनले सबै बालबालिकालाई समान अवसर, गुणस्तरीय सिकाइ र जीवनोपयोगी सीप प्रदान गर्दै सामाजिक न्याय र दिगो विकासमा योगदान पुऱ्याउने अपेक्षा गरिएको छ।

क) विषय प्रवेशः

संविधानतः सङ्घीय शासन प्रणाली कार्यान्वयनसँगै शिक्षा क्षेत्रको योजना, व्यवस्थापन तथा कार्यान्वयनको प्रमुख जिम्मेवारी स्थानीय तहमा निहित भएको छ। नेपालको संविधान २०७२, स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन २०७४ तथा विद्यालय शिक्षा सम्बन्धी विद्यमान कानुनी तथा नीतिगत व्यवस्थाले स्थानीय तहलाई आफ्ना भौगोलिक, सामाजिक, आर्थिक तथा सांस्कृतिक सन्दर्भ अनुसार शिक्षा नीति तथा योजना निर्माण गर्ने स्पष्ट अधिकार र दायित्व प्रदान गरेको छ। यस सन्दर्भमा स्थानीय शिक्षा योजना स्थानीय तहको शिक्षा विकासको मार्गदर्शक दस्तावेजका रूपमा अत्यन्तै महत्वपूर्ण मानिन्छ।

स्थानीय शिक्षा योजना भनेको स्थानीय तहभित्रका बालबालिका, युवा तथा वयस्कहरूको समावेशी, गुणस्तरीय, जीवनोपयोगी र समान पहुँच सुनिश्चित गर्ने उद्देश्यले तयार गरिने दीर्घकालीन तथा मध्यकालीन योजना हो। यस योजनाले प्रारम्भिक बालविकासदेखि माध्यमिक तह, प्राविधिक तथा व्यवसायिक शिक्षा,

अनौपचारिक तथा आजीवन सिकाइसम्मका सबै आयामलाई समेट्दै स्थानीय आवश्यकतामा आधारित लक्ष्य, रणनीति, कार्यक्रम तथा बजेटको स्पष्ट खाका प्रस्तुत गर्दछ। साथै, यसले सङ्घीय तथा प्रदेशस्तरीय शिक्षा नीति, विद्यालय शिक्षा क्षेत्र योजना (SESP) तथा दिगो विकास लक्ष्य (SDG–4) सँग स्थानीय शिक्षा विकासलाई समन्वयात्मक रूपमा अघि बढाउन सहयोग पुऱ्याउँछ।

स्थानीय शिक्षा योजना निर्माण प्रक्रिया तथ्यमा आधारित, सहभागीमूलक र समावेशी हुनु पर्दछ। यस क्रममा विद्यालय, शिक्षक, अभिभावक, विद्यार्थी, समुदाय, सरोकारवाला निकाय तथा विषयगत विज्ञहरूको सार्थक सहभागिता सुनिश्चित गर्नु आवश्यक हुन्छ। यसले शिक्षा क्षेत्रमा विद्यमान असमानता, पहुँचको समस्या, गुणस्तरका चुनौती, लैङ्गिक तथा सामाजिक समावेशीकरणका सवाल, अपाङ्गता मैत्री पूर्वाधार, डिजिटल शिक्षा, जलवायु परिवर्तन तथा विपद् प्रतिरोधी शिक्षा प्रणाली जस्ता समसामयिक विषयहरूलाई सम्बोधन गर्न सहयोग गर्दछ।

यसरी तयार गरिने स्थानीय शिक्षा योजनाले स्थानीय तहको शिक्षा क्षेत्रमा लगानीको प्राथमिकता निर्धारण गर्ने, स्रोत साधनको प्रभावकारी परिचालन गर्ने तथा नतिजामूलक कार्यान्वयनलाई सुनिश्चित गर्ने आधार प्रदान गर्दछ। दीर्घकालीन दृष्टि, स्पष्ट लक्ष्य र मापनयोग्य सूचकहरू सहितको स्थानीय शिक्षा योजना मार्फत स्थानीय तहले आफ्ना नागरिकका लागि समावेशी, गुणस्तरीय र दिगो शिक्षा प्रणाली निर्माणतर्फ ठोस कदम चाल्न सक्नेछ।

ख) शिक्षा योजना निर्माणको आवश्यकता र औचित्यः

शिक्षा सामाजिक, आर्थिक तथा मानवीय विकासको आधार स्तम्भ हो। गुणस्तरीय, समावेशी र जीवनोपयोगी शिक्षा बिना दिगो विकास सम्भव हुँदैन। सङ्घीय शासन प्रणाली कार्यान्वयनसँगै शिक्षा क्षेत्रको योजना, व्यवस्थापन तथा सेवा प्रवाहको महत्वपूर्ण जिम्मेवारी स्थानीय तहमा हस्तान्तरण भएको सन्दर्भमा शिक्षा योजना निर्माणको आवश्यकता र औचित्य झनै बढेको छ। स्पष्ट दृष्टि, लक्ष्य र रणनीति बिना सञ्चालन गरिने शैक्षिक कार्यक्रमहरू अपेक्षित नतिजा दिन नसक्ने हुँदा व्यवस्थित शिक्षा योजना अपरिहार्य भएको छ।

शिक्षा योजना निर्माणको प्रमुख आवश्यकता स्थानीय सन्दर्भ, आवश्यकता र प्राथमिकताका आधारमा शिक्षा विकासलाई अगाडि बढाउनु हो। देशभर शिक्षा क्षेत्रमा भौगोलिक, सामाजिक, आर्थिक तथा सांस्कृतिक विविधता विद्यमान छ। एकै किसिमको नीति र कार्यक्रमले सबै स्थानका समस्या समाधान गर्न नसक्ने भएकाले स्थानीय तथ्याङ्क, विद्यालयको अवस्था, सिकाइ उपलब्धि, पहुँच र निरन्तरताको अवस्था, शिक्षक व्यवस्थापन, पूर्वाधार तथा स्रोत साधनको यथार्थ मूल्याङ्कनका आधारमा शिक्षा योजना तयार गर्नु आवश्यक हुन्छ। यसले स्थानीय समस्यालाई पहिचान गरी समाधानमुखी हस्तक्षेप सुनिश्चित गर्दछ।

शिक्षा योजना निर्माणको अर्को महत्वपूर्ण औचित्य सीमित स्रोत साधनको प्रभावकारी र पारदर्शी उपयोग हो। शिक्षा क्षेत्रमा लगानी बढ्दै गए तापनि स्रोतको सही प्राथमिकता निर्धारण हुन नसक्दा अपेक्षित उपलब्धि हासिल हुन सकेको छैन। शिक्षा योजनाले स्पष्ट प्राथमिकता, कार्यक्रम र बजेटबीचको अन्तरसम्बन्ध स्थापित गरी स्रोतको दोहोरोपन घटाउने र नतिजामूलक लगानी सुनिश्चित गर्ने आधार प्रदान गर्दछ। साथै, यसले विकास साझेदार तथा अन्य सरोकारवालासँग समन्वय र सहकार्य गर्न सहज बनाउँछ।

समावेशीता, समानता र सामाजिक न्याय प्रवर्द्धन गर्नु पनि शिक्षा योजना निर्माणको प्रमुख औचित्य हो। बालबालिकाको पहुँचबाहिर रहने अवस्था, लैङ्गिक विभेद, जातीय तथा सामाजिक बहिष्करण, अपाङ्गता, गरिबी र भौगोलिक कठिनाइका कारण सिर्जित असमानतालाई सम्बोधन गर्न लक्षित रणनीति आवश्यक हुन्छ। शिक्षा योजनाले GESI उत्तरदायी कार्यक्रमहरू समावेश गरी पछाडि परेका तथा जोखिममा रहेका समूहको शिक्षामा पहुँच, सहभागिता र सिकाइ उपलब्धि सुधार गर्न सहयोग पुऱ्याउँछ।

त्यसैगरी, शिक्षा योजनाले शिक्षा प्रणालीको गुणस्तर सुधार र दिगोपन सुनिश्चित गर्दछ। शिक्षकको पेशागत विकास, पाठ्यक्रम कार्यान्वयन, शिक्षण-सिकाइ प्रक्रिया, परीक्षा तथा मूल्याङ्कन प्रणाली, डिजिटल शिक्षा र नवप्रवर्तनलाई योजनाबद्ध रूपमा अघि बढाउन शिक्षा योजना आवश्यक हुन्छ। साथै, जलवायु परिवर्तन, विपद् जोखिम न्यूनीकरण र आपतकालीन अवस्थामै पनि सिकाइ निरन्तरता कायम राख्ने शिक्षा प्रणाली निर्माणका लागि दीर्घकालीन सोच र तयारी शिक्षा योजना मार्फत मात्र सम्भव हुन्छ।

यसरी, शिक्षा योजना निर्माण स्थानीयदेखि राष्ट्रिय लक्ष्यसम्मको सेतुका रूपमा कार्य गर्दछ। यसले विद्यालय शिक्षा क्षेत्र योजना (SESP), दिगो विकास लक्ष्य (SDG–4) तथा राष्ट्रिय शिक्षा नीतिसँग स्थानीय शिक्षा विकासलाई समन्वय गर्दै उत्तरदायी, प्रभावकारी र परिणाममुखी शिक्षा प्रणाली निर्माण गर्न स्पष्ट दिशा प्रदान गर्दछ। त्यसैले, गुणस्तरीय, समावेशी र दिगो शिक्षा सुनिश्चित गर्न शिक्षा योजना निर्माण आवश्यक मात्र नभई अत्यन्त औचित्यपूर्ण कार्य हो।

ग) योजना निर्माण प्रक्रियाः

शिक्षा योजना निर्माण गर्दाका देहाय बमोजिमका सामग्रीहरूलाई आधार लिएर योजना निर्माण गरिएको थियो।

अ) नेपालको संविधान
आ) सोह्रौं आवधिक योजना
इ) स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन २०७४
ई) संघ, प्रदेश र स्थानीय तह (समन्वय तथा अन्तरसम्बन्ध) ऐन २०७७
उ) राष्ट्रिय/प्रादेशिक/स्थानीय तहको दीर्घकालीन सोच

ऊ) अनिवार्य तथा निःशुल्क शिक्षासम्बन्धी ऐन, २०७५ लगायत विद्यमान विद्यालय शिक्षासम्बन्धी ऐन, नियमावली

ऋ) विद्यालय शिक्षा क्षेत्र योजना

ए) राष्ट्रिय शिक्षा नीति २०७६,

ऐ) दिगो विकास लक्ष्य

ओ) स्थानीय तहको योजना तर्जुमा दिग्दर्शन २०७८

औ) स्थानीय तहको मध्यकालिन खर्च संरचना

अं) राष्ट्रिय जनगणनाको प्रतिवेदन २०७८

अः) राजनीतिक दलको घोषणापत्र र विद्यालय सुधार योजना र अन्य सरकारी र गैरसरकारी संघ संस्थाका शिक्षासम्बन्धी कार्यक्रम आदि।

त्यसै गरी योजना निर्माणको क्रममा देहाय बमोजिमका प्रक्रियाहरू अवलम्बन गरिएको थियो। यो योजना निर्माणका क्रममा तपसिलका बैठकका निर्णयहरू र उपस्थितिहरू अनुसूचीमा समावेश गरिएको छ।

अ) कार्यपालिकाको बैठकको निर्णय

आ) योजना निर्माण समितिको गठन

इ) सरोकारवालाहरूको भेलाको उपस्थिति र निर्णय

ई) प्रथम मस्यौदा तयारी

उ) योजनाको स्वीकृति

ऊ) योजनाको अन्तिम रुप

घ) योजनाको दस्तावेजको स्वरूप :

यस योजनाको पहिलो परिच्छेदमा स्थानीय तहको पृष्ठभूमि शिक्षा क्षेत्रका समस्याहरू चुनौतीहरू र अवसरहरू उल्लेख गरिएको छ। दोस्रो परिच्छेदमा यस योजनाका दूरदृष्टि, ध्येय, उद्देश्य तथा रणनीतिहरू र प्रमुख अपेक्षित उपलब्धिहरू प्रस्तुत गरिएको छ।

परिच्छेद तीनमा विद्यालय क्षेत्रका विभिन्न उपक्षेत्रगत योजनाका खाका समावेश गरिएको छ। यसमा समावेश गरिएका उपक्षेत्रहरूमा प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षा, आधारभूत शिक्षा, माध्यमिक शिक्षा, अनौपचारिक शिक्षा तथा आजीवन सिकाइ, पाठ्यक्रम तथा मूल्याङ्कन र शिक्षक विकास तथा व्यवस्थापन रहेका छन्। परिच्छेद चारमा विद्यालय शिक्षाका विभिन्न अन्तरसम्बन्धित विषयहरू समावेश गरिएको छ। यसमा समावेश गरिएका अन्तरसम्बन्धित विषयहरूमा समता तथा समावेशीकरण स्वास्थ्य, पोषण तथा दिवा खाजा आपतकालीन तथा संकटपूर्ण अवस्थामा शिक्षा विद्यालय भौतिक विकास र शिक्षामा सूचना तथा सञ्चार प्रविधि रहेका छन्।

परिच्छेद पाँचमा सुशासन तथा व्यवस्थापन अन्तर्गत आवश्यक संस्थागत संरचना तथा क्षमता विकास, योजना कार्यान्वयनको समग्र व्यवस्था र अनुगमन, मूल्याङ्कन तथा प्रतिवेदन प्रणालीका समावेश गरिएको छ।

परिच्छेद ६ मा योजनाका लागि लगानी र स्रोत व्यवस्थापन के कसरी गर्ने भन्ने विषय प्रस्तुत गरिएको छ। परिच्छेद सातमा योजनाको कार्यान्वयनबाट अपेक्षा गरिएका समग्र नतिजाहरू र मुख्य मुख्य सूचकहरू उल्लेख गरिएको छ।

विषय सूची

क) विषय प्रवेशः .... घ

ख) शिक्षा योजना निर्माणको आवश्यकता र औचित्यः .... ङ

ग) योजना निर्माण प्रक्रियाः .... च

घ) योजनाको दस्तावेजको स्वरूप : .... छ

परिच्छेद : १ .... १

परिचय १
१. भौगोलिक अवस्थिति : १
जनसाङ्ख्यिकीय संरचना ३
(क) सामाजिक तथा सांस्कृतिक अवस्थाको विश्लेषणः ४
(ख) आर्थिक अवस्थाः ५
ङ) शैक्षिक अवस्थाको विश्लेषणः ६
२. सबल पक्षहरू ११
३. शिक्षा क्षेत्रका समस्याहरू १२
४. अवसरहरू १२
५. चुनौतीहरू १३

परिच्छेद : २ .... १४

दूरदृष्टि, उद्देश्य, रणनीति तथा लक्ष्य निर्धारण १४
२.१ दूर दृष्टिः १४
२.२ लक्ष्यः १४
२.३ उद्देश्य १४
२.४ रणनीति १५
२.५. अपेक्षित उपलब्धिः १९
२.६. मुख्य कार्यसम्पादन सूचक र लक्ष्य निर्धारण २०

परिच्छेद : ३ .... २८

विद्यालय शिक्षा क्षेत्रका मुख्य उपक्षेत्र २८

३.१ प्रारम्भिक बालविकास र शिक्षा २८
३.१.१ परिचयः २८
३.१.२ वर्तमान अवस्थाः २८
३.१.३ उद्देश्यः २९
३.१.४ रणनीतिहरू २९
३.१.५ उपलब्धि, नतिजा, प्रमुख क्रियाकलाप र लक्ष्य २९
३.१.५.१ उपलब्धिः २९
३.१.५.२ प्रमुख नतिजाः ३०
३.५.१.३ प्रारम्भिक वालविकास तथा शिक्षाका प्रमुख क्रियाकलापहरू तथा लक्ष्य ३१
३.२ आधारभत् शिक्षा ३८
३.२.१ परिचय ३८

३.२.२ वर्तमान अवस्थाः *३९*
३.२.३ उद्देश्य *३९*
३.२.४ रणनीतिहरू *३९*
३.२.५ उपलब्धि, नतिजा, प्रमुख क्रियाकलाप र लक्ष्य ४१
३.२.५.१ उपलब्धि: *४१*
३.२.५.२ प्रमुख नतिजा : *४१*
३.२.५.३ प्रमुख क्रियाकलाप र लक्ष्य: *४२*
३.३ माध्यमिक शिक्षा ४८
३.३.१. परिचय *४८*
३.३.२ वर्तमान अवस्थाः *४८*
३.३.३ उद्देश्य *४९*
३.३.४ रणनीतिहरू *४९*
३.३.५ उपलब्धि, नतिजा, प्रमुख क्रियाकलाप र लक्ष्य ४९
३.३.५.१ उपलब्धिः *४९*
३.३.५.२ प्रमुख नतिजाः *५०*
३.३.५.३ माध्यमिक तहका प्रमुख क्रियाकलापहरू तथा लक्ष्य *५१*
३.४ अनौपचारिक तथा आजीवन सिकाई ५९
३.४.१ परिचय *५९*
३.४.२ वर्तमान अवस्था *५९*
३.४.३ उद्देश्य *६१*
३.४.४ रणनीतिहरू *६१*
३.४.५ उपलब्धि, नतिजा र प्रमुख क्रियाकलाप तथा लक्ष्य ६२
३.४.५.१ उपलब्धि सबै नागरिकहरूलाई साक्षरता, निरन्तर शिक्षा र जीवनपयन्त सिकाईको अवसर प्राप्त हुनेछ। *६२*
३.४.५.२ प्रमुख नतिजा *६२*
३.४.५.३ प्रमुख क्रियाकलाप तथा लक्ष्य *६३*

परिच्छेद ४ .... **६४**

अन्तर सम्बन्धित विषय क्षेत्रहरू **६४**

४.१ पाठ्यक्रम र मूल्याङ्कन ६४
४.१.१ परिचय *६४*
४.१.२ वर्तमान अवस्था *६४*
४.१.३ उद्देश्य *६४*
४.१.४ रणनीतिहरू *६५*
४.१.५ उपलब्धि, नतिजा, प्रमुख क्रियाकलाप र लक्ष्य *६५*
४.१.५.१ उपलब्धि : *६५*
४.१.५.२ प्रमुख नतिजा : *६५*
४.१.५.३ पाठ्यक्रम र पाठ्यसामाग्रीका प्रमुख क्रियाकलापहरू तथा लक्ष्य *६७*
४.२. शिक्षक व्यवस्थापन र विकास ७०
४.२.१ परिचय *७०*
४.२.२ वर्तमान अवस्था *७१*
४.२.३ उद्देश्य *७१*
४.२.४ रणनीतिहरू *७१*

४.२.५ उपलब्धि, नतिजा, प्रमुख क्रियाकलाप र लक्ष्य ७३
४.२.५.१ उपलब्धिः ७३
४.२.५.२ प्रमुख नतिजाः ७३
४.२.५.३ शिक्षक व्यवस्थापन र विकासका प्रमुख क्रियाकलापहरू तथा लक्ष्य : ७४
४.३ समता र समावेशीकरण ७७
४.३.१ परिचय ७७
४.३.२ वर्तमान अवस्था ७८
४.३.३ उद्देश्य ७९
४.३.४ रणनीतिहरू ७९
४.३.५ उपलब्धि, प्रमुख नतिजा, प्रमुख क्रियाकलाप र लक्ष्य ८०
४.३.५.१ उपलब्धि ८०
४.३.५.२ प्रमुख नतिजा ८०
४.३.५.३ प्रमुख क्रियाकलाप र लक्ष्य ८१
४.४. विद्यालय दिवाखाजा, स्वास्थ्य, पोषण र सरसफाइ कार्यक्रम ८३
४.४.१ परिचय ८३
४.४.२ वर्तमान अवस्था ८३
४.४.३ उद्देश्यहरूः ८३
४.४.४ रणनीतिहरू ८४
४.४.५ उपलब्धि, नतिजा, प्रमुख क्रियाकलाप तथा लक्ष्य ८४
४.४.५.१ उपलब्धि ८४
४.४.५.२ प्रमुख नतिजाहरू ८४
४.४.५.३ प्रमुख क्रियाकलापहरू तथा लक्ष्य ८६
४.५ शिक्षामा सूचना प्रविधि ८७
४.५.१ परिचय ८७
४.५.२ वर्तमान अवस्था ८८
४.५.३ उद्देश्य ८८
४.५.४ रणनीतिहरू ८८
४.५.५ उपलब्धि, नतिजा, प्रमुख क्रियाकलाप र लक्ष्य ८९
४.५.५.१ उपलब्धिः ८९
४.५.५.२ प्रमुख नतिजाः ८९
४.५.५.३ शिक्षामा सूचना प्रविधिका प्रमुख क्रियाकलापहरू तथा गन्तव्य ९०
४.६ विद्यालय भौतिक पूर्वाधार विकास ९२
४.६.१ परिचय ९२
४.६.२ वर्तमान अवस्था ९२
४.६.३ उद्देश्य ९३
४.६.४ रणनीतिहरू ९३
४.६.५ उपलब्धि, नतिजा तथा प्रमुख क्रियाकलापहरू र लक्ष्य ९४
४.६.५.१ उपलब्धि ९४
४.६.५.२ नतिजा ९४
४.६.५.३ प्रमुख क्रियाकलापहरू तथा लक्ष्य ९५
४.७ आपतकालीन तथा संकटपूर्ण अवस्थामा शिक्षा ९७
४.७.१. परिचय ९७

४.७.२ वर्तमान अवस्था ९७
४.७.३ उद्देश्यहरू ९८
४.७.४ रणनीतिहरू ९९
४.७.५.१ उपलब्धि ९९
४.७.५.२ नतिजा ९९
४.७.५.३ प्रमुख क्रियाकलाप तथा लक्ष्य १००

परिच्छेद ५ .... **१०१**

विद्यालय सुशासन तथा व्यवस्थापन **१०१**

५.१ संस्थागत क्षमता विकास १०१
५.१.१ परिचय १०१
५.१.२ वर्तमान अवस्था १०२
५.१.३ उद्देश्यहरूः १०३
५.१.४ रणनीतिहरू १०४
५.१.५ उपलब्धि, नतिजा, प्रमुख क्रियाकलाप र लक्ष्य १०४
५.१.५.१ उपलब्धिः १०४
५.१.५.२ प्रमुख नतिजाः १०४
५.१.५.३ संस्थागत संरचना र क्षमता विकासका प्रमुख क्रियाकलापहरू तथा लक्ष्य १०५
५.२ स्थानीय शिक्षा योजना कार्यान्वयनको प्रबन्ध १०६
५.२.१ परिचय १०६
५.२.२ वर्तमान अवस्थाः १०६
५.२.३ उद्देश्यः १०६
५.२.४ रणनीतिहरू १०७
५.२.५ उपलब्धि, नतिजा, प्रमुख क्रियाकलाप र लक्ष्य १०८
५.२.५.१ उपलब्धि : १०८
५.२.५.२ प्रमुख नतिजाः १०८
५.२.५.३ प्रमुख क्रियाकलाप र लक्ष्यः १०८
५.३. अनुगमन तथा मूल्याङ्कन १०९
५.३.१ परिचय १०९
५.३.२. वर्तमान अवस्था ११०
५.३.३ उद्देश्यहरूः ११०
५.३.४ रणनीतिहरू १११
५.३.५ उपलब्धि, प्रमुख नतिजा, प्रमुख क्रियाकलाप र लक्ष्य १११
५.३.५.१ उपलब्धिः १११
५.३.५.२ प्रमुख नतिजाः १११
५.३.५.३ प्रमुख क्रियाकलाप र लक्ष्यः ११२

परिच्छेद ६ .... **११४**

लगानी र स्रोत व्यवस्थापन **११४**

६.१ परिचय ११४
६.२ वर्तमान अवस्था ११५
६.३ उद्देश्य ११६

६.४ रणनीतिहरू ११६

६.५ उपलब्धि, नतिजा, प्रमुख क्रियाकलाप र लक्ष्य ११६

उपलब्धिः ११६

६.६ विद्यालय शिक्षा क्षेत्रगत उपक्षेत्र र अन्तरसम्वन्धित विषय क्षेत्र अन्तर्गतका क्रियाकलापहरूको बजेट विवरण ११७

परिच्छेद ७ .... १२१

कार्यान्वयन, अनुगमन तथा मुल्याङ्कन, समन्वय र सहजीकरण १२१

७.१ परिचय १२१

७.२ वर्तमान अवस्था १२१

७.३ उद्देश्यहरूः १२३

७.४ रणनीतिहरू १२४

७.५. उपलब्धि, प्रमुख नतिजा, प्रमुख क्रियाकलाप र लक्ष्य १२४

७.५.१ उपलब्धिः १२४

७.५.२ प्रमुख नतिजाः १२५

७.५.३. प्रमुख क्रियाकलाप र लक्ष्यः १२६

अनुसूचीहरू १२८

अनुसूची-१ कार्यपालिकाको बैठकको निर्णय १२८

अनुसूची-२ योजना निर्माण समितिको गठन १२८

अनुसूची-३ योजना निर्माण कार्यदल गठन १३०

अनुसूची-४ सरोकारवालाहरूको भेलाको उपस्थिति र निर्णय .... ***ङ्चचद्रच! ख्द्दद्रण□कचण थद्र□ घङ्गद्दत्रथङ्घ.***

अनुसूची-५ प्रथम मस्यौदा तयारी १३५

अनुसूची-६ योजनाको अन्तिम रुपको निर्णय १३७

अनुसूची-७ योजनाको मूल्याङ्कन .... ***ङ्चचद्रच! ख्द्दद्रण□कचण थद्र□ घङ्गद्दत्रथङ्घ.***

अनुसूची-८ योजनाको स्वीकृति र कार्यान्वयनको अवस्था १३८

परिच्छेद : १

परिचय

१. भौगोलिक अवस्थिति :

मकालु गाउँपालिका कोशी प्रदेशको संखुवासभा जिल्लाको उत्तरी भागमा अवस्थित प्राकृतिक तथा भौगोलिक अवस्थितिको दृष्टिले अति रमणीय पर्यटकीय स्थलको रुपमा परिचित साविकका नुम, पाथिभरा, पावाखोला (केही भाग), याफु(केही भाग) र मकालु गा.वि.स. मिलाई मिति २०७३ फागुन २७ गते घोषणा भएको हो। भारत र चिनलाई नेपालको बाटो हुँदै जोड्ने नेपालकै सवैभन्दा छोटो स्थलमार्ग उत्तर दक्षिण राजमार्ग (कोशी करिडोर/कोशी ल्हात्सा) यसै गाउँपालिकाको केन्द्रको वडा नं. ५ र ३ हुँदै उत्तरी छिमेकी चीनको सीमा किमाथाङ्कासम्म पुग्दछ। यो गाउँपालिका मकालु हिमाल र किमाथाङ्का नाकाको प्रवेशद्धार पनि हो। यसै गाउँपालिकामा अरुण तेस्रो जलविद्युत आयोजना ९०० मेघावाट निर्माणाधीन अवस्थामा रहेको छ।

यस गाउँपालिका पर्यटकीय दृष्टिकोणले सम्भावना युक्त क्षेत्र पनि हो। यहाँ याम्फु राई, शेर्पा, तामाङ, गुरुङ, कुलुङ राई, भोटे, दलित, ब्राह्मण र क्षेत्री जातिको मिश्रित बसोबास रहेको यो गाउँपालिकामा प्रमुख रुपमा किराँत, वौद्ध हिन्दु, क्रिश्चियन, आदि धर्मावलम्वीहरू रहेका छन्। यसरी विविध जाति, विविध धर्म, संस्कृति आदि रहेको यो गाउँपालिका प्राकृतिक, सामाजिक र सांस्कृतिक रुपमा पनि धनी रहेको छ। मकालु हिमश्रृङ्खला, मकालु वरुण राष्ट्रिय निकुञ्ज लगायतका यस गाउँपालिका क्षेत्रभित्र अरुण नदी, वरुण नदी, बौलाहा पोखरी, पाँच पोखरी, बन्दुके पोखरी, सेतो पोखरी, कालो पोखरी, डल्ले पोखरी, ईन्दुवा खोला, ईखुवा खोला, आप्सुवा, काँसुवा, ईप्सुवा खोला, ठुलो पोखरी, सानो पोखरी, वौले पोखरी, सप्तरंगी पोखरी, तेर्से पोखरी, कुईरीम ताल, दुध पोखरी, शिव धारा, पार्वती गुफा, तोङ्गडाफु आदि प्राकृतिक, धार्मिक तथा पर्यटकीय स्थल गाउँपालिकाका सम्पदाका रुपमा रहेका छन्।

पहाडी तथा हिमाली भु-भागमा अवस्थित समुन्द्री सतहबाट करिब ४४२ मिटर देखि माथिको उचाईमा रहेको यो गाउँपालिका २७ डिग्री १५ मिनेट देखि २७ डिग्री २२ मिनेट उत्तरी अक्षांश तथा ८७ डिग्री ४ मिनेट देखि ८७ डिग्री ३० मिनेट पूर्वी देशान्तरसम्म फैलिएको छ। यस गाउँपालिका ५१९.४५ वर्ग कि.मि क्षेत्रफलमा फैलिएको छ, जसमध्ये कृषि क्षेत्र ५५.५ प्रतिशत, जंगल २३.७८ प्रतिशत, बस्ती क्षेत्र ६.८३ प्रतिशत, खाली जग्गा १३.६ प्रतिशत र अन्य क्षेत्र ०.२९ प्रतिशत छ। समुन्द्र सतहदेखिको उचाई फ्याक्सिन्दा दोभान ५५७ मिटरदेखि मकालु हिमाल ८४६३ मिटर सम्म रहेको छ।

यस गाउँपालिकाको पूर्वमा भोटखोला गाउँपालिका र ताप्लेजुङ्ग जिल्ला, पश्चिममा सिलिचोङ गाउँपालिका, सोलुखुम्बू जिल्ला उत्तरमा भोटखोला गाउँपालिका र चीन तथा दक्षिणमा चिचिला र सभापोखरी गाउँपालिका रहेको छ। जिल्ला सदरमुकाम देखि करिव ४२ कि.मि. दुरीमा गाउँपालिकाको केन्द्र पर्दछ। त्यस्तै गाउँपालिकाको केन्द्र देखि करिव ८८ कि.मि. दुरीमा उत्तरी सीमा विन्दु किमाथाङ्का नाका पुगिन्छ।

यस गाउँपालिकाको वडा नं. २ मा अवस्थित ८४६३ मिटर अग्लो मकालु हिमालको नामवाट यस गाउँपालिकाको नामाकरण गरिएको छ।

मकालु गाउँपालिका संखुवासभा जिल्लाको ५ गाउँपालिकाहरूमध्ये एक हो। २७ फागुन २०७३ मा गाउँपालिका घोषणा गर्दा मकालु, याफु वडा नम्बर (५-८), नुम, पावाखोला (४-९) र पाथीभरा गा.वि.स. हरू यसमा गाभिएका थिए।

राष्ट्रिय जनगणना २०७८ को जनगणना अनुसार मकालु गाउँपालिकाको महिला ६,५२० र पुरुष ६,९०४ गरी जम्मा कुल जनसंख्या १३,४२४ रहेको छ भने यहाँ ३,४७६ घरधुरी रहेका छन्।

हावापानीको दृष्टिले यस स्थानीय तहमा सामान्यतया उपोष्णदेखि समशीतोष्ण जलवायु पाइन्छ। गर्मी याममा तापक्रम मध्यमदेखि उच्च रहने र वर्षा याममा पर्याप्त वर्षा हुने गर्दछ। जाडो याममा तापक्रम घट्ने भए पनि अत्यधिक चिसो कमै देखिन्छ। यस प्रकारको हावापानी कृषि, वन तथा जैविक विविधताको दृष्टिले अनुकूल मानिन्छ।

पर्यटकीय सम्भावनाको हिसाबले यहाँ प्राकृतिक सौन्दर्य, धार्मिक तथा सांस्कृतिक स्थलहरू रहेका छन्। नदी, ताल, वनजंगल, डाँडाकाँडा, ऐतिहासिक मन्दिर, गुम्बा वा सांस्कृतिक धरोहरहरूले आन्तरिक पर्यटन प्रवर्द्धनको राम्रो सम्भावना देखाउँछन्। यद्यपी पूर्वाधार, प्रचार-प्रसार र व्यवस्थापनको कमीका कारण यी सम्भावनाहरू पूर्ण रूपमा उपयोग हुन सकेका छैनन्।

स्थानीय तहमा पाइने जैविक विविधतामा विभिन्न प्रजातिका वनस्पति, वन्यजन्तु तथा चराचुरुङ्गीहरू पर्दछन्। वन क्षेत्रले वातावरणीय सन्तुलन कायम राख्न, जलाधार संरक्षण गर्न र स्थानीय जीविकोपार्जनमा योगदान पुऱ्याएको छ। तथापि वन अतिक्रमण, अव्यवस्थित दोहन र जलवायु परिवर्तनका असरले जैविक विविधतामा चुनौती सिर्जना गरिरहेको छ।

प्राकृतिक प्रकोप तथा जोखिमको दृष्टिले यस स्थानीय तह बाढी, पहिरो, डुबान, आगलागी, खडेरी तथा भूकम्प जस्ता जोखिमहरूसँग आंशिक रूपमा संवेदनशील रहेको छ। विशेष गरी बर्खायाममा नदी तथा खोलानालाबाट बाढी र पहिरोको जोखिम बढ्ने गर्दछ। जोखिम न्यूनीकरणका लागि पूर्वतयारी, जनचेतना, सुरक्षित पूर्वाधार विकास तथा स्थानीय तहको आपतकालीन व्यवस्थापन क्षमता सुदृढीकरण आवश्यक देखिन्छ।

समग्रमा, यस स्थानीय तहमा प्रशस्त प्राकृतिक, जैविक तथा पर्यटकीय सम्भावना रहेतापनि दिगो व्यवस्थापन, जोखिम न्यूनीकरण र योजनाबद्ध विकास मार्फत मात्र यी स्रोतहरूको समुचित उपयोग सम्भव छ।

जनसाङ्ख्यिकीय संरचना

मकालु गाउँपालिका, संखुवासभा जिल्लामा अवस्थित एक हिमाली गाउँपालिका हो। राष्ट्रिय जनगणना २०७८ अनुसार यहाँ करिब १३ हजारभन्दा बढी जनसंख्या रहेको पाइन्छ। कुल जनसंख्यामध्ये पुरुषको संख्या महिलाको भन्दा अलिक बढी छ, तर लैङ्गिक अनुपात लगभग सन्तुलित नै देखिन्छ।
मकालु गाउँपालिका, संखुवासभा जिल्लामा अवस्थित हिमाली गाउँपालिका हो। राष्ट्रिय जनगणना २०७८ अनुसार यहाँको कुल जनसंख्या करिब १३ हजार ४ सय २४ रहेको छ।
लिङ्ग संरचनाका आधारमा हेर्दा, मकालु गाउँपालिकामा पुरुष जनसंख्या करिब ६,९०० जना (लगभग ५१ प्रतिशत) र महिला जनसंख्या करिब ६,५२० जना (लगभग ४९ प्रतिशत) रहेको देखिन्छ। यसले गाउँपालिकामा लैङ्गिक अनुपात लगभग सन्तुलित रहेको संकेत गर्दछ, यद्यपी पुरुषको संख्या अलिक बढी छ।
जातजातिगत संरचनाका दृष्टिले मकालु गाउँपालिका अत्यन्तै विविध छ। यहाँ मुख्यतः आदिवासी जनजातिको बाहुल्यता पाइन्छ। याम्फु जातिको जनसंख्या सबैभन्दा बढी रहेको छ, जसले करिब एक चौथाइभन्दा बढी जनसंख्या ओगटेको छ। त्यसपछि शेर्पा समुदायको उल्लेख्य उपस्थिति छ, जसको जनसंख्या करिब १९ प्रतिशत जति रहेको पाइन्छ।
यसैगरी, तामाङ, कुलुङ र राई जातिहरू पनि यहाँका प्रमुख समुदाय हुन्। तामाङ करिब ११ प्रतिशत, कुलुङ करिब ८ प्रतिशत र राई करिब ९ प्रतिशत आसपास रहेका छन्। गुरुङ समुदायको जनसंख्या पनि उल्लेख्य छ। यसका अतिरिक्त क्षेत्री, दलित जातीय समूहहरूको पनि उपस्थिति रहेको छ।
यसरी हेर्दा, मकालु गाउँपालिकाको जनसंख्या संरचना लिङ्गीय रूपमा सन्तुलित, जातजातिगत रूपमा विविध र आदिवासी जनजाति प्रधान रहेको देखिन्छ। यस्तो संरचनाले गाउँपालिकाको सामाजिक, सांस्कृतिक तथा विकास योजनामा समावेशिता र विविधताको महत्त्व झल्काउँछ।
उमेर संरचनाका दृष्टिले हेर्दा, मकालु गाउँपालिकामा बालबालिका र युवाको संख्या उल्लेख्य छ। ०-१९ वर्ष उमेर समूहका मानिसहरू ठूलो हिस्सा ओगट्छन्, जसले भविष्यमा कार्यशील जनशक्ति विकासको सम्भावना देखाउँछ। २०-५९ वर्षको कार्यशील उमेर समूह पनि पर्याप्त रहेको छ, तर वैदेशिक रोजगारीका कारण युवा जनसंख्याको केही हिस्सा बाहिर गएको देखिन्छ। ६० वर्षभन्दा माथिका वृद्धवृद्धाको संख्या तुलनात्मक रूपमा कम भए पनि क्रमशः बढ्दो अवस्थामा छ।

जातीय संरचनामा मकालु गाउँपालिका अत्यन्तै विविध छ। यहाँ याम्फु, शेर्पा, कुलुङ, राई, तामाङ, गुरुङ लगायतका आदिवासी जनजातिको बाहुल्यता छ। यसले गाउँपालिकालाई सांस्कृतिक रूपमा धनी बनाएको छ।

भाषिक रूपमा याम्फु, शेर्पा, कुलुङ, तामाङ, गुरुङ जस्ता मातृभाषा बोल्ने जनसंख्या धेरै छ भने नेपाली भाषा सम्पर्क तथा सरकारी भाषाको रूपमा प्रयोग हुन्छ।धार्मिक संरचनामा किरात, बौद्ध, हिन्दु, क्रिश्चियन, आदि धर्म मान्ने जनसंख्या प्रमुख छन्।

साक्षरताको अवस्थालाई हेर्दा, पछिल्ला वर्षहरूमा साक्षरता दर बढ्दो क्रममा छ। पुरुष साक्षरता दर महिलाको भन्दा केही बढी भए पनि शिक्षा पहुँच विस्तार हुँदै गएको देखिन्छ।जसमध्ये कुल पुरुष जनसंख्याको ५९.६५% साक्षर छन् भने कुल महिला जनसंख्याको ४६.५५% मात्र साक्षर रहेका छन्।

समग्रमा, मकालु गाउँपालिकाको जनसंख्या संरचना युवा तथा कार्यशील जनसंख्या प्रधान, जातीय-भाषिक रूपमा विविध र क्रमशः शिक्षित हुँदै गएको स्वरूपको रहेको छ।

(क) सामाजिक तथा सांस्कृतिक अवस्थाको विश्लेषणः

मकालु गाउँपालिका संखुवासभा जिल्लाको हिमाली तथा पहाडी भेगमा अवस्थित बहुजातीय, बहुभाषिक र बहुसांस्कृतिक गाउँपालिका हो। यहाँको सामाजिक संरचना मुख्यतः आदिवासी जनजाति समुदायमा आधारित छ, जसले गाउँपालिकाको सामाजिक र सांस्कृतिक पहिचानलाई विशिष्ट बनाएको छ।

सामाजिक संरचनाका दृष्टिले मकालु गाउँपालिकामा याम्फु, शेर्पा, कुलुङ, राई, तामाङ, गुरुङ लगायतका आदिवासी जनजातिको बाहुल्यता छ। साथै क्षेत्री र दलित जस्ता अन्य समुदायहरूको पनि उपस्थिति रहेको छ। यी समुदायहरूबीच पारस्परिक सहअस्तित्व, सामाजिक सहकार्य र आपसी निर्भरता देखिन्छ। यद्यपी भौगोलिक दुर्गमता, आर्थिक उन्नति, गरिबी र वैदेशिक रोजगारीका कारण पारिवारिक संरचनामा परिवर्तन हुँदै गएको छ।

सांस्कृतिक दृष्टिले मकालु गाउँपालिका अत्यन्तै समृद्ध छ। यहाँ विभिन्न जातीय समुदायका आफ्नै भाषा, भेषभूषा, परम्परा, रीतिरिवाज, पर्व-उत्सव र लोकसंस्कृति जीवित रूपमा अभ्यासमा छन्। किरात समुदायका उधौली-उभौली, साकेला जस्ता पर्व, बौद्ध समुदायका ल्होसार, बुद्धजयन्ती तथा मानी-रिम्दु, र हिन्दू समुदायका दशैं-तिहार जस्ता चाडपर्व सामूहिक रूपमा मनाइन्छन्, जसले सामाजिक एकता र सहिष्णुतालाई बल पुऱ्याएको छ।

धार्मिक संरचनामा किरात, बौद्ध, हिन्दू, क्रिश्चियन, आदि धर्म मान्ने जनसंख्या प्रमुख छन्। धार्मिक सहिष्णुता यहाँको प्रमुख सामाजिक विशेषता हो। चर्च, मठ-मन्दिर, गुम्बा तथा परम्परागत धार्मिक स्थलहरूले सांस्कृतिक पहिचान जोगाइरहेका छन्।

भाषिक रूपमा याम्फु, शेर्पा, कुलुङ, तामाङ, गुरुङ लगायतका मातृभाषा प्रचलनमा छन्। यद्यपी शिक्षाको विस्तार र बसाइँसराइका कारण मातृभाषाको प्रयोग क्रमशः घट्दै जाने चुनौती देखिन्छ।

समग्रमा, मकालु गाउँपालिकाको सामाजिक तथा सांस्कृतिक अवस्था विविधतायुक्त, सहिष्णुता र परम्परागत मूल्यमा आधारित छ तर आधुनिक शिक्षा, वैदेशिक रोजगारी र प्रविधिको प्रभावले सामाजिक सम्बन्ध र सांस्कृतिक अभ्यासमा परिवर्तन ल्याइरहेको छ। त्यसैले परम्परागत संस्कृति संरक्षण गर्दै समावेशी र सन्तुलित सामाजिक विकास आवश्यक देखिन्छ।

(ख) आर्थिक अवस्थाः

मकालु गाउँपालिका संखुवासभा जिल्लाको दुर्गम हिमाली-पहाडी क्षेत्रमा अवस्थित भएकाले यहाँको आर्थिक अवस्था प्राकृतिक स्रोतमा आधारित, निर्वाहमुखी र सीमित अवसरयुक्त रहेको छ। भौगोलिक कठिनाइ, कमजोर पूर्वाधार, खेतीयोग्य जमिन बाँझो राख्ने प्रवृत्ति र बजार पहुँचको अभावले आर्थिक विकासको गति सुस्त देखिन्छ।

कृषि यहाँको मुख्य आर्थिक आधार हो। अधिकांश घरधुरी परम्परागत कृषि प्रणालीमा निर्भर छन्। धान, मकै, कोदो, आलु, फापर, गहुँ, जौ, उवा, आदि जस्ता बाली प्रमुख खाद्यान्न बालीको रूपमा उत्पादन गरिन्छ। नगदेबालीको रुपमा अलैंची खेती, सुन्तला खेती, कफी खेती, अम्रिसो, रुद्राक्ष, चिराइतो, आदि उत्पादन गरिदै आएको छ। तर खेतीयोग्य जमिन सीमित, सिँचाइ सुविधाको अभाव र आधुनिक प्रविधिको न्यून प्रयोगका कारण उत्पादन आत्मनिर्भर तहभन्दा माथि जान सकेको छैन।

पशुपालन आर्थिक क्रियाकलापको अर्को महत्त्वपूर्ण आधार हो। भेडा, बाख्रा, गाई, भैंसी, सुँगुर, माछा, मौरी र चौंरी पालन गरिन्छ। ऊन, घिउ, दुग्ध जन्य पदार्थ तथा मासुबाट आम्दानी हुने गरे पनि व्यवसायिक स्तरमा विकास हुन सकेको छैन।

जडीबुटी, वन पैदावर र प्राकृतिक स्रोतले यहाँको अर्थतन्त्रमा सम्भावना बोकेको क्षेत्र हो। तर वैज्ञानिक संकलन, प्रशोधन र बजार व्यवस्थापनको अभावले यसको पूर्ण आर्थिक लाभ लिन सकिएको छैन।

सेवा, व्यापार र उद्योग क्षेत्र अत्यन्तै सीमित छन्। साना पसल, स्थानीय व्यापार र सरकारी तथा गैरसरकारी सेवामा संलग्न जनसंख्या न्यून मात्रामा रहेको छ। रोजगारीका अवसर कम भएकाले वैदेशिक रोजगारी आम्दानीको महत्त्वपूर्ण स्रोत बन्दै गएको छ। रेमिट्यान्सले घरायसी खर्च धान्न सहयोग गरे पनि दीर्घकालीन उत्पादनमूलक लगानी कम देखिन्छ।

पर्यटनका दृष्टिले मकालु गाउँपालिकामा उच्च सम्भावना छ। मकालु हिमाल, मकालु-बरुण राष्ट्रिय निकुञ्ज, हिमाली दृश्य, प्राकृतिक सुन्दरता, सांस्कृतिक विविधता र साहसिक पर्यटन विकास गर्न सकिने आधार भए पनि पूर्वाधार, प्रचार-प्रसार र लगानीको कमीले पर्यटन अर्थतन्त्र कमजोर अवस्थामा छ।

समग्रमा, मकालु गाउँपालिकाको आर्थिक अवस्था कृषि र पशुपालनमा आधारित, रेमिट्यान्समा आश्रित र विकासको क्षेत्रमा सम्भावना देखिएको छ। भविष्यमा कृषि आधुनिकीकरण, जडीबुटी तथा पर्यटन प्रवर्द्धन, सीप विकास र पूर्वाधार विस्तार मार्फत आर्थिक सुदृढीकरण गर्न सकिने स्पष्ट सम्भावना देखिन्छ।

ङ) शैक्षिक अवस्थाको विश्लेषणः

उपक्षेत्र	अवस्थाको विश्लेषण
प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षा	प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षा बालबालिकाको समग्र विकासको आधार हो। यस स्थानीय तहमा विद्यालयमा आधारित प्रारम्भिक बालविकास कार्यक्रमहरूको संख्या ३६ रहेको छ भने ती केन्द्रहरूमा समेटिएका बालबालिकाको संख्या ३०५ रहेको छ। केन्द्रहरूको भौगोलिक वितरण र सेवा गुणस्तरमा एकरूपता देखिने अवस्था छैन। लैङ्गिक दृष्टिले प्रारम्भिक तहमा बालक र बालिकाको सहभागिता तुलनात्मक रूपमा सन्तुलित देखिन्छ। यद्यपी अपाङ्गता भएका, दलित, आदिवासी/जनजाति तथा अन्य सीमान्तकृत समुदायका बालबालिकाको पहुँच र नियमितता अझै चुनौतीपूर्ण छ। अपाङ्गता-मैत्री पूर्वाधार, विशेष सिकाइ सामग्री र समावेशी शिक्षण अभ्यासको अभाव यसका प्रमुख कारण हुन्। प्रारम्भिक बालविकास केन्द्रहरूमा कार्यरत सहजकर्ताको संख्या सङ्घीय अनुदानका २७ र गाउँपालिका अनुदानका ९ जना गरी ३६ जना रहेको छ। अधिकांश सहजकर्ताले आधारभूत तालिम प्राप्त गरे पनि खेल-आधारित सिकाइ, बालमनोविज्ञान र समावेशी शिक्षण विधिमा निरन्तर क्षमता अभिवृद्धि आवश्यक देखिन्छ। सहजकर्ता-बालबालिका अनुपात १:९ रहेको छ, जुन केही केन्द्रमा मापदण्ड अनुकूल छैन। पूर्वाधारको दृष्टिले सुरक्षित, बालमैत्री कक्षाकोठा, खानेपानी, शौचालय, खेल सामग्री तथा सिकाइ कुनाको उपलब्धता केन्द्रगत रूपमा असमान छ। सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको प्रयोग न्यून रहेको छ र डिजिटल सिकाइ सामग्री सीमित केन्द्रहरूमा मात्र प्रयोगमा आएका छन्। जलवायु तथा वातावरणीय दृष्टिले केही केन्द्रहरू बाढी, पहिरो, अत्यधिक गर्मी वा चिसोको जोखिममा रहेका छन्, जसले बालबालिकाको नियमितता र

उपक्षेत्र	अवस्थाको विश्लेषण
	स्वास्थ्यमा असर पुऱ्याएको छ। जसका लागि सुरक्षित पूर्वाधार र वातावरणीय सचेतना कार्यक्रमको आवश्यकता देखिन्छ। समग्रमा, यस स्थानीय तहमा प्रारम्भिक बालविकासमा पहुँच विस्तार भए तापनि समावेशिता, गुणस्तर, पूर्वाधार र वातावरणीय सुरक्षामा सुधार आवश्यक छ। लक्षित कार्यक्रम, सहजकर्ताको क्षमता विकास र बालमैत्री वातावरण निर्माणमार्फत प्रारम्भिक शिक्षाको गुणस्तर सुदृढ गर्न सकिने सम्भावना देखिन्छ।
आधारभूत शिक्षा	आधारभूत शिक्षा (कक्षा १-८) सबै बालबालिकाको मौलिक अधिकार र जीवनोपयोगी सिकाइको आधार हो। यस स्थानीय तहमा कक्षा प्रारम्भिक बालविकास देखि कक्षा १२ सम्म अध्ययनरत विद्यार्थीहरूको संख्या २८०२ रहेका छन्। आधारभूत तह (१-८) का विद्यालयहरूको संख्या ३८ रहेको छ भने अध्ययनरत विद्यार्थीको संख्या २०९४ रहेको छ। त्यसै गरि माध्यमिक तह (९-१२) का विद्यालयहरूको संख्या ३ रहेको छ भने अध्ययनरत विद्यार्थीको संख्या ४०३ रहेको छ। भर्ना दरमा सुधार देखिए तापनि कक्षा दोहोरिने, कक्षा छोड्ने र सिकाइ उपलब्धिमा तहगत भिन्नता देखिन्छ। लैङ्गिक दृष्टिले आधारभूत तहमा बालक र बालिकाको सहभागिता तुलनात्मक रूपमा सन्तुलित देखिन्छ। यद्यपी दलित, अपाङ्गता भएका, आदिवासी/जनजाति तथा अन्य सीमान्तकृत समूहका बालबालिकाको नियमितता र सिकाइ उपलब्धि अपेक्षाकृत कमजोर रहेको अवस्था पाइन्छ। अपाङ्गता-मैत्री पूर्वाधार, सहायक सामग्री तथा समावेशी शिक्षण विधिको अभाव यसका प्रमुख कारण हुन्। विद्यालय बाहिर रहेका विद्यालय उमेर समूहका बालबालिकाको संख्या ३० रहेको अनुमान छ। विद्यालयहरूको भौगोलिक वितरण केही क्षेत्रमा पहुँचमैत्री र केही क्षेत्रमा दुर्गम देखिन्छ। विद्यार्थी न्यूनतम १:४ अधिकतम १:७० शिक्षक अनुपात औसत १:२५ रहेको छ भने गणित, विज्ञान र अङ्ग्रेजी विषयमा विषयगत दक्ष शिक्षकको अभाव देखिन्छ। शिक्षक तथा विद्यार्थी संख्या न्यून भएका विद्यालयहरूमा बहुकक्षा-बहुतह (Multi-grade Multi-level) पठनपाठन सञ्चालन भइरहेको अवस्था छ। उचित तालिम, सामग्री र व्यवस्थापनको अभावले यसको प्रभावकारिता सीमित भए पनि व्यवस्थित रूपमा लागू गर्न सकेमा पहुँच र लागत-प्रभावकारिता सुधार गर्ने सम्भावना देखिन्छ।

उपक्षेत्र	अवस्थाको विश्लेषण
	पूर्वाधारको दृष्टिले सुरक्षित कक्षाकोठा, बालमैत्री शौचालय, खानेपानी, पुस्तकालय र खेलकुद सुविधाको उपलब्धता विद्यालयगत रूपमा असमान छ। सिकाइ सामग्री तथा स्थानीय सन्दर्भ अनुकूल पाठ्यसामग्रीको उपलब्धता सीमित रहेको छ। सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको प्रयोग अझै न्यून छ, जसले प्रविधिमा आधारित सिकाइ विस्तारमा चुनौती सिर्जना गरेको छ। जलवायु तथा वातावरणीय दृष्टिले केही विद्यालयहरू बाढी, पहिरो, अत्याधिक गर्मी वा चिसो जस्ता जोखिममा रहेका छन्, जसले शैक्षिक नियमितता र पूर्वाधारमा असर पारेको छ। सुरक्षित विद्यालय पूर्वाधार, विपद् पूर्व तयारी र वातावरणीय शिक्षाको आवश्यकता देखिन्छ। समग्रमा, यस स्थानीय तहमा आधारभूत शिक्षामा पहुँच विस्तार भए तापनि समावेशिता, सिकाइ गुणस्तर, शिक्षक व्यवस्थापन, पूर्वाधार तथा जलवायु-अनुकूल विद्यालय विकासमा अझै सुधार आवश्यक देखिन्छ। लक्षित समावेशी कार्यक्रम र गुणस्तर सुधारका पहलमार्फत आधारभूत शिक्षालाई सुदृढ बनाउन सकिने सम्भावना देखिन्छ।
माध्यमिक शिक्षा	माध्यमिक शिक्षा (कक्षा ९-१२) विद्यार्थीहरूको जीवनोपयोगी सीप, विश्लेषणात्मक सोच र भविष्यका अवसरका लागि आधार तयार गर्ने महत्वपूर्ण चरण हो। यस स्थानीय तहमा माध्यमिक विद्यालयहरूको संख्या ३ वटा रहेको छ भने ती विद्यालयमा अध्ययनरत विद्यार्थीको संख्या ४०३ (कक्षा ११ र १२ समेत) रहेको छ। भर्ना दरमा सुधार भए तापनि कक्षा छोड्ने र सिकाइ उपलब्धिमा तहगत भिन्नता देखिन्छ। लैङ्गिक दृष्टिले माध्यमिक तहमा बालक र बालिकाको सहभागिता ९५% र ९०% रहेको छ। अपाङ्गता भएका, दलित, आदिवासी/जनजाति तथा अन्य सीमान्तकृत समूहका विद्यार्थीहरूको सहभागी दर अपेक्षाकृत कम छ, जसले लक्षित समावेशी हस्तक्षेपको आवश्यकता औंल्याउँछ। विद्यालय बाहिर रहेका विद्यालय उमेर समूहका बालबालिकाको संख्या ५% रहेको अनुमान छ। शिक्षक र विद्यार्थी अनुपात औसत १:३० रहेको छ। विषयगत दक्ष शिक्षक विशेष गरी गणित, विज्ञान, अङ्ग्रेजी तथा प्राविधिक/व्यावसायिक विषयमा सीमित उपलब्ध छन्, जसले सिकाइ गुणस्तरमा असर पुऱ्याएको छ।

उपक्षेत्र	अवस्थाको विश्लेषण
	पूर्वाधारको दृष्टिले सुरक्षित कक्षाकोठा, बालमैत्री शौचालय, खानेपानी, पुस्तकालय र खेलकुद सुविधाको उपलब्धता विद्यालयगत रूपमा असमान छ। सिकाइ सामग्री, प्रयोगात्मक उपकरण तथा ICT सामग्रीको पहुँच न्यून छ। जलवायु तथा वातावरणीय दृष्टिले केही विद्यालयहरू बाढी, पहिरो, अत्याधिक गर्मी वा चिसो जस्ता जोखिममा रहेका छन्, जसले शैक्षिक नियमितता र पूर्वाधारमा असर पुऱ्याएको छ। सुरक्षित पूर्वाधार, वातावरणीय शिक्षा र विपद् तयारी कार्यक्रम आवश्यक देखिन्छ। समग्रमा, यस स्थानीय तहमा माध्यमिक शिक्षामा पहुँच विस्तार भए तापनि समावेशिता, सिकाइ गुणस्तर, शिक्षक व्यवस्थापन, पूर्वाधार र ICT प्रविधि विस्तारमा सुधार आवश्यक छ। लक्षित योजना र गुणस्तर सुधारका पहलमार्फत माध्यमिक शिक्षाको प्रभावकारिता वृद्धि गर्न सकिने सम्भावना देखिन्छ।
अनौपचारिक शिक्षा तथा आजीवन सिकाइ	अनौपचारिक शिक्षा र आजीवन सिकाइले सबै उमेर समूहका नागरिकलाई जीवनोपयोगी सीप, साक्षरता र आर्थिक अवसर प्रदान गर्ने महत्वपूर्ण माध्यमको रूपमा काम गर्दछ। यस स्थानीय तहमा विभिन्न अनौपचारिक शिक्षा कार्यक्रमहरू सञ्चालनमा रहेका छन्, जसमा साक्षरता अभियान, बालबालिका र युवा लक्षित कार्यक्रम, महिला साक्षरता समूह, सीप विकास तालिम लगायतका पहलहरू समावेश छन्। हाल सम्म यो तहमा सहभागी साक्षरता विद्यार्थी संख्या ८० र निरक्षर जनसंख्या अनुमानित १५० रहेको छ। वैकल्पिक शिक्षा कार्यक्रम, जस्तै पुनःभर्ना, विद्यालय बाहिरका बालबालिका र किशोर-किशोरीका लागि सञ्चालन गरिएका कार्यक्रमहरू, सामाजिक र आर्थिक पृष्ठभूमि अनुसार लक्षित गरी कार्यान्वयन भइरहेका छन्। यसले बालबालिका, युवा र महिला समावेशीकरणमा सकारात्मक योगदान पुऱ्याएको छ। तथापि, समूहगत सहभागिता, नियमितता र गुणस्तरमा अझै सुधारको आवश्यकता देखिन्छ। आयआर्जन तथा व्यावसायिक सीपसँग जोडिएका तालिम कार्यक्रमले समुदायका सदस्यलाई आत्मनिर्भर र रोजगारी सक्षम बनाउने उद्देश्य राख्दछन्। यस स्थानीय तहमा सञ्चालन भएका कृषि, हस्तकला, सिलाइ-कटाइ, आईटी/प्रविधि र स्थानीय उत्पादन आधारित तालिममा सहभागीको संख्या ६० रहेको छ। यस्ता

उपक्षेत्र	अवस्थाको विश्लेषण
	तालिमहरूले दिगो आयआर्जनको सम्भावना बढाउने भए तापनि तालिमपछि रोजगारी र बजार पहुँचमा चुनौतीहरू देखिन्छन्। सामुदायिक पुस्तकालय, सिकाइ केन्द्र र डिजिटल स्रोतहरूको पहुँचमा अझै असमानता छ। धेरै स्थानमा पुस्तकालय सञ्चालन भए तापनि बालबालिका, युवा र महिला समुदायले त्यसको पूर्ण उपयोग गर्न सकेका छैनन्। पुस्तकालय, सीप परीक्षण, प्रशिक्षण र परामर्शलाई एकीकृत गर्दै स्थानीय स्तरमा सिकाइ वातावरणलाई अझ प्रभावकारी बनाउनु आवश्यक छ। समग्रमा, यस स्थानीय तहमा अनौपचारिक शिक्षा तथा आजीवन सिकाइ कार्यक्रमले साक्षरता, सीप विकास र समुदाय सहभागितामा उल्लेखनीय योगदान पुऱ्याएका छन्। तथापि, निरक्षरता न्यूनीकरण, गुणस्तरीय कार्यक्रम विस्तार, लक्षित समूहको समावेशी सहभागिता, आयआर्जन तथा सीपको व्यावसायिक उपयोग र स्थानीय पुस्तकालय तथा ज्ञान स्रोतको सशक्तिकरणलाई प्राथमिकता दिनु आवश्यक देखिन्छ। यसले दीर्घकालीन रूपमा समुदायमा जीवनभर सिकाइको वातावरण र दिगो विकास सुनिश्चित गर्न सहयोग पुऱ्याउनेछ।

यस स्थानीय तहमा शिक्षा पहुँच विस्तार भएको देखिन्छ। प्रारम्भिक बालविकास केन्द्रदेखि माध्यमिक तहसम्म विद्यार्थीहरूको भर्ना र सहभागिता वृद्धि भएको छ। प्रारम्भिक बालविकास र आधारभूत तहमा लैङ्गिक समानता अपेक्षाकृत सन्तुलित देखिन्छ भने माध्यमिक तहमा बालिकाको निरन्तरतामा केही कमी छ। अपाङ्गता भएका, दलित, आदिवासी/जनजाति तथा अन्य सीमान्तकृत समूहका बालबालिकाको पहुँच र सिकाइ उपलब्धि अझै चुनौतीपूर्ण छ, जसले लक्षित समावेशी कार्यक्रमको आवश्यकता औंल्याउँछ।

शिक्षक क्षमता र व्यवस्थापनमा सुधार आवश्यक देखिन्छ। विशेष गरी विषयगत दक्ष शिक्षकको अभाव, शिक्षक-विद्यार्थी अनुपातको असमानता, बहुकक्षा/बहुस्तरको अभ्यास प्रारम्भिक र आधारभूत तहमा मात्र सीमित रहेको अवस्था, सिकाइ गुणस्तरमा प्रत्यक्ष असर पुऱ्याउँछ।

पूर्वाधार, सिकाइ सामग्री र ICT पहुँच असमान रहेको छ। सुरक्षित, बालमैत्री र अपाङ्गता-मैत्री कक्षाकोठा, पुस्तकालय, प्रयोगात्मक सामग्री र डिजिटल स्रोतहरूको अभावले गुणस्तरीय शिक्षण सिकाइमा चुनौती सिर्जना गरेको छ। जलवायु तथा वातावरणीय जोखिम, जस्तै बाढी, पहिरो, अत्यधिक गर्मी वा चिसो, विद्यालय र बालविकास केन्द्रको नियमितता तथा पूर्वाधारमा प्रभावकारी असर पुऱ्याएको छ।

अनौपचारिक शिक्षा र आजीवन सिकाइले समुदायमा साक्षरता, सीप विकास र जीवनोपयोगी सीप प्रदान गर्ने महत्वपूर्ण भूमिका खेल्दै आएको छ। तथापि निरक्षरता न्यूनीकरण, गुणस्तरीय तालिम, आयआर्जन र व्यावसायिक सीपको प्रयोग, तथा सामुदायिक पुस्तकालय र ज्ञान स्रोतहरूको उपयोगमा अझ सुधार आवश्यक देखिन्छ।

समग्रमा, यस स्थानीय तहको शिक्षा क्षेत्रमा पहुँच र समावेशिता विस्तार भए तापनि गुणस्तरीय सिकाइ, समावेशी पहुँच, शिक्षक क्षमता, पूर्वाधार सुधार, ICT पहुँच र वातावरणीय जोखिम व्यवस्थापन मुख्य चुनौती बनेका छन्। यसका लागि तथ्याङ्कमा आधारित लक्षित कार्यक्रम, समावेशी नीतिहरू, बालमैत्री वातावरण निर्माण, शिक्षक क्षमता अभिवृद्धि र स्थानीय समुदायको सक्रिय सहभागिता आवश्यक छ। यी पहलहरू सफलतापूर्वक कार्यान्वयन भएमा स्थानीय तहमा दिगो, गुणस्तरीय र समावेशी शिक्षा प्रणाली विकास गर्न सकिने स्पष्ट सम्भावना छ।

२. सबल पक्षहरू

यस स्थानीय तहले शिक्षा क्षेत्रमा समावेशिता, गुणस्तर र पहुँच विस्तारका लागि विभिन्न असल अभ्यासहरू लागू गर्दै आएको छ। प्रारम्भिक बालविकासदेखि माध्यमिक तहसम्म बालबालिकाको समग्र विकास सुनिश्चित गर्न सुरक्षित, बालमैत्री र अपाङ्गता-मैत्री कक्षाकोठा निर्माण गरिएको छ। प्रारम्भिक तहमा खेलमा-आधारित सिकाइ, बालमनोविज्ञान र अभिभावक सहभागिता कार्यक्रम सञ्चालन गरिएका छन् जसले बालबालिकाको नियमित उपस्थिति र सिकाइ प्रभावकारिता बढाउन सहयोग पुऱ्याएका छन्।

आधारभूत र माध्यमिक तहमा लैङ्गिक समानता सुनिश्चित गर्दै बालक र बालिकाको सहभागिता सन्तुलन कायम गरिएको छ। दलित, अपाङ्गता भएका, आदिवासी/जनजाति तथा अन्य सीमान्तकृत समूहको सहभागिता बढाउन लक्षित कार्यक्रम सञ्चालन भएका छन्। शिक्षक व्यवस्थापनमा सुधार गर्दै विषयगत दक्ष शिक्षकको नियुक्ति र निरन्तर पेशागत विकास कार्यक्रम सञ्चालन गरिएका छन्। शिक्षक-विद्यार्थी अनुपात सुधार गर्ने, तालिम र क्षमता अभिवृद्धि मार्फत सिकाइ गुणस्तर वृद्धि गर्ने पहलहरू सफल देखिएका छन्।

पूर्वाधार र सिकाइ वातावरण सुधारका लागि विद्यालयहरूमा पुस्तकालय, प्रयोगशाला, खेलकुद सामग्री र ICT उपकरण उपलब्ध गराइएका छन्। विद्यालय भवनमा हरित र वातावरणीय सचेत पूर्वाधार लागू गरेर जलवायु जोखिम न्यूनीकरणमा कदम चालिएको छ। साथै, अनौपचारिक शिक्षा र आजीवन सिकाइ कार्यक्रम मार्फत महिला, युवा र अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरूको साक्षरता र व्यावसायिक सीप विकासमा योगदान पुऱ्याइएको छ। आयआर्जन, कृषि, हस्तकला र स्थानीय उत्पादनका तालिमहरूले समुदायमा आत्मनिर्भरता वृद्धि गरेका छन्।

स्थानीय तहले विद्यालय व्यवस्थापन समिति र अभिभावक/समुदायको सक्रिय सहभागिता सुनिश्चित गर्दै योजना, अनुगमन र मूल्याङ्कन प्रक्रियामा सुधार गरेको छ। विद्यालय र समुदायबीच सहकार्य बढाएर

सिकाइ गुणस्तर सुधार, समावेशी शिक्षा विस्तार र बालबालिकाको नियमित उपस्थिति सुनिश्चित गरिएको छ। यसरी लागू गरिएका असल अभ्यासहरूले स्थानीय तहमा समावेशी, गुणस्तरीय, बालमैत्री र दिगो शिक्षा प्रणाली विकासमा महत्वपूर्ण योगदान पुऱ्याएका छन् र अन्य स्थानीय तहका लागि नमुना रूपमा प्रस्तुत गर्न सकिन्छ।

३. शिक्षा क्षेत्रका समस्याहरू

क) विद्यालय शिक्षामा सबै बालबालिकालाई समान पहुँच, सहभागिता र गुणस्तर सुनिश्चित गर्न नसक्नु।
ख) लैङ्गिक समानता र सामाजिक समावेशीकरण सुनिश्चित गर्न नसक्नु।
ग) अपाङ्गता भएका र सीमान्तकृत समुदायका बालबालिकालाई समावेशी सिकाइ वातावरण उपलब्ध गराउन नसक्नु।
घ) पाठ्यक्रमले तोकेको सिकाइ उपलब्धि प्रभावकारी रूपमा हासिल गर्न नसक्नु।
ङ) बालमैत्री विद्यालय निर्माण गरी सिकाइ वातावरण सुधार गर्न नसक्नु।
च) स्थानीय पाठ्यक्रम निर्माण गरी प्रभावकारी कार्यान्वयन गर्न नसक्नु।
छ) विषयगत तथा कक्षागत शिक्षकको दरबन्दी पर्याप्त नहुनु।
ज) सूचना तथा सञ्चार प्रविधि (ICT) पहुँच नहुनु र प्रभावकारी प्रयोग गर्न नसक्नु।
झ) साक्षरता, निरन्तर शिक्षा र जीवनपर्यन्त शिक्षाका अवसर पर्याप्त उपलब्ध गराउन नसक्नु।
ञ) वैकल्पिक सिकाइ कार्यक्रम प्रभावकारी रूपमा कार्यान्वयन गर्न नसक्नु।
ट) विद्यालय र बालविकास केन्द्रको भौतिक पूर्वाधार विकास पर्याप्त नहुनु।
ठ) विद्यालय पूर्वाधार र सिकाइ वातावरणमा जलवायु-उत्थानशीलता सुनिश्चित गर्न नसक्नु।
ड) शिक्षक, अभिभावक तथा विद्यार्थीबिच अन्तरक्रिया कार्यक्रम सञ्चालन गर्न नसक्नु।
ढ) स्थानीय तहले नियमित रुपमा विद्यालय अनुगमन गर्न नसक्नु।

४. अवसरहरू

क) संवैधानिक तथा कानुनी आधारहरू प्राप्त हुनु,
ख) शिक्षामा लगानी वृद्धि गरी गुणस्तर सुधार गर्न सकिनु,
ग) स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐनले शिक्षाका अधिकार स्थानीय तहमा प्रदान गर्नु,
घ) तीन तहको सरकार तथा अन्य संघ संस्थाहरूबाट शिक्षामा लगानी गर्न सकिने वातावरण हुनु,
ङ) सुचना तथा सञ्चार प्रविधिको प्रयोगमा विस्तार हुनु,
च) स्थानीय पाठ्यक्रममा वातावरण संरक्षण, हरित विद्यालय निर्माण, जलवायु परिवर्तन सम्बन्धी विषयवस्तु समावेश गरी निर्माण र कार्यान्वयनको अवसर हुनु,
छ) स्थानीयतहमा भएको रैथाने ज्ञान, सिप र प्रविधिलाई आन्तरिकीकरण गर्नु, आदि।

वैकल्पिक सिकाइ सहजीकरण गरी विद्यार्थीको सिक्न पाउने अधिकारको सुनिश्चितता हुनुलाई शिक्षा क्षेत्रको अवसरको रूपमा लिन सकिन्छ

५. चुनौतीहरू

क) लैङ्गिक, भाषिक, भौगोलिक, आर्थिक, शारीरिक अपाङ्गता, जात/जाति, आदिको विविधताका कारण सबै बालबालिकालाई गुणस्तरीय शिक्षा प्रदान गर्न

ख) जनसाङ्खिकीय प्रवृत्ति (विशेषतः जन्म र बसाईँसराइ), बनौट र बसोबास साथै भौगोलिक विकटता कारण व्यवहारिक विद्यालय नक्साङ्कन तथा समायोजन कार्यले पूर्णता पाउन

ग) स्थानीय परिवेशका कारण भैरहेको विद्यालय शिक्षक दरवन्दीलाई न्यायोचित वितरण गर्न

घ) विद्यालयमा थप आर्थिक व्यस्थापन हुन नसक्ने हुँदा निःशुल्क तथा अनिवार्य शिक्षा कार्यान्वयन पूर्णरूपमा गर्न

ङ) दक्ष जनशक्तिको अभावका कारण पाठ्यक्रम, पाठ्यपुस्तक तथा मुल्यांकन प्रणालीमा सुधार र शिक्षामा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको प्रभावकारी प्रयोग गर्न

च) विपत्को अवस्थाको व्यवस्थापन र त्यस्ता समयमा वैकल्पिक माध्यमबाट सिकाई अवसर प्रदान गर्न आपतकालीन स्रोतसाधनको सुनिश्चित गर्न

छ) जनसाङ्ख्यिकीय समूहहरूको विविधताका कारण आजीवन सिकाइको पहिचानमा विविधता र समान अवसर सुनिश्चित गर्न,

ज) सबै विद्यालयमा तोकिए अनुसारको भौतिक पूर्वाधारको निर्माण र हरित विद्यालयको रूपमा विकास गर्न आर्थिक स्रोत सङ्कलन गर्न,

झ) जलवायु परिवर्तन र त्यसको असर कम गर्ने उपायहरू अवलम्बन गर्न

परिच्छेद : २

दूरदृष्टि, उद्देश्य, रणनीति तथा लक्ष्य निर्धारण

२.१ दूर दृष्टिः

गुणस्तरीय, सिपमूलक, प्रविधिमैत्री र प्रतिस्पर्धी जनशक्ति उत्पादन गर्ने शिक्षा मकालु गाउँपालिकाको दीर्घकालीन इच्छा।

२.२ लक्ष्यः

समावेशी, नवप्रवर्तनशील, नैतिक र जीवनोपयोगी शिक्षा मार्फत सीप, प्रविधि, नवप्रवर्तन र मूल्यमा आधारित प्रतिस्पर्धी तथा जिम्मेवार जनशक्ति उत्पादन गर्ने।

२.३ उद्देश्य

क) सबै बालबालिकालाई समान पहुँच, सहभागिता र गुणस्तरीय शिक्षा सुनिश्चित गर्नु।

ख) विद्यालय शिक्षामा लैङ्गिक समानता र सामाजिक समावेशीकरण सुनिश्चित गर्नु।

ग) अपाङ्गता भएका र सीमान्तकृत समुदायका बालबालिकालाई समावेशी सिकाइ वातावरण उपलब्ध गराउनु।

घ) पाठ्यक्रमले तोकेको सिकाइ उपलब्धि प्रभावकारी रूपमा हासिल गर्नु।

ङ) प्राविधिक तथा नव प्रवर्द्धनात्मक शिक्षा विस्तार गर्नु।

च) स्थानीय पाठ्यक्रम निर्माण गरी प्रभावकारी रूपमा कार्यान्वयन गर्नु।

छ) विषयगत तथा कक्षागत शिक्षकको पर्याप्त दरबन्दी सुनिश्चित गर्नु।

ज) सूचना तथा सञ्चार प्रविधि (ICT) पहुँच विस्तार गरी प्रभावकारी प्रयोग गर्नु।

झ) साक्षरता, निरन्तर शिक्षा र जीवनपर्यन्त शिक्षाका अवसर उपलब्ध गर्नु।

ञ) वैकल्पिक सिकाइ कार्यक्रम प्रभावकारी रूपमा कार्यान्वयन गर्नु।

ट) विद्यालय पूर्वाधार र सिकाइ वातावरणमा जलवायु-उत्थानशीलता सुनिश्चित गर्नु।

ठ) विद्यार्थीहरूमा नेपाली संस्कार र संस्कृतिको अबलम्बन गर्ने सीप तथा क्षमताको विकास सुनिश्चित गर्नु।

ड) श्रम प्रति आस्थावान संस्कारको विकास गर्नु, सुशासन, गुणस्तरीय आधुनिक प्रविधि मैत्री सार्वजनिक सेवा सार्वजनिक सेवा प्रवाहको निम्ति दक्ष जनशक्ति विकास गर्नु।

२.४ रणनीति

उद्देश्य	रणनीति
१.सबै बालबालिकालाई समान पहुँच, सहभागिता र गुणस्तरीय शिक्षा सुनिश्चित गर्नु	१. बालबालिकाको भर्ना र नियमित उपस्थितिको अनुगमन गर्ने।
	२. विद्यालय पहुँच नपुग्ने क्षेत्रका बालबालिकालाई लक्षित कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने।
	३. अभिभावक र समुदायको सहभागिता सुनिश्चित गर्ने।
	४. बालबालिकाको स्कूल बस वा यातायात सुविधा उपलब्ध गराउने गर्ने।
	५. बालबालिकाको नियमित उपस्थितिका लागि स्थानीय जागरूकता कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने।
२. विद्यालय शिक्षामा लैङ्गिक समानता र सामाजिक समावेशीकरण सुनिश्चित गर्नु	१. बालिकाका लागि भर्ना र समर्थन कार्यक्रम लागू गर्ने।
	२. शिक्षक र समुदायलाई लैङ्गिक समावेशी तालिम प्रदान गर्ने।
	३. विद्यालय स्तरमा समावेशी नीति र अनुगमन प्रक्रिया विकास गर्ने।
	४. लैङ्गिक र सामाजिक समावेशी शिक्षा सम्बन्धी सचेतना कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने।
	५. समावेशी बालबालिकाको सहभागिता र नियमित उपस्थितिको अनुगमन गर्ने।
३. अपाङ्गता भएका र सीमान्तकृत समुदायका बालबालिकालाई समावेशी सिकाइ वातावरण उपलब्ध गराउन गर्नु	१. अपाङ्गता-मैत्री पूर्वाधार निर्माण गर्ने।
	२. सहायक सिकाइ सामग्री उपलब्ध गराउने गर्ने।
	३. शिक्षकलाई समावेशी शिक्षण तालिम प्रदान गर्ने।
	४. लक्षित समूहका बालबालिकाको नियमित उपस्थितिको अनुगमन गर्ने।
	५. अभिभावक र समुदायलाई समावेशी शिक्षा विषयमा सचेत गर्ने।

उद्देश्य	रणनीति
४. पाठ्यक्रमले तोकेको सिकाइ उपलब्धि प्रभावकारी रूपमा हासिल गर्नु	१. शिक्षक-विद्यार्थी अनुपात सुधार र दक्ष विषयगत शिक्षक नियुक्ति गर्ने।
	२. सिकाइ मूल्याङ्कन र सुधार कार्यक्रम नियमित सञ्चालन गर्ने।
	३. पाठ्यक्रम अनुसार सहायक सिकाइ सामग्री उपलब्ध गर्ने।
	४. शिक्षकलाई नयाँ शिक्षण विधिमा तालिम प्रदान गर्ने।
	५. सिकाइ उपलब्धिको अनुगमन र रिपोर्टिङ प्रणाली विकास गरी सो प्रतिवेदनको आधारमा कार्यान्वयन गर्ने गराउने।
५. प्राविधिक तथा नवप्रवर्द्धनात्मक शिक्षा विस्तार गर्नु।	१. प्राविधिक शिक्षा तथा नव प्रवर्द्धनात्मक-मैत्री कक्षाकोठा निर्माण गर्ने।
	२. विद्यालयमा प्राविधिक धार शिक्षण गर्ने शिक्षक/प्रशिक्षक व्यवस्थापन, कक्षाकोठा र प्रयोगशाला जस्ता पूर्वाधार सुधार गर्ने।
	३. अभिभावक तथा दाताबाट प्राविधिक शिक्षा र नवप्रवर्द्धनात्मक शिक्षाका लागि आवश्यक सहयोग जुटाउने।
	४. गाउँपालिकामा पढ्दै कमाउँदै कार्यक्रमसँग विद्यार्थीहरूको सीपलाई जोड्ने।
	५. विद्यालयमा स्वास्थ्य र सुरक्षा उपाय लागू गर्ने।
६. स्थानीय पाठ्यक्रम निर्माण गरी प्रभावकारी रूपमा कार्यान्वयन गर्नु	१. समुदाय र शिक्षकको सहभागिता सहित स्थानीय पाठ्यक्रम विकास गर्ने।
	२. स्थानीय सन्दर्भ अनुकूल सिकाइ सामग्री उपलब्ध गर्ने।
	३. शिक्षकलाई स्थानीय पाठ्यक्रम कार्यान्वयन तालिम प्रदान गर्ने।
	४. पाठ्यक्रम कार्यान्वयन अनुगमन र सुधार गर्ने।

उद्देश्य	रणनीति
	५. विद्यार्थीको सन्दर्भ अनुकूल मूल्याङ्कन प्रणाली लागू गर्ने।
७. विषयगत तथा कक्षागत शिक्षकको दरबन्दी सुनिश्चित गर्नु	१. आवश्यक शिक्षक दरबन्दी पहिचान र पूर्ति गर्ने।
	२. विषयगत दक्षता अनुसार शिक्षक नियुक्ति गर्ने।
	३. शिक्षक व्यवस्थापन र अनुगमन प्रणाली मजबुत गर्ने।
	४. शिक्षक प्रशिक्षण र पेशागत विकास कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने।
	५. शिक्षक-विद्यार्थी अनुपात सुधार सुनिश्चित गर्ने।
८. सूचना तथा सञ्चार प्रविधि (ICT) पहुँच विस्तार गरी प्रभावकारी प्रयोग गर्नु	१. विद्यालयमा ICT उपकरण र इन्टरनेट सुविधा उपलब्ध गर्ने।
	२. शिक्षक र विद्यार्थीलाई ICT तालिम प्रदान गर्ने।
	३. डिजिटल सामग्री र प्रविधि आधारित सिकाइ कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने।
	४. ICT प्रयोग अनुगमन र सुधार कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने।
	५. स्थानीय समुदायमा ICT-सञ्चार प्रशिक्षण कार्यक्रम उपलब्ध गर्ने।
९. साक्षरता, निरन्तर शिक्षा र जीवनपर्यन्त शिक्षाका अवसर उपलब्ध गराउन गर्नु	१. समुदायमा साक्षरता र जीवनपर्यन्त शिक्षा कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने।
	२. महिला, युवा र लक्षित समूहका लागि अनौपचारिक शिक्षा कार्यक्रम उपलब्ध गर्ने।
	३. शिक्षा कार्यक्रमको अनुगमन र गुणस्तर सुधार गर्ने।
	४. स्थानीय पुस्तकालय र ज्ञान केन्द्रको प्रयोग विस्तार गर्ने।
	५. जीवनपर्यन्त शिक्षा सम्बन्धी सामग्री र स्रोत उपलब्ध गर्ने।

उद्देश्य	रणनीति
१०. वैकल्पिक सिकाइ कार्यक्रम प्रभावकारी रूपमा कार्यान्वयन गर्नु	१. स्कूल बाहिरका बालबालिका र किशोर-किशोरीका लागि कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने।
	२. समुदाय र स्थानीय संस्थासँग सहकार्य गरेर वैकल्पिक शिक्षा विस्तार गर्ने।
	३. वैकल्पिक शिक्षाको गुणस्तर अनुगमन र सुधार गर्ने।
	४. स्थानीय सन्दर्भ अनुकूल वैकल्पिक सामग्री विकास गर्ने।
	५. शिक्षक र प्रशिक्षकको क्षमता अभिवृद्धि गर्ने।
११. विद्यालय पूर्वाधार र सिकाइ वातावरणमा जलवायु-उत्थानशीलता सुनिश्चित गर्ने	१. कक्षाकोठा, शौचालय, खानेपानी, खेलकुद र पुस्तकालय निर्माण गर्ने।
	२. विद्यालय पूर्वाधार जलवायु जोखिम प्रतिरोधी ढाँचामा निर्माण गर्ने।
	३. पूर्वाधारको नियमित मर्मत-सम्भार सुनिश्चित गर्ने।
	४. स्थानीय समुदाय र संघ/संस्थासँग सहकार्य गर्ने।
	५. भौतिक पूर्वाधारको गुणस्तर अनुगमन गर्ने।
	६. बालबालिकाको स्वास्थ्य र सुरक्षा सुनिश्चित गर्दै पूर्वाधार सुधार गर्ने।
	७. जलवायु अनुकूल हरित कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने।
	८. प्राकृतिक विपद् जोखिम न्यूनीकरणका लागि विद्यालय अनुगमन गर्ने।
	९. शिक्षक र विद्यार्थीलाई वातावरणीय सुरक्षा तालिम प्रदान गर्ने।
	१०. विद्यालय स्तरमा जलवायु सचेतना र आपतकालीन तयारी कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने।

२.५. अपेक्षित उपलब्धिः

क) सबै बालबालिकालाई विद्यालय शिक्षामा समतामूलक पहुँच र सहभागिता सुनिश्चित भएको हुनेछ

ख) विद्यालय शिक्षामा लैङ्गिक समानता र सामाजिक समावेशीकरण सुनिश्चित भएको हुनेछ।

ग) अपाङ्गता भएका र सीमान्तकृत समुदायका बालबालिकालाई समावेशी सिकाइ वातावरण उपलब्ध भएको हुनेछ।

घ) पाठ्यक्रमले तोकेको सिकाइ उपलब्धि प्रभावकारी रूपमा हासिल भएको हुनेछ।

ङ) प्राविधिक तथा नव प्रवर्द्धनात्मक शिक्षा विस्तार भएको हुनेछ।

च) स्थानीय पाठ्यक्रम निर्माण गरी प्रभावकारी रूपमा कार्यान्वयन भएको हुनेछ।

छ) विषयगत तथा कक्षागत शिक्षकको पर्याप्त दरबन्दी सुनिश्चित भएको हुनेछ।

ज) सूचना तथा सञ्चार प्रविधि (ICT) पहुँच विस्तार गरी प्रभावकारी प्रयोग भएको हुनेछ।

झ) साक्षरता, निरन्तर शिक्षा र जीवनपर्यन्त शिक्षाका अवसर उपलब्ध भएको हुनेछ।

ञ) वैकल्पिक सिकाइ कार्यक्रम प्रभावकारी रूपमा कार्यान्वयन भएको हुनेछ।

ट) विद्यालय पूर्वाधार र सिकाइ वातावरणमा जलवायु-उत्थानशीलता सुनिश्चित भएको हुनेछ।

२.६. मुख्य कार्यसम्पादन सूचक र लक्ष्य निर्धारण

मुख्य कार्यसम्पादन सूचक र लक्ष्य निर्धारण

क्र.स.	सूचक	आधार वर्ष		२०८४	२०८७	२०८८	कार्यसम्पादन सम्वन्धी सूचनाको श्रोत
			२०८२				
१.	प्रारम्भिक बालविकास र शिक्षा						
१.१	प्रारम्भिक बालविकास र शिक्षामा कूल भर्ना दर (%)	स्थानीय	७९	८८	९५	९९	
		प्रदेश	७०.९	८७	८८	८९	
		राष्ट्रिय	८६.४	८६.५	८७.५	९०	फ्ल्यास रिपोर्ट
१.२	प्रारम्भिक बालविकास र शिक्षाको अनुभव लिई कक्षा १ मा नयाँ भर्ना भएका बालबालिका(%)	स्थानीय	६०.६	६७	७५	७८	
		प्रदेश	६२.४	६८.५	७३.००	८५.००	
		राष्ट्रिय	६८.७	७३.	८५.	९५.	फ्ल्यास रिपोर्ट
२.	आधारभूत शिक्षा (कक्षा १ - ८)						
२.१	कक्षा १ मा नयाँ भर्ना भएका बालबालिकाको खुदप्रवेश दर (%)	स्थानीय	९२.१	९५	९६	९७	
		प्रदेश	९३.९	९५.००	९६.००	१००	
		राष्ट्रिय	९६.८	९७.५	९९.	१००	फ्ल्यास रिपोर्ट
२.२	कक्षा १ मा नयाँ भर्ना भएका बालबालिकाको कूल प्रवेश दर (%)	स्थानीय	१०२.९	११०	११२	११५	
		प्रदेश	१३२.२	१३०.५	१२७.०	११५	

क्र.स.	सूचक	आधार वर्ष २०८२		२०८४	२०८७	२०८८	कार्यसम्पादन सम्वन्धी सूचनाको श्रोत
		राष्ट्रिय	१२१.९	११५.०	१०७.०	१०५.०	फ्ल्यास रिपोर्ट
२.३	आधारभूत तह (प्राथमिक कक्षा १-५) मा खुद भर्ना दर (%)	स्थानीय	९६.0	९७	९७	९९	
		प्रदेश	९६.६	९७.५	९८.५	१००	
		राष्ट्रिय	९७.१	९९.०	९९.५	१००	फ्ल्यास रिपोर्ट दि.वि.ल. (रा.समीक्षा)
२.४	आधारभूत तह (प्राथमिक कक्षा १-५) मा कूल भर्ना दर (%)	स्थानीय	१२५.५	१२८	१३०	१३२	
		प्रदेश	१२६.५	१३०.५	१२५.५	११५	
		राष्ट्रिय	१२३	१२३	१२२	१२२.८	फ्ल्यास रिपोर्ट
२.५	आधारभूत तहको कक्षा ५ को खुदप्रवेश दर (%)	स्थानीय	९६.०	९७	९८	९९	
		प्रदेश	९७.५	९८			
		राष्ट्रिय	९८.३				फ्ल्यास रिपोर्ट
२.६	आधारभूत तहको कक्षा ५ को कूलप्रवेश दर (%)	स्थानीय	१२५.५	१२०	११८	११५	
		प्रदेश					
		राष्ट्रिय	११३.	११०.	१०७.	१०५.	फ्ल्यास रिपोर्ट
२.७	आधारभूत तहको कक्षा ५ सम्म टिकाउ दर (%)	स्थानीय	८५.१	९०	९२	९४	
		प्रदेश	८७.७				

क्र.स.	सूचक	आधार वर्ष		२०८४	२०८७	२०८८	कार्यसम्पादन सम्वन्धी सूचनाको श्रोत
		२०८२					
		राष्ट्रिय	९३.				
२.८	आधारभूत तह (प्राथमिक कक्षा ५) पूरा गर्ने दर (%)	स्थानीय	८२	८४	८७	८९	
		प्रदेश	८६.६				
		राष्ट्रिय	८५.८	९३.१	९५.५	९९.५	फ्ल्यास रिपोर्ट
२.९	आधारभूत तहमा (प्राथमिक कक्षा १-५) मा भर्ना भएका ५-९ वर्ष उमेर भन्दा माथिका बालबालिका (%)	स्थानीय	१८	१५	१०	५	
		प्रदेश					
		राष्ट्रिय	२२.२	२०.	१५.	१०.	फ्ल्यास रिपोर्ट
२.१	आधारभूत तह (प्राथमिक कक्षा १-५) कूल भर्ना दरमा लैङ्गिक समता सूचाङ्क	स्थानीय	१.०१	१.०१	१.०१	१.००	
		प्रदेश	१.०१	१.०१	१.०१	१.००	
		राष्ट्रिय	१.०२	१.००	१.००	१.०१	
२.११	आधारभूत तह (कक्षा १-८) मा खुद भर्ना दर (%)	स्थानीय	९४.७	९५	९६	१००	
		प्रदेश	९४.१	९५.१	९७.१	१००	
		राष्ट्रिय	९३.८	९८.०	९९	१००	
२.१२	आधारभूत तह (कक्षा १-८) मा कूल भर्ना दर (%)	स्थानीय	१२२.२	११८.४	११३.२	११२.०	
		प्रदेश	१२३.०	१२०.०	११५.०	१११.०	
		राष्ट्रिय	११३	१११	१०६	१०५	फ्ल्यास रिपोर्ट
२.१३	आधारभूत तहको कक्षा ८ सम्मको टिकाउ दर (%)	स्थानीय	८३.७	८४	८५	९०	

क्र.स.	सूचक	आधार वर्ष		२०८४	२०८७	२०८८	कार्यसम्पादन सम्वन्धी सूचनाको श्रोत
		२०८२					
		प्रदेश	८६.४	८७.२	८८.०	९०	
		राष्ट्रिय	७९.३	८०.०	८१.५	८५.०	फ्ल्यास रिपोर्ट
२.१४	आधारभूत तहको कक्षा १ मा भर्ना भई कक्षा ८ पूरा गर्ने दर(%)	स्थानीय	८३.७	८४.५	८६.८	८८.१०	
		प्रदेश	८५.२	८६	८७	९०	
		राष्ट्रिय	८६.३	८७	८८.८	९०	दि.वि.ल. ४ (ने.रा.का.)
२.१५	आधारभूत तह(कक्षा १-८) कूल भर्ना दरमा लैङ्गिक समता सूचक	स्थानीय	१.०१	१.०२	१.०१	१.००	
		प्रदेश	१.०१	१.०२	१.०१	१.००	
		राष्ट्रिय	१.०१	१.०१	१.०१	१.००	फ्ल्यास रिपोर्टवि.क्षे.वि.यो.
२.१९	विद्यालय वाहिर रहेका बालबालिका (%)	स्थानीय		२.२८	२.०	१.५	
		प्रदेश		२.१०	२.००	१.५	
		राष्ट्रिय		२.४	२.९	१.०	दि.वि.ल. ४ (ने.रा.का.)
२.२	आधारभूत तह (कक्षा १-८) अध्यापनरत कूल शिक्षक मध्ये महिला शिक्षकको संख्या(%)	स्थानीय		५३.१५	५५	६०	
		प्रदेश		५२.५०	५३	५९	
		राष्ट्रिय		४३.७	४५.	५०.	फ्ल्यास रिपोर्ट सोह्रौं योजना दि.वि.ल. ४ (ने.रा.का.)

क्र.स.	सूचक	आधार वर्ष २०८२	२०८४	२०८७	२०८८	कार्यसम्पादन सम्वन्धी सूचनाको श्रोत
३. माध्यमिक शिक्षा (कक्षा ९-१२)						
३.१	माध्यमिक तह (कक्षा ९-१२) मा खुद भर्ना दर (%)	स्थानीय	८३	८६	९०	
		प्रदेश	७६.५	७८	८९	
		राष्ट्रिय	७१.६	७३.६	८५.	फ्ल्यास रिपोर्ट सोह्रौं योजना
३.२	माध्यमिक तह (कक्षा ९-१२) मा कूल भर्ना दर (%)	स्थानीय	६२.९	७०	८०	
		प्रदेश	८०.६	८५	९०	
		राष्ट्रिय	७१.४	८०	९२	फ्ल्यास रिपोर्ट दि.वि.ल. (रा.समीक्षा)
३.३	माध्यमिक तहमा कूल भर्ना दरमा लैङ्गिक समता सूचक (कक्षा ९-१२)	स्थानीय	१.०१	१.०१	१.००	
		प्रदेश	१.०१	१.०१	१.००	
		राष्ट्रिय	१.०२	१.००	१.००	सोह्रौं योजना वि.क्षे.वि.यो. दि.वि.ल. (रा.समीक्षा)
३.४	आधारभूत तहवाट माध्यमिक तहमा ट्रान्जिसन दर (%)	स्थानीय	९१.५	९३	९५	
		प्रदेश	९२.६	९४	९६	
		राष्ट्रिय	९७.५	९८	९९	फ्ल्यास रिपोर्ट

क्र.स.	सूचक	आधार वर्ष २०८२	२०८४	२०८७	२०८८	कार्यसम्पादन सम्वन्धी सूचनाको श्रोत
३.५	कक्षा १ मा भर्ना भएका बालबालिका मध्ये कक्षा १० मा पुग्ने दर (%)	स्थानीय	६९.४	७४	८०	
		प्रदेश	६७.४	७५	८२	
		राष्ट्रिय	६०.३	७०	८५	फ्ल्यास रिपोर्ट
३.६	कक्षा १ मा भर्ना भएका बालबालिका मध्ये कक्षा १२ मा पुग्ने दर (%)	स्थानीय	३४.०	३८	४०	
		प्रदेश	४७.३	५०	६०	
		राष्ट्रिय	४४.	५४	६३	फ्ल्यास रिपोर्ट
३.७	माध्यमिक तह (कक्षा ९-१२) मा कार्यरत महिला शिक्षक संख्या (%)	स्थानीय	११.११	१५	२०	
		प्रदेश	३०.६७	३५	४०	
		राष्ट्रिय	२०.६	२२.	२७.	फ्ल्यास रिपोर्ट दि.वि.ल. ४ (ने.रा.का.)
४.	जीवन-पर्यन्त शिक्षा तथा सिकाइ र अनौपचारिक शिक्षा					
४.१	साक्षरता दर (१५ वर्ष भन्दा माथि) (%)	स्थानीय	९५	९५	९८	
		प्रदेश	९५	९५	९८	
		राष्ट्रिय	७६	९०	९५.	सोह्रौं योजना
४.२	साक्षरता दर (६ वर्ष भन्दा माथि) (%)	स्थानीय	९५	९५	९९	
		प्रदेश	९५	९६	९८	
		राष्ट्रिय	८२.	८९.	९५.	दि.वि.ल. ४ (ने.रा.का.)

क्र.स.	सूचक	आधार वर्ष २०८२	२०८४	२०८७	२०८८	कार्यसम्पादन सम्वन्धी सूचनाको श्रोत
४.३	साक्षरता दर (१५-२४ उमेर समूह) (%)	स्थानीय	९५	९०	९९	
		प्रदेश	९५	९१	९९	
		राष्ट्रिय	९२.	९७	९९.	सोह्रौं योजना
४.४	साक्षरता दरमा लैङ्गिक समता (१५ वर्ष भन्दा माथि)	स्थानीय	०.८६	०.९०	०.९५	
		प्रदेश	०.८८	०.९०	०.९५	
		राष्ट्रिय	०.८५	०. ९०	०.९८	दि.वि.ल. (रा.समीक्षा)
५. सुशासन तथा व्यवस्थापन						
६.१	आधारभूत तह (कक्षा१-५) मा विद्यार्थी:शिक्षक अनुपात(सामुदायिक विद्यालय)	स्थानीय	१०:०१:००	१५:०१:००	२०:०१:००	
		प्रदेश	१३:०१:००	१८:०१:००	२५:०१:००	
		राष्ट्रिय	२४:०१:००	२५:०१:००	३०:०१:००	फ्ल्यास रिपोर्ट सोह्रौ योजना
६.२	आधारभूत तह (कक्षा६-८) मा विद्यार्थी:शिक्षक अनुपात(सामुदायिक विद्यालय)	स्थानीय	२७:०१:००	३०:०१:००	३५:०१:००	
		प्रदेश	२८:०१:००	३२:०१:००	३६:०१:००	
		राष्ट्रिय	३०:०१:००	३०:०१:००	३०:०१:००	फ्ल्यास रिपोर्ट सोह्रौ योजना
६.३		स्थानीय	१३:०१:००	१५:०१:००	२०:०१:००	

क्र.स.	सूचक	आधार वर्ष २०८२	२०८४	२०८७	२०८८	कार्यसम्पादन सम्वन्धी सूचनाको श्रोत
	आधारभूत तह (कक्षा१-८) मा विद्यार्थी:शिक्षक अनुपात(सामुदायिक विद्यालय)					
		प्रदेश	२०:०१:००	२५:०१:००	२८:०१:००	
		राष्ट्रिय	३३:०१:००	३१:०१:००	३०:०१:००	पन्ध्रौं योजना
६.४	माध्यमिक तह (कक्षा ९-१०) मा विद्यार्थी:शिक्षक अनुपात(सामुदायिक विद्यालय)	स्थानीय	२२:०१:००	२५:०१:००	२७:०१:००	
		प्रदेश	२०:०१:००	२५:०१:००	३०:०१:००	
		राष्ट्रिय	४०:०१:००	३५:०१:०१	३०:०१:००	फ्ल्यास रिपोर्ट
६.५	माध्यमिक तह (कक्षा९-१२) मा विद्यार्थी:शिक्षक अनुपात	स्थानीय	१७:०१:००	२०:०१:००	२५:०१:००	
		प्रदेश	१९:०१:००	२०:०१:००	२५:०१:००	
		राष्ट्रिय	४१:०१:००	३५:०१:००	३०:०१:००	सोह्रौं योजना

परिच्छेद : ३
विद्यालय शिक्षा क्षेत्रका मुख्य उपक्षेत्र

३.१ प्रारम्भिक बालविकास र शिक्षा

३.१.१ परिचयः

नेपालको संविधानको धारा ३९(३) मा प्रत्येक बालबालिकालाई प्रारम्भिक बालविकास तथा बाल सहभागिताको हक हुनेछ भनी उल्लेख गरिनु र शिक्षा ऐन २०२८ को नवौं संशोधनले बालविकास र शिक्षालाई विद्यालय शिक्षाकै अङ्गको रूपमा मान्यता दिनुले यसको आवश्यकता र महत्व थप पुष्टि भएको छ। बालबालिकाको शारीरिक, मानसिक, संवेगात्मक, सामाजिक एवं नैतिक सृजनात्मक पक्षको विकासमा सघाउँदै उनीहरूलाई आधारभूत शिक्षाको लागि तयार गर्ने उद्देश्यले सञ्चालित यो कार्यक्रम विद्यालय शिक्षाको पहिलो पाइला भएकोले पनि यसलाई सर्वसुलभ र गुणस्तरीय बनाउनु आवश्यक भएको छ। यसै कुरालाई मध्यनजर गरेर यस पालिकाले निर्माण गरेको यस शिक्षा योजनामा प्रारम्भिक बालविकास र शिक्षालाई व्यवस्थित र गुणस्तरीय बनाउने कार्यक्रमहरू समावेश गरिएको छ। सञ्चालन, रेखदेख लगायतका कार्यहरू योजनामा समेटिएका छन्। पालिकाबाट सञ्चालित बालविकास केन्द्रको विवरण अनुसूची-१ मा दिइएको छ।

३.१.२ वर्तमान अवस्थाः

मकालु गाउँपालिकामा प्रारम्भिक बालविकास र शिक्षा ECD को अवस्था विस्तारोन्मुख छ। गाउँपालिकाका अधिकांश वडामा ३-५ वर्ष उमेर समूहका बालबालिकाका लागि ECD कक्षा सञ्चालनमा छन्, जसले बालबालिकाको सामाजिक, संवेगात्मक र प्रारम्भिक सिकाइ विकासमा योगदान पुऱ्याइरहेको छ। यद्यपी दुर्गम भौगोलिक अवस्था, सीमित भौतिक पूर्वाधार, पर्याप्त खेल तथा सिकाइ सामग्रीको अभाव र ECD सहजकर्ताको नियमित तालिम नहुनु जस्ता कारणले गुणस्तरमा चुनौती देखिन्छ। कतिपय अभिभावकमा प्रारम्भिक शिक्षाप्रति सचेतना कमी हुनु र बालबालिकाको नियमित उपस्थितिमा समस्या हुनु पनि अर्को पक्ष हो। यहाँ सङ्घीय बालविकास केन्द्र संख्या २७ र स्थानीयले ९ थप गरी ३६ वटा बालविकास कार्यक्रम सञ्चालनमा रहेको छ। उक्त बालविकास कार्यक्रमबाट ३०५ जना विद्यार्थीले शिक्षा आर्जन गरिरहेका छन्। स्थानीय सरकारले बजेट विनियोजन र नीतिगत प्राथमिकता मार्फत ECD लाई महत्व दिँदै आएको भए पनि गुणस्तरीय कक्षा सञ्चालन, तालिमप्राप्त जनशक्ति र बालमैत्री वातावरण सुदृढ गर्न अझ सुधारको आवश्यकता रहेको देखिन्छ।

३.१.३ उद्देश्यः

क) चार बर्ष उमेरका सबै बालबालिकाको सर्वाङ्गीण विकास र आधारभूत शिक्षाको तयारीका लागि प्रारम्भिक बालविकास सेवामा पहुँच बढाउनु,

ख) प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षाका सेवाहरूमा गुणस्तर सुनिश्चित गर्नु,

ग) बाल विकास केन्द्रको व्यवस्थापनमा सुधार गर्नु।

घ) सबै विद्यालयहरूमा विद्युतीय हाजिरी जडान गरी उपस्थितिमा नियमितता कायम गर्नु।

३.१.४ रणनीतिहरू

क) सबै बालबालिकाको पहुँचका लागि सङ्घीय सरकारले निर्धारण गरेको मापदण्डअनुसार प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षा सञ्चालन गर्ने,

ख) कार्यक्रमको नक्साङ्कन, पुनर्वितरण र आवश्यकता अनुसार नयाँ केन्द्र स्थापना गर्ने,

ग) जटिल भौगोलिक क्षेत्रमा बसोबास गर्ने, लोपोन्मुख तथा सिमान्तकृत समुदायका बालबालिकाका लागि विभिन्न नमूनाहरू विकास गरी पहुँच सुनिश्चित गर्ने,

घ) पाठ्यक्रमको परिमार्जन तथा अनुकूलन गर्ने,

ङ) लागत सहभागिता अभिवृद्धि गर्ने,

च) कार्यक्रमको प्रभावकारिता वृद्धिका लागि परिवार, समुदाय, गैर सरकारी संघ संस्था, निजि क्षेत्र र विद्यालयहरूलाई जिम्मेवार बनाउने,

छ) ऐन र कार्यविधीमा उल्लेख भए बमोजिमको मापदण्ड पूरा गर्ने,

ज) कार्यरत जनशक्तिको वृत्ति विकास तथा क्षमता विकास गर्ने,

झ) स्थानीय तहको आवश्यकतामा आधारित हुने गरी प्रारम्भिक बाल विकास तथा शिक्षाका लागि सुपरिवेक्षण र सहजीकरणका लागि थप छुट्टै अधिकार सम्पन्न संयन्त्र बनाउने,

ञ) पाठ्यक्रम र मापदण्ड तथा ढाँचाहरूलाई समयानुकूल स्थानीयकरणका लागि समायोजन तथा परिमार्जन गर्ने,

ट) भौगोलिक विकटता र अपाङ्गता भएका तोकिएका उमेर समूहलाई सम्बोधन गर्ने गरी नीतिगत व्यवस्था गर्ने।

३.१.५ उपलब्धि, नतिजा, प्रमुख क्रियाकलाप र लक्ष्य

३.१.५.१ उपलब्धिः

- सबै बालबालिकाहरूलाई गुणस्तरीय प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षाको अवसर सुनिश्चित भएको हुने,
- बालविकासमा भर्नादर ९९ % पुऱ्याउने।

३.१.५.२ प्रमुख नतिजाः

क) प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षा उमेरका सबै बालबालिकाहरूलाई एक बर्षको प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षामा सहज पहुँच हुने,

ख) प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षा उमेरका सबै बालबालिकाहरूलाई प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षाको अनुभव सहित कक्षा १ मा प्रवेश गर्ने अवसर हुने ,

ग) सबै प्रारम्भिक बालविकास केन्द्रहरूमा न्यूनतम योग्यता र तालिम प्राप्त शिक्षक तथा बालबालिकाको हेरचाह तथा सहयोगका लागि सहायक कर्मचारी सहित केन्द्रले न्यूनतम मापदण्ड पूरा गरेका हुने,

घ) बालबालिकाहरूको विकासात्मक तथा सिकाइ आवश्यकता सम्बोधन हुने पाठ्यक्रम समायोजन तथा अनुकूलन भएको हुने,

ङ) भौगोलिक जटिलता रहेका तथा अपाङ्गता भएका बालबालिकालाई समेट्न आवश्यकतामा आधारित जस्तै घरमा आधारित, समुदायमा आधारित, कार्यक्षेत्र तथा घुम्ती बालविकास तथा शिक्षा कार्यक्रमका नमूना विकास हुने,

च) प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षाको कार्यान्वयनमा परिवार, समुदाय, गैरसरकारी संघसंस्था र विद्यालयहरू जिम्मेवार भएको हुने।

३.५.१.३ प्रारम्भिक वालविकास तथा शिक्षाका प्रमुख क्रियाकलापहरू तथा लक्ष्य

क्र. स.	प्रमुख क्रियाकलाप	इकाइ	भौतिक लक्ष्य (५ वर्ष)					जम्मा	भौतिक लक्ष्य (१० वर्ष)	कैफियत
			२०८२/०८३	२०८३/०८४	२०८४/०८५	२०८५/०८६	२०८६/०८७			
१	प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षाका न्यूनतम मापदण्ड प्रबोधिकरण गर्ने	पटक	१	१	१	१	१	५	५	
२	प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षा केन्द्रहरूको नक्साङ्कन तथा पुनर्वितरण	पटक	१	०	०	०	१	२	२	
३	परिवार, समुदाय, गैर सरकारी संघसंस्था, निजी क्षेत्रसँगको सहकार्य गर्ने	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तरता	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	

क्र.स.	प्रमुख क्रियाकलाप	इकाइ	भौतिक लक्ष्य (५ वर्ष)					जम्मा	भौतिक लक्ष्य (१० वर्ष)	कैफियत
			२०८२/०८३	२०८३/०८४	२०८४/०८५	२०८५/०८६	२०८६/०८७			
४	अनाथ असहाय र अपाङ्गता पहिचान गरी थप सेवा उपलब्ध गराउने	पटक	१	१	१	१	१	५	५	
५	बाल विकास केन्द्रमा छुट्टै सुरक्षित तथा अपाङ्गमैत्री शौचालयको व्यवस्था गर्ने	वटा	२	२	२	२	२	१०	१०	
६	बालबालिकाको अभिलेखीकरण गर्ने	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	
७	सुपरिवेक्षणको लागि अधिकार सम्पन्न संयन्त्रको विकास गर्ने	पटक	१	१	१	१	१	५	५	

क्र. स.	प्रमुख क्रियाकलाप	इकाइ	भौतिक लक्ष्य (५ वर्ष)					जम्मा	भौतिक लक्ष्य (१० वर्ष)	कैफियत
			२०८२/०८३	२०८३/०८४	२०८४/०८५	२०८५/०८६	२०८६/०८७			
८	अनाथ असहाय र अपाङ्गता भएका बालबालिकाका लागि आवशीय योजना	वटा	१	१	१	१	१	५	५	
९	पोषणयुक्त दिवा खाजाको व्यवस्था गर्ने	वटा	१३७१	१४००	१४५०	१४७५	१५००	७१९६	१४३९२०	
१०	पाठ्यक्रम प्रबोधिकरण गर्ने	पटक	१	१	१	१	१	५	५	
११	पूर्वाधार, सिकाई क्षेत्र, केन्द्रको भित्री तथा बाहिरी सिकाई तथा खेल सामग्री व्यवस्थापन गरी न्यूनतम	वटा	२	२	२	२	२	१०	५	

क्र.स.	प्रमुख क्रियाकलाप	इकाइ	भौतिक लक्ष्य (५ वर्ष)					जम्मा	भौतिक लक्ष्य (१० वर्ष)	कैफियत
			२०८२/०८३	२०८३/०८४	२०८४/०८५	२०८५/०८६	२०८६/०८७			
	मापदण्डमा सुधार गर्ने									
१२	शिक्षकको योग्यता क्षमता र पेसागत विकास गर्ने	पटक	१	१	१	१	१	५	५	
१३	बालबालिकाको स्वास्थ्य जाँच, खोप तथा स्वास्थ्य सम्बन्धी अभिलेख व्यवस्थापन, वृद्धि अनुगमन गर्ने र कुपोषण भएका बालबालिकाको आवश्यक प्रबन्ध गर्ने	पटक	३	३	३	३	३	१५	५	
१४	स्थानीय भाषालाई प्राथमिकता दिई	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार	

क्र. स.	प्रमुख क्रियाकलाप	इकाइ	भौतिक लक्ष्य (५ वर्ष)					जम्मा	भौतिक लक्ष्य (१० वर्ष)	कैफियत
			२०८२/०८३	२०८३/०८४	२०८४/०८५	२०८५/०८६	२०८६/०८७			
	आवश्यकता अनुसार स्थानीय भाषाको प्रयोग									
१५	अभिभावक शिक्षा	पटक		१	१	१	१	४	५	
१६	अभिभावक तथा समुदायका सदस्य मार्फत स्थानीय ज्ञान तथा सिपहरू बालबालिकालाई सिकाउने व्यवस्था	पटक	१	१	१	१	१	५	५	
१७	बालबालिकाको शारीरिक, सामाजिक, मानसिक तथा भावनात्मक सुरक्षा तथा आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार	

क्र.स.	प्रमुख क्रियाकलाप	इकाइ	भौतिक लक्ष्य (५ वर्ष)					जम्मा	भौतिक लक्ष्य (१० वर्ष)	कैफियत
			२०८२/०८३	२०८३/०८४	२०८४/०८५	२०८५/०८६	२०८६/०८७			
	मनोसामाजिक परामर्श उपलब्ध गराउने									
१८	परिवार, समुदाय, निजीक्षेत्र तथा गैर सरकारी संघसंस्थाहरूको सहभागिता, संलग्नता र जिम्मेवारी वृद्धि	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	
१९	शैक्षिक सूचना व्यवस्थापन प्रणाली	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	
२०	सहयोगी को व्यवस्था	जना	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार	
२१	प्रारम्भिक वालविकास तथा शिक्षकको सेवा	संख्या	३६	३६	३६	३६	३६	१८०	१८०	सङ्घको निर्णय अनुसार

क्र.स.	प्रमुख क्रियाकलाप	इकाइ	भौतिक लक्ष्य (५ वर्ष)					जम्मा	भौतिक लक्ष्य (१० वर्ष)	कैफियत
			२०८२/०८३	२०८३/०८४	२०८४/०८५	२०८५/०८६	२०८६/०८७			
	तथा सुविधामा वृद्धी गर्ने									
२२	नमुना प्रारम्भिक बालविकास सहजकर्तालाई पुरस्कारको व्यवस्था	जना	३	३	३	३	३	१५	१५	
२३	प्रारम्भिक बालविकास सहजकर्ताको थप कोटाको व्यवस्थापन	जना	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार	

३.२ आधारभतू शिक्षा

३.२.१ परिचय

शिक्षा मानव जीवन, जगत र विकासको लागि अपरिहार्य हुन्छ। राज्य सञ्चालनमा विश्वका प्राय सवै देशले शिक्षालाई मूल प्राथमिकतामा राख्ने गरेको पाइन्छ। शिक्षा प्राप्त गर्ने नागरिकको नैसर्गिक अधिकार हो। शिक्षालाई शासन, विकास र सेवा प्रवाहको पुर्वाधारको रुपमा लिन सकिन्छ। नागरिकको सर्वाङ्गीण विकासको आधारनै शिक्षा हो। शिक्षा कुनैपनि देशको राष्ट्रिय पुँजी हो जसले भविश्यमा राष्ट्रिय उत्पादन र उत्पादकत्वलाई सुदृढ गर्दछ। शिक्षाले सक्षम, सवल, सभ्य, समावेशि, समन्यायिक जनशक्ति उत्पादनमा सघाउछ।शिक्षामा गरेको लगानी राष्ट्रिय पुँजि निर्माण हो। त्यस्तो पुँजी परिचालनले "समृद्ध नेपाल, सुखी नेपाली" को दीर्घकालिन सोचलाई व्यवहारिक जीवनमा सावित गर्न सक्छ। शिक्षाका उल्लेखित मार्गदर्शन पुरा गर्ने आधार आधारभुत शिक्षाको कुशल सफल मितव्ययी समावेशी र समन्यायिक व्यवस्थापन हो। शिक्षाको आधारनै आधारभूत शिक्षा हो। आधारभुत शिक्षाको समुचित व्यवस्थापनको लागि राज्य संयत्रबाट तयार गरिएका संवैधानिक व्यवस्था मार्गदर्शन नीतिगत तथा कानुनी व्यवस्था शिक्षा सम्वन्धि योजना कार्यक्रम आयोजनाहरूको तर्जुमा तथा कार्यान्वयन गर्ने गरिएको छ। संवैधानिक तथा नीतिगत व्यवस्था

नागरिकको शिक्षालाई सुनिश्चित गर्न नेपालको संविधान २०७२ को धारा ३१ मा आधारभूत शिक्षा निःशुल्क तथा अनिवार्य प्रदान गर्ने मौलिक हक कार्यान्वयन गर्न तपसिल बमोजिमका नीतिगत तथा कानुनी व्यवस्था गरिएको छ।नेपालको संविधान २०७२ को अनुसूची ८ खण्ड ८ मा आधारभुत शिक्षा तथा माध्यमिक शिक्षा सम्बन्धि व्यवस्था स्थानीय तहको अधिकार क्षेत्र भित्र राखिएको छ। संविधानको अनुसूची ९ मा साझा अधिकारको दोस्रो बुँदामा शिक्षा सम्वन्धी अधिकारको व्यवस्था गरिएको छ। शिक्षा ऐन २०२८ शंशोधन सहित शिक्षा नियमावली संशोधन सहित २०५९ शिक्षक सेवा आयोगको नियमावली संशोधन सहित २०५७ को व्यवस्था गरिएको छ। स्थानिय सरकार सञ्चालन ऐन २०७५ को परिच्छेद ३ को दफा ११ मा शिक्षा सम्बन्धी अधिकारको व्यवस्था गरिएको छ। दिगो विकासको चौंथो लक्ष्यको रुपमा गुणस्तरीय शिक्षा रहेको छ।सन् २०३० सम्म सबै बालबालिकाहरूलाई सान्दर्भिक साथै सिकाइका सकारात्मक अवसरहरू प्राप्त हुन सकून् भन्ने उद्देश्यले उनीहरूका निम्ति निःशुल्क,न्यायोचित तथा गुणात्मक आधारभुत शिक्षाको सुनितश्चितता गर्ने। दिगो विकासका लक्ष्य हासिल गरी वि.सं. २०८७ सम्ममा नेपाललाई मध्यम आयस्तर भएको राष्ट्रमा स्तरोन्नति गर्ने लक्ष्य रहेको, वि.सं. २१०० सम्ममा समुन्नत राष्ट्रको स्तरमा पुऱ्याउने लक्ष्य निर्धारण गरिएको छ। चालु १६

औं पञ्चबर्षीय योजनाले निर्धारण गरेको गुणस्तरीय प्रवद्धनात्मक शिक्षा तथा प्राविधिक जनशक्ति उत्पादन गर्ने रणनीति निर्धारण गरिएको छ।

३.२.२ वर्तमान अवस्थाः

मकालु गाउँपालिकाको आधारभूत शिक्षाको वर्तमान अवस्था हेर्दा गाउँपालिका भर आधारभूत तह (कक्षा १-८) का विद्यालयहरू सञ्चालनमा रहेका छन्। स्थानीय बालबालिकाको विद्यालय पहुँच क्रमशः बढ्दै गएको भए पनि दुर्गम भौगोलिक अवस्था, विद्यालयसम्मको दूरी, सीमित शैक्षिक सामग्री र भौतिक पूर्वाधारको अभावले सिकाइ प्रक्रियामा असर पारेको छ। कतिपय विद्यालयमा शिक्षक दरबन्दी अपुग हुनु, बहु-कक्षा शिक्षण (Multi-Grade Teaching) को बाध्यता र विद्यार्थीको नियमित उपस्थितिमा समस्या देखिन्छ। यद्यपी स्थानीय सरकारले निःशुल्क पाठ्यपुस्तक वितरण, छात्रवृत्ति, मध्याह्न भोजन तथा विद्यालय सुधार कार्यक्रम मार्फत आधारभूत शिक्षाको पहुँच र गुणस्तर सुधार गर्ने प्रयास गरिरहेको छ। समग्रमा आधारभूत शिक्षा विस्तारोन्मुख भए पनि गुणस्तरीय शिक्षाका लागि शिक्षक क्षमता विकास, पूर्वाधार सुदृढीकरण र अभिभावक सचेतनामा थप ध्यान दिन आवश्यक देखिन्छ। यसमा कक्षा १-५ सञ्चालित २९ वटा र कक्षा १-८ सञ्चालित ९ वटा विद्यालयहरू रहेका छन्। यी विद्यालयहरूमा कक्षा १-५ मा १३७३ र कक्षा ६-८ मा ७२१ गरी २०८७ जना विद्यार्थीहरू अध्ययनरत छन्। त्यस्तै कक्षा १-५ मा १३७ जना र कक्षा ६-८ मा २६ जना शिक्षकहरू छन्।

३.२.३ उद्देश्य

क) आधारभूत तहको शिक्षामा सबैको समतामूलक पहुँच र सहभागिता सुनिश्चित गर्नु,
ख) आधारभुत तहको शिक्षामा गुणस्तर सुनिश्चत गर्नु,
ग) आधारभूत विद्यालयको भौतिक तथा शैक्षिक वातावरण बालमैत्री, समावेशी र सुरक्षित बनाउनु,
घ) अनिवार्य तथा निशुल्क शिक्षा ऐन २०७५ बमोजिम आधारभूत तह उत्तीर्ण प्रतिशत १००% पुर्याउनु,
ङ) सबै विद्यालयहरूमा विद्युतीय हाजिरी जडान गरी उपस्थितिमा नियमितता कायम गर्नु, आदि।

३.२.४ रणनीतिहरू

क) विद्यालय नक्साङ्कन गर्ने,
ख) विद्यालयहरूको पुनर्वितरण तथा समायोजन गर्ने,
ग) अनिवार्य तथा निःशुल्क आधारभूत शिक्षाका लागि कानून तर्जुमा गर्ने,
घ) अनिवार्य तथा निःशुल्क आधारभूत शिक्षाका लागि आवश्यक स्रोतको व्यवस्था गर्ने,

ङ) विद्यालय बाहिर रहेका विद्यालय उमेरका बालबालिकाहरूको यथार्थ विवरण संकलन गरी पहुँच सुनिश्चित गर्न आवश्यक व्यवस्था मिलाउने,

च) न्यूनतम सिकाइ उपलब्धि हासिल गराउन आवधिक रूपमा सिकाइको मूल्याङ्कन गर्ने,

छ) शिक्षकलाई प्रधानाध्यापक तथा प्रधानाध्यापकलाई स्थानीय तह प्रति जवाफदेही बनाउने,

ज) विद्यालयहरूमा खानेपानी, शौचालय तथा सरसफाइको उचित प्रबन्ध सहित न्यूनतम भौतिक सुविधा सुनिश्चित गर्ने,

झ) विद्यालयमा बालमैत्री, समावेशी र सुरक्षित सिकाइ वातावरण तयार गर्ने,

ञ) सबै विद्यालयहरूमा प्राथमिकता प्राप्त न्यूनतम सक्षमता पूरा गराउने,

ट) शिक्षण सिकाइ विधिमा आवश्यक परिमार्जन गर्ने,

ठ) कक्षा ३ सम्म कक्षा शिक्षणलाई कार्यान्वयन गर्ने,

ड) आवश्यक शिक्षक तालिम, तयारी तथा प्रोत्साहनका कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने,

ढ) मूल्याङ्कनलाई शिक्षण सिकाइ कै अभिन्न अंगको रूपमा प्रयोगमा ल्याउने,

ण) विद्यार्थीलाई आवश्यक सहयोग उपलब्ध गराई सिकाइमा सुधार ल्याउने,

त) कक्षाकोठामा आधारित मूल्याङ्कनसँग सम्बन्धित क्षमता विकास गर्ने,

थ) शिक्षामा काम गर्ने सबै जनशक्तिको क्षमता विकास र उत्प्रेरणा व्यवस्थापन गर्ने,

द) विद्यार्थीको पोषण तथा स्वास्थ्यमा सुधार ल्याउने कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने,

ध) विद्यालयमा आधारित शैक्षिक तथा मनोसामाजिक परामर्श उपलब्ध गराउने,

न) स्थानीय उत्पादनमा आधारित पौष्टिक तथा स्वस्थकर दिवा खाजाको प्रबन्धलाई थप व्यवस्थित गर्ने,

प) विद्यालय शिक्षालाई विविधता अनकुल, समावेशी र समतामूलक बनाउन स्थानीय परिवेश अनुकुल सिकाइ क्रियाकलाप सञ्चालन, भाषिक विविधता अनकुलको माध्यम भाषाको उपयोग तथा सामाजिक साँस्कृतिक विविधताको सम्मान र समावेश हुने गरी सिकाइ सामग्री, विधि तथा प्रक्रिया प्रयोग गर्ने,

फ) विद्यालय शिक्षालाई प्रकोप, संकट तथा महामारी लगायतका परिस्थिति प्रति उत्थानशील बनाउने योजना तयार गरी कार्यान्वयन गर्ने,

ब) विद्यालय शिक्षालाई सूचना तथा प्रविधिको प्रयोग गरी सहज र उपयोगी बनाउने कार्यलाई विस्तार गर्ने,

भ) दैनिक जीवनसँग सम्बन्धित व्यवहार कुशल सिपहरूलाई सिकाइ क्रियाकलापमा एकीकृत गर्ने,

म) अन्तर सम्बन्धित विषयवस्तुलाई एकीकृत गरी सिकाइ क्रियाकलाप सञ्चालन गर्न सिकाइ सामग्री, विधि तथा क्रियाकलापमा परिमार्जन र सुधार गर्ने,

य) शिक्षक दरबन्दी पुनर्वितरण तथा समायोजन गर्ने,

र) नतिजा प्रति जवाफदेहिता सुनिश्चित हुने गरी विद्यालय तथा शैक्षिक निकायको शासकीय तथा व्यवस्थापकीय पद्धतिमा सुधार गर्ने,

ल) विद्यालयको कार्यसम्पादन र विद्यार्थीको सिकाइ उपलब्धी परीक्षण गरी जवाफदेहिता सुनिश्चित गर्ने,

व) शिक्षक विकास र सहायता प्रणालीलाई व्यवस्थित गर्ने,

श) आधारभूत तहमा उत्तीर्ण प्रतिशत वृद्धि गर्न कम्जोर विद्यार्थीको वास्तविक अवस्था पहिचान गरी सिकाइमा थप सहायता प्रदान गर्ने,

ष) स्थानीय तहबाट वर्षमा कम्तिमा दुई पटक विद्यालय अनुगमन गरी अनिवार्य प्रतिवेदन दिने प्रणालीको विकास गरी सो प्रतिवेदनको आधारमा कार्यान्वयन गर्ने गराउने, आदि।

३.२.५ उपलब्धि, नतिजा, प्रमुख क्रियाकलाप र लक्ष्य

३.२.५.१ उपलब्धिः

क) अनिवार्य तथा निः शुल्क आधारभूत शिक्षामा सबैको पहुँच र सहभागिता सुनिश्चित भई गुणस्तर अभिवृद्धि हुने।

३.२.५.२ प्रमुख नतिजा :

क) सबै बालबालिका आधारभूत शिक्षाको पहुँचमा भई सहभागी हुने,

ख) सबै विद्यालयले प्राथमिकता प्राप्त सक्षमता (PMEC) पुरा गरेको हुने,

ग) न्यूनतम भौतिक पुर्वाधार तथा सिकाइ सामग्रीको उपलब्धता भएको हुने,

घ) आवश्यक संख्यामा योग्य, सक्रिय तथा उत्प्रेरित शिक्षकको व्यवस्था हुने,

ङ) बालमैत्री र समावेशी वातावरणमा सिकाइ हुने,

च) विद्यालयमा पोषण तथा स्वास्थ्य कार्यक्रम सञ्चालन हुने,

छ) विद्यालयमा पौष्टिक तथा स्वस्थकर दिवाखाजाको प्रबन्ध हुने,

ज) बालबालिकाले न्यूनतम सिकाइ उपलब्धी हासिल गरेको हुने,

झ) आधारभूत शिक्षाको भर्ना, सहभागिता तथा सिकाइ उपलब्धिमा लैङ्गिक, भौगोलिक, सामाजिक तथा आर्थिक समता सूचकमा सुधार हुने,

ञ) विद्यालय शिक्षा प्रणाली प्रकोप, संकट तथा महामारी लगायतका परिस्थिति प्रति उत्थानशील हुने,

ट) सूचना तथा सञ्चार प्रविधि लगायतका प्रविधिको प्रयोगमा विस्तार तथा सहज उपयोग भई सिकाइमा सहयोग हुने,

ठ) जनशक्तिको क्षमता विकास भई गुणस्तरीय शिक्षा प्रवाह तथा शैक्षिक सुशासन कायम हुने, आदि।

३.२.५.३ प्रमुख क्रियाकलाप र लक्ष्य:

क्र.सं.	प्रमुख क्रियाकलापहरू	इकाइ	भौतिक लक्ष्य (५ वर्ष)						भौतिक लक्ष्य (१० वर्ष)	कैफियत
			२०८३/०८४	२०८४/०८५	२०८५/०८६	२०८६/२०८७	२०८७/०८८	जम्मा		
१	विद्यालय नक्शाङ्कन, पुनर्वितरण तथा समायोजन	पटक	१	१	१	१	१	५	५	
२	मापदण्ड अनुसार शिक्षक व्यवस्था	जना	१७८	१७८	१७८	१७८	१७८	१८९०	१८९०	
३	सबै बालबालिकालाई विद्यालय भर्ना	जना	३०५	३१०	३२०	३२५	३५०	१६१०	१६१०	
४	प्रारम्भिक कक्षाका बालबालिकाहरूका लागि पठन सामग्री व्यवस्था	विद्यालय	८	८	८	८	९	४१	४१	

क्र.सं.	प्रमुख क्रियाकलापहरू	इकाइ	भौतिक लक्ष्य (५ वर्ष)						भौतिक लक्ष्य (१० वर्ष)	कैफियत
			२०८३/०८४	२०८४/०८५	२०८५/०८६	२०८६/२०८७	२०८७/०८८	जम्मा		
५	प्रारम्भिक कक्षा शिक्षण सम्बन्धि शिक्षक तालिम	जना	०	३६	०	३६	३६	१०८	१०८	
६	विद्यालयको न्यूनतम भौतिक पुर्वाधार विकास	दुई कोठे भवन	०	२	०	२	०	४	४	
७	विद्यार्थीको सिकाइ उपलब्धि परीक्षण	१	१	१	१	१	१	५	५	
८	शिक्षक क्षमता विकास	जना	३०	४०	४०	४०	२६	१७८	१७८	
९	विद्यालय उत्थानशील योजना निर्माण तथा कार्यान्वयन	विद्यालय	१	१	१	१	१	५	५	
१०	सूचना प्रविधिको प्रयोगका लागि आवश्यक संरचना,	विद्यालय	४१	४१	४१	४१	४१	४१	४१	

क्र.सं.	प्रमुख क्रियाकलापहरू	इकाइ	भौतिक लक्ष्य (५ वर्ष)						भौतिक लक्ष्य (१० वर्ष)	कैफियत
			२०८३/०८४	२०८४/०८५	२०८५/०८६	२०८६/२०८७	२०८७/०८८	जम्मा		
	सामग्री तथा क्षमता विकास									
११	शिक्षक विकास तथा सहायता प्रणालीको पुनर्संरचना	पटक	१	१	१	१	१	५	५	
१२	विद्यालय पोषण तथा स्वास्थ्य कार्यक्रम र दिवाखाजाको प्रबन्ध	जना	१६१०	१६१०	१६१०	१६१०	१६१०	८०५०	८०५०	
१३	अपाङ्गता भएका विद्यार्थीलाई सहयोग	जना	१०	१०	१०	१०	१०	५०	५०	
१४	पाठ्यपुस्तक व्यवस्था	जना	२०१८	२०१८	२०१८	२०१८	२०१८	२०१८	२०१८	
१५	सन्दर्भ सामग्रीको व्यवस्था	विद्यालय	८	८	८	८	९	४१	४१	

क्र.सं.	प्रमुख क्रियाकलापहरू	इकाइ	भौतिक लक्ष्य (५ वर्ष)						भौतिक लक्ष्य (१० वर्ष)	कैफियत
			२०८३/०८४	२०८४/०८५	२०८५/०८६	२०८६/२०८७	२०८७/०८८	जम्मा		
१६	विपन्नका लागि ड्रेस, स्टेशनरी छात्रबृत्ति	जना	२०	२०	२०	२०	२०	२०	२०	
१७	छात्रवृत्ति छात्रा	जना	५८३	५८३	५८३	५८३	५८३	२९१५	२९१५	
१८	छात्रवृत्ति दलित	जना	४७	४७	४७	४७	४७	२३५	२३५	
१९	आबासिय छात्रवृत्ति	जना	३	३	३	३	३	१५	१५	
२०	विद्यालय व्यवस्थापन तथा व्यवस्थित परीक्षा प्रणाली	पटक	४	४	४	४	४	२०	२०	
२१	कक्षाकोठामा आधारित मूल्याङ्कन	पटक	२२	२२	२२	२२	२२	११०	११०	
२२	शैक्षिक मानव संशाधन सूचना प्रणाली स्थापना	पटक	१	१	१	१	१	५	५	

क्र.सं.	प्रमुख क्रियाकलापहरू	इकाइ	भौतिक लक्ष्य (५ वर्ष)						भौतिक लक्ष्य (१० वर्ष)	कैफियत
			२०८३/०८४	२०८४/०८५	२०८५/०८६	२०८६/२०८७	२०८७/०८८	जम्मा		
२३	विव्यस, शिअसं का पदाधिकारीहरूको क्षमता विकास	जना	४१	४१	४१	४१	४१	२०५	२०५	
२४	अभिभावक अभिमुखिकरण र सहभागिता	विद्यालय	८२	८२	८२	८२	८२	४१०	४१०	
२५	अतिरिक्त क्रियाकलाप सञ्चालन गर्ने	पटक	१	१	१	१	१	५	५	
२६	उत्कृष्ट शिक्षकलाई पुरस्कारको व्यवस्था	जना	३	३	३	३	३	१५	१५	
२७	उत्कृष्ट विद्यार्थीलाई पुरस्कारको व्यवस्था (छात्रा र छात्र)	जना	२	२	२	२	२	१०	१०	
२८	उत्कृष्ट विद्यालय व्यवस्थापन समिति	जना	१	१	१	१	१	५	५	

क्र.सं.	प्रमुख क्रियाकलापहरू	इकाइ	भौतिक लक्ष्य (५ वर्ष)						भौतिक लक्ष्य (१० वर्ष)	कैफियत
			२०८३/०८४	२०८४/०८५	२०८५/०८६	२०८६/२०८७	२०८७/०८८	जम्मा		
	अध्यकलाई पुरस्कारको व्यवस्था									
२९	उत्कृष्ट विधालयलाई पुरस्कारको व्यवस्था	जना	१	१	१	१	१	५	५	

३.३ माध्यमिक शिक्षा

३.३.१. परिचय

श्रम प्रति सकारात्मक भावना भएका सीपमूलक जनशक्ति उत्पादन गर्ने माध्यमिक तहको शिक्षालाई साधारण, व्यवसायिक र संस्कृत गरी तीन धारमा बाँडिएको छ। विद्यालय क्षेत्र विकास कार्यक्रमको कार्यान्वयन सँगै कक्षा (९-१२) मा प्राविधिक तथा व्यवसायिक धारको सुरुवात गरिएको छ। यो तहको शिक्षा कामको संसाधन प्रवेश गर्न सक्ने सिप सहितको नागरिक विकास तथा उच्च शिक्षाको लागि तयारीको आधार पनि हो। नेपालको शिक्षाको राष्ट्रिय पाठ्यक्रम प्रारूप, २०७६ अनुसारको पाठ्यक्रमको कार्यान्वयन वि.स. २०७७ वाट प्रारम्भ भएको छ। नेपालको वर्तमान संविधानले माध्यमिक तहको शिक्षा निःशुल्क प्राप्त गर्ने हक स्थापित गरेको छ भने अनिवार्य तथा निःशुल्क शिक्षा ऐन २०७५ ले पनि प्रत्येक नागरिकलाई माध्यमिक शिक्षा प्रदान गर्ने दायित्व राज्यको हुने उल्लेख गरेको छ।

राष्ट्रिय शिक्षा नीति २०७६ ले गुणस्तरिय माध्यमिक शिक्षामा सबैको निःशुल्क पहुँच सुनिश्चित गर्दै यसवाट सिर्जनशिलता रचनात्मकता,अध्ययनशिलता,सकारात्मक चिन्तन र सदाचार जस्ता गुण सहितको प्रतिस्पर्धी सिपयुक्त एवम् उत्पादनशिल जनशक्ति तयार गर्ने उद्देश्य राखेको छ। विज्ञान प्रविधि तथा नवप्रवर्तन नीति २०७६ ले विद्यालय तहदेखिनै परम्परागत मौलिक ज्ञान, प्रविधि तथा सिपका वारेमा अध्ययन अध्यापन गरी वैज्ञानिक चिन्तन तथा सिर्जनसिलता अभिवृद्धि गर्ने रणनीति लिएको छ।

३.३.२ वर्तमान अवस्थाः

मकालु गाउँपालिकाको माध्यमिक तहको वर्तमान अवस्था हेर्दा यहाँ कक्षा ९-१० तथा दुई ओटा विद्यालयमा कक्षा ११-१२ सम्मको शिक्षा उपलब्ध छ। यस पालिका भित्र माद्यमिक विद्यालय संख्या ३ वटा रहेका छन्।उक्त विद्यालयमा ४०३ जना विद्यार्थी अध्ययनरत छन् भने २३ जना शिक्षक रहेका छन्। गाउँपालिकाभित्र केही माध्यमिक विद्यालयहरूले स्थानीय विद्यार्थीलाई गाउँमै माध्यमिक र उच्च माध्यमिक शिक्षा प्राप्त गर्ने अवसर दिएका छन्। विद्यार्थी संख्या मध्यम खालको रहेको छ भने भौगोलिक विकटता, आर्थिक अवस्था र पारिवारिक कामका कारण विद्यालय उपस्थितिमा चुनौती देखिन्छ। पछिल्ला वर्षहरूमा कक्षा भवन, भौतिक पूर्वाधार र शैक्षिक सामग्रीमा सुधार भइरहेको भए पनि योग्य शिक्षकको अभाव, सिकाइ उपलब्धि सुधार र ड्रपआउट दर घटाउनु अझै प्रमुख चुनौतीका रूपमा रहेका छन्।समग्रमा, मकालु गाउँपालिकाको माध्यमिक तह विस्तारोन्मुख अवस्थामा रहे पनि गुणस्तर सुधारका लागि थप प्रयास आवश्यक देखिन्छ।

३.३.३ उद्देश्य

क) माध्यमिक शिक्षामा सबैको पहुँच तथा सहभागिता सुनिश्चित गर्नु,

ख) माध्यमिक शिक्षाको सान्दर्भिकता र गुणस्तरमा सुधार गर्नु,

ग) विद्यालयहरूको भौतिक तथा शैक्षिक वातावरण बालमैत्री, समावेशी, र सुरक्षित बनाउनु,

घ) सबै विद्यालयहरूमा विद्युतीय हाजिरी जडान गरी उपस्थितिमा नियमितता कायम गर्नु, आदि ।

३.३.४ रणनीतिहरू

क) विद्यालयहरूको नक्साङ्कन गर्ने,

ख) सबै बालबालिकाको पहुँच सुनिश्चित गर्न विद्यालयहरूको पुनर्वितरण, समायोजन तथा स्थापना गर्ने,

ग) निःशुल्क माध्यमिक शिक्षामा पहुँच अभिवृद्धि गर्ने,

घ) माध्यमिक तहमा खुद भर्नादर र टिकाउदर बढाउने,

ङ) विद्यार्थी प्रोत्साहन कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने ,

च) वैकल्पिक माध्यमका कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने,

छ) सबै विद्यालयमा न्यूनतम सिकाइ वातावरण सुनिश्चित गर्ने,

ज) माध्यमिक तहमा दक्ष विषय शिक्षकको व्यवस्था गर्ने,

झ) शिक्षक पेसागत विकास तथा सहयोगको व्यवस्था गर्ने,

ञ) शिक्षकहरूका लागि अभिप्रेरणाका कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्ने,

ट) शिक्षण सिकाइ पद्धतिमा सुधार गर्ने,

ठ) हरेक विद्यालयमा सूचना तथा सञ्चार प्रविधि विस्तार गर्ने,

ड) विद्यालयहरूलाई प्रकोप, सङ्कट तथा महामारी लगायतका परिस्थिति प्रति उत्थानशील बनाउने,

ढ) विज्ञान विषय अध्ययनका लागि विद्यार्थीहरूलाई आकर्षित गर्न पूर्वाधार सहितको व्यवस्था गर्ने ,

ण) सक्षम र उत्प्रेरित प्रअको व्यवस्था गर्ने,

त) आवधिकरूपमा सिकाइको मूल्याङ्कन गरी विद्यार्थीको सिकाइमा जवाफदेही हुने प्रणाली विकास गर्ने ।

३.३.५ उपलब्धि, नतिजा, प्रमुख क्रियाकलाप र लक्ष्य

३.३.५.१ उपलब्धिः

माध्यमिक शिक्षामा सबैको पहुँच सुनिश्चित भई सान्दर्भिकता र गुणस्तरमा सुधार हुने ।

३.३.५.२ प्रमुख नतिजाः

- सबै बालबालिकाहरूलाई निःशुल्क माध्यमिक शिक्षाको पहुँच सुनिश्चत भई खुद भर्ना तथा टिकाउ दरमा वृद्धि हुने,
- सबै माध्यमिक विद्यालयले आधारभूत मापदण्ड पूरा गरेको हुने,
- माध्यमिक शिक्षाको सान्दर्भिकता र गुणस्तरमा अभिवृद्धि हुने,
- पाठ्यक्रम तथा पाठ्यसामग्रीको उपलब्धता, उत्प्रेरित शिक्षकको व्यवस्थापन, प्रविधिको समुचित प्रयोग, र उचित सिकाइ वातावरणको निर्माण भएको हुने,
- माध्यमिक शिक्षा पुरा गर्ने बालबालिकाले न्यूनतम सिकाइ उपलब्धि हासिल गरेको हुने,
- माध्यमिक शिक्षाको भर्ना, सहभागिता र सिकाइ उपलब्धिमा लैङ्गिक, भौगोलिक, सामाजिक तथा आर्थिक लगायतका समता सूचकमा सुधार हुने,
- माध्यमिक विद्यालयहरू प्रकोप, सङ्कट तथा महामारी लगायतका परिस्थितिप्रति उत्थानशील हुने,
- सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको उपयोग भई विद्यार्थीको सिकाइमा सहयोग पुगेको हुने,
- माध्यमिक तहको शिक्षामा सुशासन कायम हुने,
- माध्यमिक तहमा गुणस्तरीय शिक्षा प्रवाह हुने।

३.३.५.३ माध्यमिक तहका प्रमुख क्रियाकलापहरू तथा लक्ष्य

क्र.स.	प्रमुख क्रियाकलाप	लक्ष्य इकाइ	भौतिक लक्ष्य (५ वर्ष)						भौतिक लक्ष्य (१० वर्ष)	कैफियत
			२०८३/०८४	२०८४/०८५	२०८५/०८६	२०८६/०८७	२०८७/०८८	जम्मा		
१	निःशुल्क माध्यमिक शिक्षाको कार्यान्वयनका लागि आवश्यक पर्ने कानुन, कार्यविधि, निर्देशिकाहरू तयारी	पटक	१	१	१	१	१	५	५	संघ, प्रदेश र स्थानीय तह
२	विद्यालय सेवा क्षेत्रको सिमांकन गरी हरेक माध्यमिक विद्यालयको सेवा क्षेत्र एकीन गर्ने र	पटक	१	१	१	१	१	१	५	स्थानीय तह

क्र. स.	प्रमुख क्रियाकलाप	लक्ष्य इकाइ	भौतिक लक्ष्य (५ वर्ष)						भौतिक लक्ष्य (१० वर्ष)	कैफियत
			२०८३/०८४	२०८४/०८५	२०८५/०८६	२०८६/०८७	२०८७/०८८	जम्मा		
	सिमाङ्कन भित्रका बालबालिकाहरू भर्नाको सुनिश्चितताको लागि विद्यालयमा नक्साङ्कन, पुनर्वितरण तथा समायोजन र स्थापना									
३	माध्यमिक शिक्षामा विज्ञान प्रविधि, इन्जिनियरिङ, कला र गणित शिक्षा (STEAM) जस्ता विषायको सिकाइलाइ अन्तर सम्वन्धित गर्ने र	निरन्तर	१	१	१	१	१	५	५	संघ र स्थानीय तह

क्र. स.	प्रमुख क्रियाकलाप	लक्ष्य इकाइ	भौतिक लक्ष्य (५ वर्ष)						भौतिक लक्ष्य (१० वर्ष)	कैफियत
			२०८३/०८४	२०८४/०८५	२०८५/०८६	२०८६/०८७	२०८७/०८८	जम्मा		
	विज्ञान, गणित तथा कम्प्युटर विज्ञान विषय अध्ययनका लागि अवसर बढाउने									
४	माध्यमिक शिक्षामा सबैको पहुँच सनिश्चित गर्न आवश्यकतानुसार बसको व्यवस्था तथा खुला तथा दुर शिक्षा लगायतका बैकल्पिक प्रवन्ध गर्ने	माध्यमिक विद्यालय	१	१	१	१	१	५	५	
५		माध्यमिक	१	१	१	१	१	५	५	

क्र. स.	प्रमुख क्रियाकलाप	लक्ष्य इकाइ	भौतिक लक्ष्य (५ वर्ष)						भौतिक लक्ष्य (१० वर्ष)	कैफियत
			२०८३/०८४	२०८४/०८५	२०८५/०८६	२०८६/०८७	२०८७/०८८	जम्मा		
	विद्यालयमा न्यूनतम भौतिक पूर्वाधार विकास (भवन तथा कक्षाकोठा, फर्निचर, खानेपानी, खेलमैदान, घेरावार, शौचालय)	विद्यालय								संघ र स्थानीय तह
६	प्रविधि तथा व्यवहार कुशल सिपहरूको एकिकरण तथा बिद्यार्थी मूल्याङ्कन सम्वन्धी शिक्षक क्षमता विकास	जना	५	५	५	५	५	५	२०	संघ, प्रदेश र स्थानीय तह
७	विव्यस, पिटीए पदाधिकारीहरूको	जना	२२	२२	२२	२२	२२	२२	११०	प्रदेश तथा

क्र.स.	प्रमुख क्रियाकलाप	लक्ष्य इकाइ	भौतिक लक्ष्य (५ वर्ष)						भौतिक लक्ष्य (१० वर्ष)	कैफियत
			२०८३/०८४	२०८४/०८५	२०८५/०८६	२०८६/०८७	२०८७/०८८	जम्मा		
	क्षमता विकास र अभिमुखिकरण									स्थानीय तह
८	विद्यालय शिक्षालाइ प्रकोप, सङ्कट तथा महामारीलगायतका परिस्थितिप्रति उत्थानशील बनाउने आकस्मिक व्यवस्थापन योजना निर्माण तथा कार्यान्वयन	स्थानीय तह	१	१	१	१	१	१	५	स्थानीय तह
९	सिकाइका लागि सूचना तथा सञ्चार प्रविधि लगायतका प्रविधिको प्रयोगमा वृद्धि गर्न आवश्यक	विद्यालय	१	१	२	१	१	५	५	संघ र स्थानीय तह

क्र.स.	प्रमुख क्रियाकलाप	लक्ष्य इकाइ	भौतिक लक्ष्य (५ वर्ष)						भौतिक लक्ष्य (१० वर्ष)	कैफियत
			२०८३/०८४	२०८४/०८५	२०८५/०८६	२०८६/०८७	२०८७/०८८	जम्मा		
	संरचना, सामाग्री तथा क्षमता विकास									
१०	विभिन्न किसिममा अपांगता भएका विद्यार्थिलाइ सहयोग	विद्यार्थी संख्या	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	संघ तथा स्थानीय तह
११	निःशुल्क शिक्षाको सुनिश्चितताको लागि पाठ्यपुस्तक	कक्षा ९ र १२	३५८	३५८	३५८	३५८	३५८	१७९०	१७९०	संघ तथा स्थानीय तह
१२	आर्थिक रूपमा विपन्नका लागि ड्रेस तथा स्टेशनरी सहयोग	विद्यार्थी संख्या	५०	५०	५०	५०	५०	२५०	२५०	संघ तथा स्थानीय तह
१३	सिकाइ सामाग्री तथा विद्यालय	माध्यमिक विद्यालय	७	७	७	७	७	३५	३५	संघ तथा

क्र. स.	प्रमुख क्रियाकलाप	लक्ष्य इकाइ	भौतिक लक्ष्य (५ वर्ष)						भौतिक लक्ष्य (१० वर्ष)	कैफियत
			२०८३/०८४	२०८४/०८५	२०८५/०८६	२०८६/०८७	२०८७/०८८	जम्मा		
	व्यवस्थापन तथा सञ्चालन अनुदान									स्थानीय तह
१४	कक्षाकोठामा आधारित मूल्याङ्कनलाइ शिक्षण सिकाइ प्रकृयामा एकीकृत गर्ने गरी सुधार तथा प्रयोग	विद्यालय	१	१	२	१	१	५	५	संघ तथा स्थानीय तह
१५	उत्कृष्ट शिक्षालाई पुरस्कारको व्यवस्था	जना	३	३	३	३	३	१५	१५	
१६	उत्कृष्ट छात्र छात्रालाई	जना	२	२	२	२	२	१०	१०	

क्र.स.	प्रमुख क्रियाकलाप	लक्ष्य इकाइ	भौतिक लक्ष्य (५ वर्ष)						भौतिक लक्ष्य (१० वर्ष)	कैफियत
			२०८३/०८४	२०८४/०८५	२०८५/०८६	२०८६/०८७	२०८७/०८८	जम्मा		
	पुरस्कारको व्यवस्था									
१७	उत्कृष्ट विद्यालयलाई पुरस्कारको व्यवस्था	संख्या	१	१	१	१	१	५	५	
१८	उत्कृष्ट शिक्षक पुरस्कार व्यवस्था	जना	८	८	८	८	८	४०	४०	स्थानीय

३.४ अनौपचारिक तथा आजीवन सिकाई

३.४.१ परिचय

औपचारिक पद्धति भन्दा बाहिर फरक समयमा विभिन्न उमेर समुहमा दिइने शिक्षा नै अनौपचारिक शिक्षा हो। यो एउटा निरन्तर प्रक्रिया जस्तो पनि हो। औपचारिक शिक्षा प्रणालीको संरचना भन्दा बाहिर मानव जीवनका लागि आवश्यक ज्ञान, सीप र प्रक्रियाका प्रशोधन गर्न जीवन प्रयन्त अर्थात आजीवन सिकाई प्रणाली अनौपचारिक शिक्षा हो। अनौपचारिक शिक्षा त्यस्तो सांस्कृतिक केन्द्र हो जहाँ सहभागीहरू आफ्ना जीवनमा आइपर्ने समस्याहरूको बारेमा छलफल र समाधानका उपायहरू खोजी निर्णय कार्यान्वयन गर्दैछन्। आफ्नो जीवनको इतिहास आफै लेख्छन्। तसर्थ सिकाई जीवन पद्धतिसँग जोडिएको हुनेछ। अनौपचारिक एवं आजीवन शिक्षाले समाजमा विद्यमान विभिन्न किसिमका समुहका लागि आफ्ना लक्ष्य बनाई सेवा प्रदान गर्दछ। निरक्षरका लागि साक्षरता साक्षरका लागि साक्षरोत्तर सिकाई अवसरका लागि स्तर बृद्धि शिक्षा सँग सीप र आम्दानी जोड्दै शिक्षित समाजको विकासका लागि अनौपचारिक एवम् आजीवन शिक्षाले काम गर्दछ।

संविधानले सुनिश्चित गरेको शिक्षा पाउने हक, राष्ट्रिय शिक्षा नीतिका सिद्धान्त, दिगो विकासको लक्ष्यमा समेत नागरिकले शिक्षा पाउने हकको कार्यान्वयन गर्न औपचारिक शिक्षा सँग अनौपचारिक शिक्षा प्रणालीले समेत योगदान गर्दछ। विभिन्न सिकाई अवस्थाको आधारमा थप सिकाई अवसरको निर्माण गरी आजीवन सिकाई संस्कृतिको विकास गर्न आवश्यक छ। यसका लागि अनौपचारिक तथा आजीवन सिकाईको पहुँचको विस्तार, गुणस्तर बृद्धि र संस्थागत क्षमताको विकास गर्नु पर्दछ। शिक्षा क्षेत्र योजना २०८३-२०८८ ले अनौपचारिक शिक्षा र आजीवन सिकाईका लागि १० वर्ष भित्र निरन्तर सिकाईमा संलग्न समाज एव सिकाई संस्कृतिको प्रवद्र्धन गर्ने तर्फ लैजान्छ। स्थानीय तहको अनौपचारिक शिक्षा र आजीवन सिकाईको वर्तमान अवस्था विश्लेषण धारमा समस्या एव चुनौतिहरूको पहिचान गर्दै चुनौतीहरूको सामना गर्न यसका उद्देश्य र नीतिहरू कार्यक्रम कार्यान्वयनबाट प्राप्त हुने प्रमुख नतिजा र प्रमुख क्रियाकलाप तथा लक्ष्यहरू यस खण्डमा समावेश गरिएको छ।

३.४.२ वर्तमान अवस्था

पाल्पा जिल्लामा विभिन्न गाउँपालिकाहरूमा अनौपचारिक शिक्षा कार्यक्रमहरू प्रशस्त मात्रामा सञ्चालन हुदै आएका छन। यस कार्यक्रमले निरक्षरहरू विशेषत १५ देखि ६० वर्ष उमेर समूहका निरक्षरहरूलाई साक्षर बनाउने कार्यमा योगदान गरेको देखिन्छ। यसका लागि गाउँपालिकाहरूमा अनौपचारिक शिक्षा तर्फका विभिन्न कार्यक्रमहरू सञ्चालनमा आएका थिए। यस कार्यक्रमले स्थानीय निकायहरूमा

साक्षरताका कक्षा सञ्चालन गरी साक्षर हुनेलाई साक्षरोत्तर कार्यक्रम सञ्चालन गरिएको छ। साक्षरता र साक्षरोत्तर कार्यक्रमबाट लाभान्वितहरू विशेषत महिलाहरूलाई समूह बनाई आय आर्जन कार्यक्रमसँग समेत जोडी महिलाको समुह बनाई बचत तथा ऋणको कार्यक्रमहरू सञ्चालन गरिए। गाउँगाउँमा महिलाहरूको समुह बनाइ आयआर्जन कार्यक्रममा समेत जोड्ने उद्देश्यले बिऊ पूँजी वितरण गरियो। समुहको महिला सदस्यहरूले आफ्नो गक्ष अनुसारको रकम बचत गर्दै जाने र बचत तथा ऋणको व्यवस्था गरी आफूलाई गारो सारो परेको बेलामा सरसापट गरेर अथवा न्युनतम ब्याजमा त्यो रकमलाई वितरण गर्न र सोबाट प्राप्त हुने ब्याज मूलधनमा जोडी समूहले आर्जन गर्न र सोको मुनाफा बाँडफाँड गर्ने कार्यक्रम केही वर्षसम्म रहदै आयो। सामुदायिक सिकाई केन्द्रहरूले अनौपचारीक शिक्षा तर्फका कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने व्यवस्था पनि गरियो तर यो कार्यक्रम जति प्रभावकारी हुनु पर्थ्यो तर त्यति प्रभावकारी हुन सकेन। तर पनि मकालु गाउँपालिकामा १५ देखि ६० वर्ष सम्मका विद्यालयको पहुँच बाहिर रहेको व्यक्तिलाई लक्षित गरी विभिन्न वर्षमा सञ्चालन गरिएको साक्षरता कक्षाहरूबाट गाउँपालिकाको १५ देखि ६० वर्ष उमेरका जनसंख्यामा कुल साक्षरता ९५ प्रतिशत भन्दा माथि पुगेको छ। गाउँपालिकामा २ वटा सिकाई केन्द्रहरू सञ्चालनमा छन।

राष्ट्रिय शिक्षा नीति २०७६ ले नेपाललाई पूर्ण साक्षर मुलुक तुल्याइ अनौपचारिक वैकल्पिक परम्परागत र खुला शिक्षाको माध्यमबाट आजीवन सिकाई संस्कृतिका विकास गर्न, सबै प्रकारका अपाङ्गता भएका व्यक्तिको लागि गुणस्तरीय शिक्षाको पहुँच सुनिश्चित गरी जीवन पर्यन्त शिक्षाका माध्यमबाट मर्यादित जीवनयापन गर्न सक्षम र प्रतिस्पर्धी नागरिक तयार पार्ने निर्धारण गरेको छ। यो कार्यक्रम तीन तहका सरकारको साझा अधिकार सूचीमा रहेकोले प्रदेश तहमा शिक्षा विकास निर्देशनालयले अनौपचारिक तथा जीवनपयन्त शिक्षाको कार्यान्वयनमा समन्वय र सहजीकरण गर्दैछ भने स्थानीय तहहरूमा शिक्षा युवा तथा खेलकुद महाशाखा/शाखाहरूले अनौपचारिक तथा जीवनप्रयन्त शिक्षाको योजना निर्माण तथा कार्यान्वयनमा समन्वय र सहजीकरण गर्ने जिम्मेवारी रहेको छ। स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन २०७४ ले अनौपचारिक शिक्षा तथा आजीवन सिकाईको जिम्मेवारी स्थानीय तहलाई प्रदान गरेको छ।देश सङ्घीय संरचनामा रुपान्तरण भए पश्चात अनौपचारिक तथा जीवनपयन्त सिकाईको व्यवस्थापनको जिम्मेवारी स्थानीय तहमा हस्तान्तरण भएका तर यसका मर्म अनुसार कार्यसम्पादन हुनेसकेको देखिदैन।आवधिक रूपमा शैक्षिक सर्वेक्षण गर्ने व्यवस्था गर्न नसकिएकाले गाउँपालिकाको साक्षरता सम्बन्धी तथ्याङक अद्यावधिक हुन नसकिरहेको अवस्था छ।

३.४.३ उद्देश्य

यस योजनाले अनौपचारिक शिक्षा तथा आजीवन सिकाई सम्बन्धी निम्नलिखित उद्देश्यहरू राखेको छ।

१. अनौपचारिक तथा निरन्तर एवं जीवन प्रयन्त शिक्षाको विकास तथा विस्तार गरी साक्षरता डिजिटल साक्षरता र आयआर्जनमा सहयोग गर्नु,

२. सामुदायिक सिकाई केन्द्रको सबलीकरण गरी अनौपचारिक शिक्षा र निरन्तर शिक्षा कार्यक्रम सञ्चालन गर्नु,

३. आयआर्जनका कार्यक्रम सञ्चालन गर्दै विशेषतः समाजमा पछाडि परेका वर्गलाई मूलधारमा ल्याउनु।

३.४.४ रणनीतिहरू

१. गाउँपालिका भित्र पर्ने घरधुरी सर्वेक्षण गरी साक्षर निरक्षरको अवस्था पहिचान र अभिलेखीकरण गरिने छ।

२. सामुदायिक सिकाई केन्द्रलाई सदृढिकरण गरी अनौपचारीक शिक्षाको कार्यक्रम सञ्चालन गर्न प्रोत्साहित गरिने छ।

३. साक्षरता तथा निरन्तर शिक्षाका कार्यक्रम सञ्चालन गर्न विभिन्न सङ्घीय सरकार, प्रदेश सरकार र अन्य संघ संस्थासँग सहकार्य र साझेदारीमा कार्यक्रम सञ्चालन गरिने छ।

४. नवसाक्षर प्रौढ महिला तथा पुरुषहरूलाई आय आर्जनका कार्यक्रमसँग जोडी आत्मनिर्भर र व्यावसायीक बनाउन सहयोग गरिने छ।

५. सामुदायिक सिकाई केन्द्रहरू मार्फत मत र अभिमत सांस्कृतिक सम्पदाको संरक्षण र सम्बर्धनमा जोड दिइने छ।

६. सामूदायिक सिकाइ केन्द्रहरूको समायोजन तथा पुनर्वितरण गर्ने।

७. सामूदायिक सिकाइ केन्द्र, विद्यालय, स्थानीय गैर सरकारी संघ संस्थाहरू, नागरिक समाज, सञ्चार माध्यम, अभिभावक परिचालन गरी साक्षरता तथा साक्षरोत्तर कक्षाहरू सञ्चालन गर्ने।

८. सिकारुका आवश्यकताअनुसार तहगत पाठ्यक्रम, सिकाइ मोडुलहरू र भाषिक विविधता अनुरूपका सामग्रीको प्रयोग गर्ने।

९. सरोकारवालाहरूसँगको समन्वय, सहकार्य र साझेदारीमा अनौपचारिक प्रौढ विद्यालय, वैकल्पिक, खुला तथा परम्परागत विद्यालयहरूको सुदृढीकरण गर्ने।

१०. सामूदायिक सिकाइ केन्द्रलाई आधारभूत सुविधा सम्पन्न विद्युतीय पुस्तकालय, सामुदायिक सूचना केन्द्र, एफ. एम. सञ्चालन र सेवा प्रवाह गर्ने बहुउद्देश्यीय

संयन्त्रका रूपमा सुदृढीकरण गरी समावेशी एवम् समतामा आधारित आजीवन सिकाइको थलोका रूपमा विकास गर्ने।

११. सामूदायिक सिकाइ केन्द्र मार्फत विभिन्न आयआर्जन तथा सिपमूलक कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्ने।

३.४.५ उपलब्धि, नतिजा र प्रमुख क्रियाकलाप तथा लक्ष्य

३.४.५.१ उपलब्धि सबै नागरिकहरूलाई साक्षरता, निरन्तर शिक्षा र जीवनपयन्त सिकाईको अवसर प्राप्त हुनेछ।

३.४.५.२ प्रमुख नतिजा

१. सबै नागरिकका लागि साक्षरता, निरन्तर शिक्षा र जीवनपर्यन्त सिकाइका अवसरहरू प्राप्त हुने,

२. अनौपचारिक शिक्षा तथा आजीवन सिकाइको व्यवस्थापनका लागि आवश्यक संरचनागत व्यवस्था तयार भई सञ्चालन हुने,

३. सिकारूको आवश्यकता अनुसार जीवनपर्यन्त सिकाइका सामग्रीहरू कार्यान्वयन हुने,

४. सामुदायिक सिकाइ केन्द्र आजीवन सिकाइको केन्द्रका रूपमा विकास हुने,

५. अनौपचारिक शिक्षा तथा आजीवन सिकाइबाट आर्जित ज्ञान तथा सिपको पहिचान एवम् प्रमाणीकरण गरी समकक्षता प्रदान हुने,

६. अनौपचारिक तथा आजीवन सिकाइसम्बन्धी तथ्याङ्क अध्यावधिक हुने।

३.४.५.३ प्रमुख क्रियाकलाप तथा लक्ष्य

क्र. सं.	क्रियाकलाप	इकाई	भौतिक लक्ष्य (५ वर्ष)					जम्मा	भौतिक लक्ष्य (१० वर्ष)	कैफियत
			२०८३/०८४	२०८४/०८५	२०८५/०८६	२०८६/०८७	२०८७/०८८			
१	घरधुरी सर्वेक्षण र अनौपचारिक शिक्षा सम्बन्धि तथ्याङक संकलन	पटक	१	१	१	१	१	५	५	
२	सामुदायिक सिकाई केन्द्रहरूको क्षमता अभिबृद्धि	पटक	१	१	१	१	१	५	५	
३	सामुदायिक सिकाई केन्द्रहरूको व्यवस्थापन अनुदान	वटा	२	२	२	२	२	१०	१०	
४	आजिवन सिकाईका कार्यक्रमहरू सामुदायिक सिकाई केन्द्र मार्फत सञ्चालन	पटक	१	१	१	१	१	५	५	
५	सीप विकास र आयआर्जनमा कार्यक्रम सञ्चालन	पटक	१	१	१	१	१	५	५	
६	सामुदायिक सिकाई केन्द्र थप	वटा	०	०	०	०	०	०	०	
७	तह १ र २ को अनौपचारिक सिकाईको माध्यमबाट सिकेका ज्ञान सीपलाई प्रमाणिकरण	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	
८	अनौपचारिक तथा आजिवन सिकाईको तथ्यांक व्यवस्थापन	पटक	१	१	१	१	१	५	५	

परिच्छेद ४
अन्तर सम्बन्धित विषय क्षेत्रहरू

४.१ पाठ्यक्रम र मूल्याङ्कन

४.१.१ परिचय

शिक्षा पद्धतिलाई मार्गदर्शन गर्ने महत्वपूर्ण आधार पाठयक्रम हो। पाठ्यक्रम कुनै कक्षा वा तहमा के के सिकाउने भन्ने कुरासँग मात्र सम्बन्धित हुदैन। देशकाल र परिस्थिति अनुसार विद्यार्थीमा के कस्ता क्षमता विकास गराउने हो भन्ने सँग पनि सम्बन्धित छ। के पढाउने, के कस्ता क्रियाकलापका माध्यमबाट अपेक्षित सक्षमता हाँसिल गराउन र विद्यार्थीले सिकेको वा नसिकेको सुनिश्चित गरी आवश्यक पृष्ठपोषण प्रदान गर्न के कसरी मुल्याङ्कन गर्ने भन्ने कुरा निर्धारण गर्ने महत्वपूर्ण आधार समेत हो। मानवीय चेतना र बौद्धिक विकासको निमित्त लिइएका उद्देश्यहरू पूरा गराउनु हो।बालबालिकाको सर्वाङ्गीण विकास गर्नु,सभ्यता वा संस्कृतिको हस्तान्तरण एवम् विकास गर्नु,शैक्षिक प्रक्रियाको स्वरुप निर्धारण गर्नु जस्ता कुराहरू पाठ्यक्रमको उद्देश्य भित्र पर्दछन्।

मानवीय आवश्यकता, बालबालिकाका रुची,सामाजिक मूल्य मान्यता,समाज तथा विश्व परिवेशमा विकास भएका ज्ञान सिप तथा प्रविधि अनुकुल पाठ्यक्रमलाई एउटा गतिशील र लचिलो प्रक्रियाका रुपमा लिनु आवश्यक छ। पाठ्यक्रमलाई कार्यान्वयन गर्नका लागि पहिलो शैक्षिक सामाग्रीको रुपमा पाठ्यपुस्तकलाई लिन सकिन्छ। सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको उचित विकास नभइसकेको हाम्रो परिवेशमा विद्यार्थीको एकमात्र विकल्पको रुपमा पाठ्यपुस्तकलाई लिन सकिन्छ। जसले पामाठ्यक्रम कार्यान्वयनलाई सहयोग गर्दछ। हाल नेपालमा सामुदायिक विद्यालयमा अध्ययनरत सम्पूर्ण विद्यार्थीलाई नि:शुल्क पाठ्यपुस्तक वितरण गर्ने गरिएको छ।

४.१.२ वर्तमान अवस्था

४.१.३ उद्देश्य

क) पाठ्यक्रमलाई प्रभावकारी रूपमा कार्यान्वयन गर्नु,
ख) पाठ्यक्रम विकास तथा परिमार्जनका लागि पृष्ठपोषण दिनु,
ग) सिकाइलाई दैनिक जीवनसँग सम्बन्धित गराउनु,
घ) पाठ्यक्रममा आधारित शिक्षण सिकाइद्वारा स्थानीय र आधुनिक विश्वपरिवेश अनुसार सिकारुमा ज्ञान, सिपर व्यवहार विकासमा सहजीकरण गर्नु,

ङ) सिकारुका सिकाइ समस्याको समाधान उन्मुख निरन्तर, आवधिक तथा स्तरीकृत मूल्याङ्कन पद्धतिको कार्यान्वयन गर्नु,

च) स्थानीय पाठ्यक्रम र पाठ्यसामग्री निर्माण तथा कार्यान्वयन गर्नु।

४.१.४ रणनीतिहरू

क) राष्ट्रिय पाठ्यक्रम प्रारूप, २०७६ र तदनुसारका पाठ्यक्रमको कार्यान्वयन गर्ने,

ख) विकास गरिएका पाठ्यक्रम तथा पाठ्यसामग्रीलाई सम्बन्धित शिक्षक तथा सरोकारवालाहरूलाई प्रबोधिकरण गर्ने,

ग) पाठ्यक्रम कार्यान्वयनका लागि अत्यावश्यक संरचनागत तथा पेसागत सक्षमता अभिवृद्धि गर्ने,

घ) विपद्, महामारी तथा सङ्कटको अवस्थामा वैकल्पिक विधिबाट शिक्षण सिकाइ क्रियाकलाप सञ्चालन गर्ने,

ङ) शिक्षकका लागि शिक्षक निर्देशिकातथा स्रोत सामग्री तथा विद्यार्थीका लागि सिकाइ सामग्री, स्वाध्यायन तथा सन्दर्भ सामग्रीहरू उपलब्ध हुने व्यवस्था गर्ने,

च) शिक्षकको पेसागत सक्षमता विकास गर्ने,

छ) सहभागितामूलक, अन्तरक्रियात्मक, खोजमूलक एवम् समस्या समाधान केन्द्रित शिक्षण विधिको प्रयोगलाई संस्थागत गर्ने,

ज) विद्यालयमा आधारित सहयोग पद्धति विकास गर्ने,

झ) सहपाठी सिकाइ समूह गठन गरी कमजोर सिकाइ क्षमता भएका बालबालिकालाई सहयोग गर्ने व्यवस्था मिलाइने,

ञ) शिक्षण सिकाइमा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको प्रयोग बढाइने,

ट) स्थानीय तथा मातृभाषाको पाठ्यक्रम र पाठ्य सामग्रीको विकास तथा प्रयोगलाई व्यवस्थित गर्ने,

ठ) विद्यार्थीको सिकाइ उपलब्धिलाई शिक्षकको वृत्ति विकाससँग आबद्ध गरी पाठ्यक्रमको प्रभावकारी कार्यान्वयन गर्ने वातावरण सृजना गर्ने,

ड) स्थानीय पाठ्यक्रम कार्यान्वयनका लागि शिक्षककव क्षमता विकास गर्ने,

४.१.५ उपलब्धि, नतिजा, प्रमुख क्रियाकलाप र लक्ष्य

४.१.५.१ उपलब्धि :

क) पाठ्यक्रमको प्रभावकारी कार्यान्वयनबाट दैनिक जीवनका लागि आवश्यक आधारभूत सक्षमतासहित सृजनशील, सकारात्मकसोच भएको, निरन्तर सिकाइप्रति प्रतिबद्ध र रोजगारउन्मुख नागरिक तयार हुनेछ।

४.१.५.२ प्रमुख नतिजा :

क) पाठ्यक्रमको कार्यान्वयन प्रभावकारी रूपमा भएको हुनेछ,

ख) पाठ्यक्रम विकास तथा परिमार्जनका लागि पृष्ठपोषण उपलब्ध हुनेछ,

ग) सिकाइलाई दैनिक जीवनसँग सम्बन्धित हुनेछ,

घ) पाठ्यक्रममा आधारित शिक्षण सिकाइद्वारा स्थानीय र आधुनिक विश्वपरिवेश अनुसार सिकारुमा ज्ञान, सिपर व्यवहार विकासमा सहजीकरण भएको हुनेछ,

ङ) सिकारुका सिकाइ समस्याको समाधानउन्मुख निरन्तर, आवधिक तथा स्तरीकृत मूल्यङ्कन हुनेछ,

च) स्थानीय पाठ्यक्रम र पाठ्यसामग्री निर्माण तथा कार्यान्वयन हुनेछ।

४.१.५.३ पाठ्यक्रम र पाठ्यसामाग्रीका प्रमुख क्रियाकलापहरू तथा लक्ष्य

क्र.स.	प्रमुख क्रियाकलाप	लक्ष्य इकाइ	भौतिक लक्ष्य(५ वर्ष)						भौतिक लक्ष्य (१० वर्ष)	कैफियत
			२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६	२०८६/८७	२०८७/८८	जम्मा		
१	पाठ्क्रम अभिमुखिकरण	संख्या	४१	४१	४१	४१	४१	२०५	३५०	स्थानीय तह
२	शिक्षक तालिम र पुनर्ताजगि तालिम	संख्या	८२	८२	८२	८२	८२	४१०	६५०	स्थानीय तह, शि. वि. तथा स. इ., तालिम केन्द्र
३	शिक्षक पेसागत सहयोग		निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	स्थानीय तह,मानव संसाधन केन्द्र
४	कक्षाकोठामा आधारित विद्यार्थी मूल्याङ्कन		निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	विद्यालय
५	आवधिक मूल्याङ्कन	पटक	४	४	४	४	४	२०	२०	विद्यालय
६	डिजिटल सामाग्रीको प्रयोग	वटा	२	४	३	४	५	१८	८२	विद्यालय, स्थानीय सरकार
७	सूचना प्रविधिको प्रयोग		निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	विद्यालय
८	निःशुल्क पाठ्यपुस्तक		निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	विद्यालय
९	स्थानीय पाठ्यक्रम निर्माण तथा कार्यान्वयन		निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	स्थानीय तह,विद्यालय

क्र.स.	प्रमुख क्रियाकलाप	लक्ष्य इकाइ	भौतिक लक्ष्य(५ वर्ष)						भौतिक लक्ष्य (१० वर्ष)	कैफियत
			२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६	२०८६/८७	२०८७/८८	जम्मा		
१०	माध्यम भाषाको रुपमा मातृभाषको प्रयोग		निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	स्थानीय तह, विद्यालय
११	सुपरिवेक्षण तथा अनुगमन		निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	स्थानीय तह, विद्यालय
१२	पढाइ मैत्री शैक्षणिक सामग्री खरिद, सङ्कलन, निर्माण तथा प्रयोग जस्तैः विसङ्केतन किताब, ठूलो किताब, बाह्रखरी चार्ट, वर्ण तथा झ्याले पत्ती, शब्द चित्र पत्ती र अन्य सामग्रीको ब्यवस्था	सबै विद्यालयका कक्षा १ देखि ३	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	स्थानीय तह, विद्यालय, शिक्षक र विद्यार्थी
१३	सबै बालबालिकालाई पाठ्यपुस्तक तथा अभ्यास/कार्य पुस्तिकाको उपलब्धता	विद्यार्थी	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	स्थानीय तह, विद्यालय, शिक्षक र विद्यार्थी
१४	स्थानीय पढाइ सामग्री र अन्य शैक्षणिक सामग्री निर्माण तथा प्रयोग	विद्यालय	सबै	सबै	सबै	सबै	सबै	सबै	सबै	स्थानीय तह, विद्यालय, शिक्षक र विद्यार्थी

क्र.स.	प्रमुख क्रियाकलाप	लक्ष्य इकाइ	भौतिक लक्ष्य(५ वर्ष)						भौतिक लक्ष्य (१० वर्ष)	कैफियत
			२०८३/२०८४	२०८४/२०८५	२०८५/२०८६	२०८६/२०८७	२०८७/२०८८	जम्मा		
१५	शिक्षण कार्यमा उपयोगी सामग्री जस्तै : पाठ्यक्रम, शिक्षक निर्देशिका लगायत सन्दर्भ सामाग्रीको उपलब्धता	पटक	१	१	१	१	१	५	१०	स्थानीय तह, विद्यालय, शिक्षक र विद्यार्थी

४.२. शिक्षक व्यवस्थापन र विकास

४.२.१ परिचय

शिक्षाको गुणस्तर सुधारका लागि शिक्षक व्यवस्थापनको महत्वपूर्ण भूमिका हुन्छ। गुणस्तरीय शिक्षाका लागि शिक्षक योग्य व्यावसायिक रुपमा दक्ष पेसा प्रति उत्प्रेरित समर्पित प्रतिवद्ध र विद्यार्थीको सिकाइप्रति जवाफदेही हुन आवश्यक छ। शिक्षकमा भएको विषयवस्तुको पर्याप्त ज्ञान शिक्षण सिकाइ क्रियाकलाप सञ्चालनमा दक्षता र नमुना व्यक्तित्व प्रदर्शनले विद्यार्थीहरूको सिकाइमा सकारात्मक प्रभाव पार्दछ। सबै तहको शिक्षामा योग्य दक्ष समर्पित र अभिप्ररित शिक्षकहरूको व्यवस्थापनबाट नै शिक्षाको गुणस्तर सुनिश्चित गर्न सकिन्छ। यसका लागि शिक्षक व्यवस्थापन र विकास प्रभावकारी हुन आवश्यक छ।

प्राथमिक तहमा विद्यार्थी संख्याको आधारमा र निम्न माध्यमिक तथा माध्यमिक तहमा विषयगत रुपमा विद्यमान मापदण्ड १:४० शिक्षक विद्यार्थी अनुपात हुनु पर्नेमा यहाँको भौगोलिक विकटता र कम जनसंख्या संरचनाको कारण विद्यार्थी शिक्षक अनुपात १:२० जना रहेको छ। शिक्षा ऐन तथा नियमावलीले आधारभूत तहमा कम्तिमा ७ दरबन्दी र माध्यमिक तहमा १२ दरवन्दी हुनुपर्ने व्यवस्था गरेको छ।

नेपालमा विगतदेखि हालसम्म सञ्चालित विभिन्न शिक्षा योजना , परियोजना तथा कार्यक्रमहरूले कक्षाकोठाको शिक्षण सिकाइमा सुधार ल्याई शिक्षाको स्तर वृद्धि गर्न जोड दिएका छन्। यसको फलस्वरुप विद्यालयको शिक्षण सिकाइलाई विद्यार्थी केन्द्रित बनाउने ,प्रविधिको प्रयोग गरी शिक्षण गर्ने ,बालमैत्री सिकाइ वातावरण सिर्जना गर्ने जस्ता केही प्रयास भएका छन्। विद्यालय क्षेत्र विकास योजना अवधिमा कक्षाकोठाको शैक्षणिक अभ्यास वा क्रियाकलापलाई विद्यार्थी केन्द्रित बनाउन शिक्षकको क्षमता विकासका कार्यक्रमहरू सञ्चालन भएका छन्। यस अवधिमा शिक्षक पेसागत विकास प्रमाणीकरण तालिम, छोटो अवधिको मागमा आधारित तालिमहरू सञ्चालन गरी शिक्षण सिकाइ क्रियाकलापमा सुधार ल्याउन प्रयत्न गरियो।

पेसागत रुपमा सक्षम ,दक्ष र अभिप्रेरित शिक्षकवाट नै कक्षाकोठाको शिक्षण सिकाइमा सुधार आउन सक्छ। यसका लागि शिक्षकलाई पेसागत विकासका अवसरहरू उपलव्ध हुन आवश्यक छ। शिक्षकको पेसागत विकासका लागि विभिन्न तौरतरिकाहरू छन्। शिक्षक तालिम, कार्यशाला ,सेमिनार कनफरेन्स ,कार्यमूलक अनुसन्धान ,शिक्षकहरूको सिकाइ सञ्जाल, अवलोकन भ्रमण मेन्टरिङ आदि अवसरवाट शिक्षकको पेसागत विकास सम्भव छ।

यस योजनामा शिक्षाको गुणस्तर अभिवृद्धिका लागि शिक्षण पेसालाई रोजाइको पेसाको रुपमा विकास गर्न शिक्षकहरूलाई सूचना प्रविधि, प्रधानाध्यापक तथा लेखापालहरूलाई विद्यालयमा गरिने लेखा व्यवस्थापन, सार्वजनिक खरिद र जिन्सी व्यवस्थापन, शिक्षकहरूलाई पेसागत विकासका विभिन्न मोडालिटिका तालिम लगायतका कार्यक्रमहरूको आवश्यकता आँकलन गरिएको छ। कक्षाकोठाको शिक्षणसिकाइलाई गुणस्तरीय बनाउने शिक्षक सहयोग प्रणालीलाई सुदृढ बनाउने शिक्षक पेसागत विकासलाई प्रभावकारी बनाउने विद्यार्थीको सिकाइप्रति शिक्षकलाई जिम्मेवार बनाउने कार्यलाई प्राथमिकता दिइएको छ। यसमा शिक्षक व्यवस्थापनको वर्तमान अवस्थाको विश्लेषणबाट चुनौतिहरूको पहिचान गरि शिक्षक ब्यवस्थापन र विकासलाई प्रभावकारी बनाउने सम्बन्धमा यस कार्यक्रमका उद्धेश्य पुरा गर्नका लागि अपनाइने रणनीतिहरू कार्यक्रम कार्यान्वयनबाट हासिल हुने अपेक्षित नतिजा तथा मुख्य-मुख्य क्रियाकलाप तथा लक्ष्यहरू समावेश गरिएको छ।

४.२.२ वर्तमान अवस्था

मकालु गाउँपालिकामा शिक्षक व्यवस्थापन र विकासको वर्तमान अवस्था मिश्रित देखिन्छ। विद्यालयहरू सञ्चालनमा रहेका भए पनि विषयगत रूपमा योग्य शिक्षकको अभाव, विशेष गरी गणित, विज्ञान र अंग्रेजी विषयमा प्रमुख चुनौतीका रूपमा रहेको छ। शिक्षक दरबन्दी व्यवस्थापन, अस्थायी शिक्षकको भर र समयमै पदपूर्ति नहुनुले शिक्षण-सिकाइको गुणस्तरमा असर परेको छ। शिक्षकहरूको पेशागत विकासका लागि तालिम, क्षमता अभिवृद्धि र निरन्तर व्यावसायिक विकास कार्यक्रमहरू सीमित छन्, जसको कारण आधुनिक शिक्षण पद्धति र प्रविधिको प्रयोग अपेक्षित रूपमा हुन सकेको छैन। सीमित बजेट, भौगोलिक कठिनाइ र स्रोतसाधनको कमीका बाबजुद गाउँपालिकाले शिक्षक व्यवस्थापन सुधार र क्षमता विकासका प्रयासहरू क्रमशः अघि बढाइरहेको अवस्था छ।

४.२.३ उद्देश्य

क) विषयगत र कक्षागत रुपमा शिक्षक दरवन्दी व्यवस्थापन गर्नु,

ख) विद्यालय सुपरिवेक्षण, शिक्षक तालिम, शिक्षकको पेशागत विकास, शिक्षक सक्षमतालाई

प्रभावकारी रूपमा कार्यान्वयन गर्नु,

ग) शिक्षकलाई निरन्तर पेशागत विकासका अवसरहरूको सुनिश्चितता गर्नु,

४.२.४ रणनीतिहरू

क) शिक्षक विद्यार्थी अनुपातको आधारमा तहगत, क्षेत्रगत र विषयगत रूपमा शिक्षक दरबन्दी मिलान/पुनर्वितरण तथा थप गरिने,

ख) रिक्त शिक्षक दरबन्दीको प्रक्षेपणका आधारमा शैक्षिक सत्रको पहिलो महिनामा शिक्षक नियुक्ति गरिने,

ग) प्रत्येक ५ वर्षमा शिक्षकको निरन्तर पेसागत विकासका लागि शिक्षण सिप विकास सम्बन्धी सेवाकालीन तालिम अनिवार्य बनाइने,

घ) स्थानीय तहमा शिक्षक पेसागत सहयोग प्रणालीमार्फत शिक्षकलाई निरन्तर पेसागत सहयोग उपलब्ध गराइने। यसका लागि स्थानीय तहमा विषयगत शिक्षक सञ्जाल, विज्ञ समूह गठन, शिक्षक सिकाइ समूह, स्रोत शिक्षक तथा अनुभवी शिक्षकबाट कोचिङ्ग तथा मेन्टोरिङ्ग पद्धतिको विकास गरी कार्यान्वयनमा ल्याइने,

ङ) शिक्षकको उपस्थिति, नियमितता र कार्यसम्पादनमा सुधार गरिने,

च) शिक्षक तथा प्रधानाध्यापकको बृत्ति विकासलाई विद्यार्थीको सिकाइ सुधारसँग सम्बन्धित गरी नतिजाप्रति जवाफदेही हुने पद्धतिको विकास गरिने,

छ) शिक्षक नियुक्ति, सरूवा तथा तालिम र पेसागत विकासमा सहभागिता गराउँदा विद्यार्थीको सिकाइमा कुनै अवरोध नहुने पद्धति विकास गरिने।

ज) शिक्षक विद्यार्थी अनुपातको आधारमा तहगत र विषयगत रुपमा शिक्षक दरबन्दी मिलान/पुनर्वितरण तथा व्यवस्थापन गर्ने।

झ) रिक्त शिक्षक दरबन्दीमा सम्वन्धित विद्यालयले शिक्षकहरूको व्यवस्थापन गर्ने।

ञ) शिक्षकको निरन्तर पेसागत विकासका लागि संघ तथा प्रदेश सँगको समन्वयमा शिक्षण सिप विकास सम्बन्धी सेवाकालीन तालिम सञ्चालन गर्ने।

ट) शिक्षक पेसागत सहयोग प्रणाली मार्फत शिक्षकलाई निरन्तर पेसागत सहयोग उपलब्ध गराउने। यसका लागि स्थानीय तहमा विषयगत शिक्षक सञ्जाल, विज्ञ समूह गठन, शिक्षक सिकाइ समूह, स्रोत शिक्षक तथा अनुभवी शिक्षकबाट कोचिङ्ग तथा मेन्टोरिङ्ग पद्धतिको विकास गरी कार्यान्वयनमा ल्याइने।

ठ) शिक्षकको उपस्थिति, नियमितता र कार्यसम्पादनमा सुधार गर्ने।

ड) शिक्षक तथा प्रधानाध्यापकको बृत्ति विकासलाई विद्यार्थीको सिकाइ सुधारसँग सम्बन्धित गरी नतिजाप्रति जवाफदेही हुने पद्धतिको विकास गर्ने।

ढ) रिक्त शिक्षक दरबन्दीमा तत्काल पदपूर्ति हुने व्यवस्थाका लागि स्थानीय स्तरमा कानुनी व्यवस्था गर्ने।

ण) नव प्रवेशी शिक्षकहरूका लागि अभिमुखीकरण मार्फत जिम्मेवार र उत्तरदायी बनाउन आवश्यक व्यवस्था मिलाईने।

त) शिक्षकले कक्षाकोठामा विताउने समय सुनिश्चित गर्न प्रधानाध्यापकलाई जिम्मेवार बनाइने।

थ) कार्ययोजना, शैक्षिक योग्यता, अनुभव लगायतको आधारमा विद्यालयमा प्रधानाध्यापकको छनौट गरिने।

४.२.५ उपलब्धि, नतिजा, प्रमुख क्रियाकलाप र लक्ष्य

४.२.५.१ उपलब्धिः

क) सक्षम र अभिप्रेरित शिक्षकको व्यवस्था भई विद्यार्थीको सिकाइमा सुधार हुने।

४.२.५.२ प्रमुख नतिजाः

क) राष्ट्रिय शिक्षक सक्षमता कार्यढाँचाको आधारमा शिक्षक तयारी, छनौट र पेसागत विकास हुने,

ख) शिक्षक तयारीका कोर्षहरूमा पर्याप्त विषयगत तथा शिक्षण सिकाइ सम्बन्धी सक्षमता विकास हुने,

ग) शिक्षण पेसा थप प्रतिस्पर्धी र सम्मानित हुने,

घ) पेसागत विकासका प्रावधानहरूको विस्तार र सुदृढीकरण हुने,

ङ) शिक्षक पेसागत सहयोग प्रणालीमार्फत निरन्तर पेसागत सहयोग प्राप्त हुने,

च) शिक्षकको उपस्थिति, शिक्षण विधि तथा तौरतरिका र कार्यसम्पादनमा सुधार हुने,

छ) शिक्षक विद्यार्थी अनुपातका आधारमा तहगत, क्षेत्रगत र विषयगत रूपमा शिक्षक दरबन्दी मिलान/पुनर्वितरण हुने,

ज) शिक्षकको आपूर्ति नियमित रूपमा हुने,

झ) शिक्षकको वृत्ति विकासका लागि परादर्शी र वस्तुनिष्ठ आधार सहितको पद्धति स्थापित हुने।

४.२.५.३ शिक्षक व्यवस्थापन र विकासका प्रमुख क्रियाकलापहरू तथा लक्ष्य :

क्र.सं.	प्रमुख क्रियाकलापहरू	इकाइ	भौतिक लक्ष्य (५ वर्ष)					जम्मा	भौतिक लक्ष्य (१०) वर्ष	कैफियत
			२०८३/०८४	२०८४/०८५	२०८५/०८६	२०८६/०८७	२०८७/०८८			
१	शिक्षक नियुक्ति र सरूवा	पटक	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	
२	अस्थायी तथा विद्यालय स्रोतबाट नियुक्त शिक्षकहरूको व्यवस्थापनका लागि मापदण्ड तथा निर्देशिका तयारी	पटक	१	१	१	१	१	५	५	
३	अपाङ्गता भएका व्यक्ति, महिला, सीमान्तकृत वर्गका व्यक्तिहरूलाई शिक्षण पेसामा सहभागि गराउन क्षमता अभिवृद्धि	पटक	१	१	१	१	१	५	५	
४	नियमित शिक्षण सिकाइ सुनिश्चित गर्न मापदण्डको विकास गर्ने	पटक	१	१	१	१	१	५	५	
५	कमजोर विद्यार्थीका लागि विशेष सहयोगी कक्षा सञ्चालन गर्ने	पटक	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	
६	उपचारात्मक शिक्षण पद्धति लागु गर्ने	पटक	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	
७	अपाङ्गता भएका बालबालिकाका लागि विशेष व्यवस्था	पटक	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	
८	पुस्तकालय र पुस्तक कुना	पटक	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	
९	सूचना प्रविधि प्रयोगशाला	पटक	३	३	३	३	३	१५	२५	

क्र.सं.	प्रमुख क्रियाकलापहरू	इकाइ	भौतिक लक्ष्य (५ वर्ष)					जम्मा	भौतिक लक्ष्य (१०) वर्ष	कैफियत
			२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६	२०८६/८७	२०८७/८८			
१०	विज्ञान प्रयोशाला	पटक	१	१	१	१	१	५	५	
११	प्राविधिक व्यावसायिक शिक्षा धार सञ्चालन भएका विद्यालयमा प्रयोगशालाको प्रबन्ध	पटक	०	०	१	१	१	३	३	
१२	शिक्षण तथा सिकाइ सामग्री विकास	पटक	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	
१३	ईन्टरनेट सेवाको व्यवस्था	पटक	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	
१४	शिक्षण सिकाइमा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको प्रयोग	पटक	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	
१५	निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कन	पटक	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	
१६	परिक्षाको नतिजा विश्लेषण	पटक	४	४	४	४	४	२०	२०	
१७	शिक्षकले शिक्षण सिकाइ क्रियाकलापमा विताउने समय वृद्धि	पटक	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	
१८	विद्यालयमा आधारित सुपरिवेक्षण तथा सहयोगका लागि क्षमता विकास	पटक	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	
१९	शिक्षक पेसागत सहयोग	पटक	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	
२०	असल अभ्यासको अवलोकन भ्रमण	पटक	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	

क्र.सं.	प्रमुख क्रियाकलापहरू	इकाइ	भौतिक लक्ष्य (५ वर्ष)					जम्मा	भौतिक लक्ष्य (१०) वर्ष	कैफियत
			२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६	२०८६/८७	२०८७/८८			
२१	सिकाइ आदान प्रदान, क्षमता विकास, प्रविधि हस्तान्तरण र ज्ञानको सञ्जालिकीकरण	पटक	४	४	४	४	४	२०	२०	
२२	विज्ञ समूहको गठन	पटक	१	१	१	१	१	५	५	
२३	सहपाठी कक्षा अवलोकन	पटक	२	२	२	२	२	१०	१०	
२४	छोटो अवधिको शिक्षक तालिम	पटक	१	१	१	१	१	५	५	
२५	विद्यालय तहमा शिक्षकको पेसागत विकास	पटक	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	
२६	कार्यसम्पादन मूल्याङ्कन	पटक	१	१	१	१	१	५	५	
२७	प्रधानाध्यापकको व्यवस्था	पटक	१	१	१	१	१	१	५	
२८	शिक्षक दरबन्दी मिलान तथा पुनर्वितरण	पटक	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	
२९	शैक्षिक अवलोकन भ्रमणको व्यवस्था	पटक	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	
३०	विद्यालय स्तर (९-१२) र पालिका स्तरीय विषयगत शिक्षक समिति गठन	पटक	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	
३१	शिक्षक प्रतिभा पहिचान कार्यक्रम सञ्चालन	पटक	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	

४.३ समता र समावेशीकरण

४.३.१ परिचय

विभेद र बञ्चितीकरणमा परेका वर्ग समुदाय र क्षेत्रलाई गुणस्तरीय शिक्षामा सजिलै पहुँचको सुनिश्चितता सम्भव हुँदैन। पहुँच र सहभागिताको लागि समानता पुग्ने उद्देश्य हासिल गर्न असमानताहरूबीच गरिने असमान व्यवहार नै शैक्षिक समता हो। यो आफैंमा गन्तव्य नभई एउटा माध्यम मात्र हो। मकालु गाउँपालिका एउटा विविधताले भरिपूर्ण गाउँपालिका हो। यसमा जनजाति, क्षेत्री, दलित एवम् अपाङ्गता भएका बालबालिकाहरूको बसोवास छ। विभिन्न शारीरिक क्षमता भएका, कमजोर आर्थिक अवस्था भएका, समाजमा पछि परेका र पारिएका अपाङ्गता भएका ब्यक्तिहरूको मिश्रित बसोबास यहाँको समुदायमा रहेको छ। समग्रमा महिलाहरूको जनसंख्या यस गाउँपालिकामा बढी छ। सम्पत्ति माथिको अधिकार पुरुषको तुलनामा महिलामा कम छ। सामाजिक साँस्कृतिक तथा विभिन्न परम्परागत कार्यले गर्दा लैंगिक विभेद विद्यमान छ। बालबालिकाहरू विशेषत अपाङ्गता भएका, दलित, विपन्न परिवारमा जन्म भएका आदिहरूको लागि शिक्षामा पहुँच कठीन रहेको छ।

बालबालिकामा भएका भिन्नताहरूले पहुँच सहभागिता तथा नतिजामा फरक नपर्ने अवस्था सिर्जना गरी समता कायम गर्न आवश्यक छ। यस्तो समताले अवसरको समानता मात्र सिर्जना नगरी अवसर असमान हुनाका कारण पहिचान गरी तिनलाई समान बनाउन विशेष तथा थप प्रबन्ध गर्नुपर्दछ। समता अभिवृद्धि सहित विविधतालाई समावेश गर्न प्रत्येक बालबालिकाले स्वीकारिएको र महत्व दिएको महशुस गर्नुपर्दछ। यो सामाजिक न्याय स्थापित गर्न शिक्षामा सबैको पहुँच तथा सहभागिताको अधिकार सुनिश्चित गर्ने कार्य भएकाले महत्वपूर्ण र अत्यावश्यक छ।

यसमा देखिएका अन्तर तथा चुनौतिहरू हटाई विविधता अनुकूल हुने गरी शिक्षामा सबैको सहज पहुँच सहभागिता तथा सिकाइका लागि समता तथा समावेशिता अभिवृद्धि गर्नका लागि यस योजनामा अपनाइने रणनीति तथा क्रियाकलापहरू समेत उल्लेख गरिएको छ।

पहुँच र सहभागिताका लागि समानता पुग्ने उद्देश्य हासिल गर्न असमानहरू बिच गरिने समान व्यवहार नै शैक्षिक समता हो। विभेद र वञ्चितीकरणमा परेका वर्ग समुदाय र क्षेत्रलाई गुणस्तरीय शिक्षामा सजिलै पहुँचको सुनिश्चिता सम्भव हुदैन। यो आफ्नो गन्तव्य नभइ एउटा माध्यम मात्र हो। यस गाउँपालिका एउटा विविधताले भरिपूर्ण गाउँपालिका हो। यसमा ब्राम्हण, क्षेत्री, दलित, जनजाति र अपाङ्गता भएका बालबालिकाहरूको बसोबास छ। विभिन्न शारीरिक क्षमता भएका कमजोर आर्थिक

अवस्था भएको समाजमा पछि परेका र पारिएको दलित महिला अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरूको मिश्रित बसोबास रहेको समुदाय छ। सम्पत्ति माथिको अधिकार पुरुषको तुलनामा महिलामा कम छ। सामाजिक, सांस्कृतिक तथा विभिन्न परम्परागत कार्यले गर्दा लैंगिक विभेद विद्यमान छ। बालबालिकाहरू विशेषत अपाङ्गता भएका, दलित विपन्न परिवारमा जन्म भएका, शिक्षामा पहुँच नपुगेको समाज रहेको छ। विविधतालाई पहिचान, सम्मान, मनोरञ्जन र व्यक्तिगत भिन्नताको कदर गरी विविधतालाई प्रोत्साहित हुन आवश्यक छ।बालबालिकामा भएको भिन्नताहरूदेखि सहभागितामा पहुँच तथा नतिजामा फरक नपर्ने अवस्था सिर्जना गरी समताको आवश्यक छ। यस्तो समतामा विशेष तथा थप प्रबन्धको व्यवस्था गर्नुपर्दछ। समाजमा सामाजिक न्याय स्थापित गर्न, शिक्षामा सबैको पहुँच तथा सहभागिताको अधिकार सुनिश्चित गर्न महत्वपूर्ण र अत्यावश्यक छ।

ठाउँ, क्षेत्र अनुसार विविधताको सम्मान तथा समावेशीता अभिवृद्धि गरी शिक्षामा सबैको सहज पहुँच र अथपूर्ण सहभागितामा कार्य गर्दै सिकाई सुनिश्चितता गर्नका लागि यसको कारण तथा बाधाहरू पहिचान गरी ती बाधाहरू हटाउनु पर्दछ। यस्तो बाधाहरू ठाउँ पिच्छे फरक छन। यस्ता चुनौतिहरू हटाइ विविधता अनुकुल हुने गरी शिक्षामा सबैका सहज पहुँच सहभागिता तथा सिकाईका लागि समेत तथा समावेशिता अभिवृद्धि गर्नका लागि योजना निर्माण गरी त्यस अनुरुप कार्यक्रम सञ्चालन गर्न आजको आवश्यकता हो।

४.३.२ वर्तमान अवस्था

गाउँपालिकामा समुदायमा आधारित बाल विकास सहित ३६ वटा विद्यालयहरू सञ्चालनमा रहेका छन। उक्त विद्यालयहरूमा विभिन्न जातजाति, धर्म, आर्थिक अवस्थाका विद्यार्थीहरू अध्ययन गर्दै आएका छन। कतिपय विद्यालयहरूमा शारिरीक अपाङ्गता भएका बालबालिकाहरू समेत रहेका छन। यस्तो अवस्थाका विद्यार्थीहरूको शिक्षामा पहुँच बृद्धिका लागि आवासीय तथा गैरआवासीय छात्रबृत्ति प्रदान गर्ने गरिएको छ। तर कतिपय विद्यालयमा अपाङ्गता भएका बालबालिकाको संख्या रिपोटिङ नभएकाले संख्या कम देखिन गएको छ। ती बालबालिकाहरू विद्यालय शिक्षा पहुँचबाट टाढा रहेको अवस्था छ।त्यसैगरी आर्थिक हिसाबले विपन्न बालबालिकाहरू, सडक बालबालिकाहरू, असाध्य रोगहरूबाट पीडित बालबालिकाहरू अभिभावक र सहाराबिहीन बालबालिकाहरू रहेको समुदाय छ। तिनको लगत र तथ्याङ्क व्यवस्थित हुन सकिरहेका छन। त्यस्ता प्रकारका बालबालिकाहरू समेत विद्यालय शिक्षाको पहुँच बाहिर रहेको देखिन्छ।

विद्यालय भर्ना भएका बालबालिकाहरूलाई आवासीय र गैरआवासीय रुपमा तोकिएको नियमका आधारमा छात्रवृत्ति प्रदान गरिनेछ। खासगरी आधारभूत तहको कक्षा १-८ मा अध्ययन गर्ने सबै छात्राहरू र दलित बालबालिकाहरूलाई कुनै न कुनै रुपमा सहयोग गरिदै आएको छ। त्यसैगरी विद्यार्थी मूल्याङ्कनको क्रममा समेत अपाङ्गता भएका बालबालिकाहरूलाई थप समयको व्यवस्था समेत गरिने प्रावधान छ। बहिरा बालबालिकाहरू, सुस्त मनस्थितिका बालबालिकाहरू, दृष्टिबिहिन बालबालिकाहरूको छिमेकी पालिकाहरूमा सञ्चालनमा रहेको स्रोतकक्षा पढाईलाई शिक्षामा पहुँचको हक सुनिश्चित गर्ने कार्य गरिएको छ। गाउँपालिकाले धेरै महत्वपूर्ण कामहरू गरिरहेको भएतापनि अझैपनि शिक्षामा सबै वर्गको समान पहुँच भने पुग्न सकिरहेको छैन।

४.३.३ उद्देश्य

क) लक्षित समूहका व्यक्तिहरूको शिक्षामा समतामुलक पहुँच सुनिश्चित गर्नु,

ख) लक्षित समूहका बालबालिकाहरूको सिकाई सहभागितामा बृद्धि तथा सिकाई उपलब्धी सुधार गर्नु,

ग) समुदाय तथा विद्यालयमा हुने सबैप्रकारका विभेद दुर्व्यवहार र हेपाइ आदिलाई न्यूनीकरण गर्नु।

४.३.४ रणनीतिहरू

क) घरधुरी सर्वेक्षण गरी बालबालिकाहरूको सबै प्रकारको विवरण सङ्कलन गरी अध्यावधिक गरी राखिने छ।

ख) सबै तह र प्रकारका विद्यालयहरूमा लैङ्गिकमैत्री, बालमैत्री तथा अपाङ्गमैत्री भौतिक संरचनाहरूको निर्माण गर्न सहयोग गरिनेछ।

ग) साधारण विद्यालयमा भर्ना भई अध्ययन गर्न नसक्ने विशेष प्रकृतिका बालबालिकाहरूको लागि स्रोत कक्षाको व्यवस्था गरिनेछ।

घ) विद्यालयमा हुने सबैप्रकारका विभेदहरूको अन्त्य गर्न सबै शिक्षक विद्यार्थी लगायतका सरोकारवालाहरूलाई अभिमुखीकरण गरिनेछ।

ङ) समावेशी तथा समतामूलक पहुँचको सुनिश्चितताका लागि यथोचित छात्रवृत्तिको रकम उपलब्ध गराइनेछ।

च) विद्यार्थीहरूलाई खासगरी किशोरीहरूलाई हुने विभेद र हेपाइ आदिलाई न्यून गर्न सचेतनामूलक कार्यक्रमका साथै अनुगमन तथा निरीक्षण अनुसन्धान र विकास गरिनेछ।

छ) विद्यालयमा हुने सबै गतिविधिहरूमा बालबालिकाहरूको समावेशी सहभागिताको सुनिश्चितता गरिने छ।

ज) विद्यालयहरूमा बिशेषतः छात्राहरूलाई हुने विभेद कम गर्न र गुनासो सुन्नका लागि "जेन्डर फोकल पर्सन" गुनासो सुन्ने अधिकारीको व्यवस्था गरिनेछ।

झ) प्रत्येक विद्यालयहरूमा गुनासो पेटिका बनाई राख्न लगाईनेछ।

ञ) सबै तह र प्रकारका विद्यालयहरूमा लैङ्गिक तथा अपाङ्गमैत्री भौतिक संरचनाहरूको निर्माण गर्ने।

ट) घरधुरी सर्वेक्षण गरी बालबालिकाहरूको सबै प्रकारका विवरण सङकलन गरी अद्यावधिक गर्ने,

ठ) साधारण विद्यालयमा भर्ना भइ अध्ययन गर्न नसक्ने विशेष प्रकृतिका बालबालिकाहरूका लागि स्रोतकक्षाको व्यवस्था गर्ने,

ड) विद्यालयमा हुने सबै प्रकारका विभेदहरूको अन्त्य गर्ने।

ढ) समावेशी तथा समतामुलक पहुँच सुनिश्चितका लागि यथोचित छात्रवृत्तिको रकम उपलब्ध गराइने।

ण) विद्यार्थीहरूलाई खासँगरी किशोरीहरूलाई हुने विभेद र हेपाइ आदिलाई न्यून गर्न सचेतनामुलक कार्यक्रमका साथ अनुगमन तथा निरिक्षण, अनुसन्धान गरिनेछ र विभद गरेको पाइएमा त्यस्ता व्यक्तिलाई कानुनको दायरामा ल्याइने।

त) विद्यालयमा हुने सबै गतिविधिहरूमा बालबालिकाहरूको समावेशी सहभागिताको सुनिश्चितता गरिने।

४.३.५ उपलब्धि, प्रमुख नतिजा, प्रमुख क्रियाकलाप र लक्ष्य

४.३.५.१ उपलब्धि

समाजमा पछाडि परेका र आर्थिक तथा सामाजिक रुपले कमजोर अपाङ्गता भएका र सहारा विहीन बालबालिकाहरूको विद्यालयमा समतामूलक पहुँच भएको हुने।

४.३.५.२ प्रमुख नतिजा

१. अपाङ्गता, गरिव, विपन्न, अभिभावक विहिन, सडकमा हिड्ने बेसहारा बालबालिकाहरू, आदिको अभिलेख अद्यावधिक हुने।

२. विद्यालय तहको शिक्षामा समतामूलक पहुँच र समाबेशी सहभागिता सहित सबैकालागि गुणस्तरीय शिक्षा सुनिश्चितहुने।

३. लक्षित समूहले तोकिए बमोजिम छात्रबृत्ति एव प्रोत्साहन प्राप्त गरेको हुने।

४. विद्यालयहरूमा लैङ्गिक जातीय सामाजिक एवम् सबै प्रकारका विभेदको अन्त भएको हुने।

४.३.५.३ प्रमुख क्रियाकलाप र लक्ष्य

क्र.सं.	क्रियाकलाप	इकाई	भौतिक लक्ष्य (५ वर्ष)					जम्मा	भौतिक लक्ष्य (१० वर्ष)	कैफियत
			२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६	२०८६/८७	२०८७/८८			
१	गाउँपालिका स्तरका अपांगता भएका बालबालिकाको तथ्यांक संकलन	पटक	१	१	१	१	१	५	५	
२	अपाङगता भएका बालबालिकाहरूको विद्यालय शिक्षामा पहुँच सुनिश्चितता	पटक	१	१	१	१	१	५	५	
३	लक्षित वर्गमा छात्रबृत्तिको व्यवस्था	पटक	१	१	१	१	१	५	५	
४	सिकाई सामाग्रीको व्यवस्था	पटक	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	
५	विभेद अन्त्यका लागि सचेतना कार्यक्रम सञ्चालन	पटक	१	१	१	१	१	५	५	
६	विद्यालयमा हुने विभेद, दुर्व्यवहार, हिंसा आदि रोकथामको लागि संयन्त्र निर्माण	पटक	१	१	१	१	१	५	५	

क स	प्रमुख क्रियाकलाप	इकाइ	भौतिक लक्ष्य (५ वर्ष)						भौतिक लक्ष्य (१० बर्ष)	कैफियत
			२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६	२०८६/८७	२०८७/८८	जम्मा		
१	शिक्षाको मूल प्रबाह बाहिर रहेका र नरहेका सवै बालबालिकाहरूको तथ्याङ्क सङ्कलन र विश्लेषण	संख्या	१	१	१	१	१	५	५	

क स	प्रमुख क्रियाकलाप	इकाइ	भौतिक लक्ष्य (५ बर्ष)						भौतिक लक्ष्य (१० बर्ष)	कैफियत
			२०८३/०८४	२०८४/०८५	२०८५/०८६	२०८६/०८७	२०८७/०८८	जम्मा		
२	अपाङ्गमैत्री संरचना निर्माण	विद्यालय	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	
३	लक्षित बर्गको लागि छात्रबृत्ति वितरण	संख्या	१	१	१	१	१	५	५	
४	सबै प्रकारका विभेदको अन्तका लागि सचेतनामूलक कार्यक्रम सञ्चालन	संख्या	१	१	१	१	१	५	५	आवश्यकतानुसार
५	जेन्डर फोकल शिक्षक र गुनासो सुन्ने अधिकारीको व्यवस्था	विद्यालय	४१	४१	४१	४१	४१	२०५	२०५	

४.४. विद्यालय दिवाखाजा, स्वास्थ्य, पोषण र सरसफाइ कार्यक्रम

४.४.१ परिचय

बालबालिकाको विकास तथा सिकाईसँग स्वास्थ्य तथा पोषणका अवस्थाका प्रत्यक्ष सम्बन्ध रहेको हुनेछ। स्वास्थ्य तथा पोषणको राम्रो अवस्थाले बालबालिकालाई सिकाई सहभागिता बढाइ उपलब्धि सुधार गर्न प्रोत्साहित गर्दछ। सरसफाई तथा स्वच्छता सम्बन्धी अभ्यासका अतिरिक्त महिनावारी सम्बन्धी सरसफाई तथा स्वच्छता सम्बन्धी सहयोग तथा शिक्षा पनि उत्तिकै आवश्यक रहेको छ। विद्यालयमा आधारित स्वास्थ्य तथा पोषणसम्बन्धी यस्ता कार्यक्रमहरूले विद्यार्थीको भर्ना तथा टिकाउ दर बढाउन र कक्षामा अनुपस्थित हुने तथा बिचमा विद्यालय छाड्ने दर घटाउन योगदान गरी सिकाई उपलब्धि सुधार गर्न सहयोग गर्दछ।

नेपालमा सन् १९७४ देखि जिल्लाको छानिएका प्राथमिक विद्यालयमा विश्व खाद्य कार्यक्रमको खाद्यान्न अनुदानमा आधारित दिवा खाजा कार्यक्रम प्रारम्भ भएकोमा आर्थिक वर्ष २०७७/२०७८ देखि सामुदायिक विद्यालयमा पूर्व प्राथमिक देखि कक्षा ५ का सबै विद्यार्थीलाई प्रति विद्यार्थी रु २० बराबरको खाजा खुवाउन थालिएको छ। सामुदायिक विद्यालयमा दिवा खाजा मापदण्ड तथा व्यवस्थापन कार्यविधि २०७६ बमोजिम दिवा खाजा व्यवस्थापनको पाटो अगाडि बढाइएको अवस्था छ। आ. व. २०८२/०८३ देखि रु. २० का दरले तोकिएको मापदण्डका आधारमा दिवाखाजा बाल कक्षा देखि कक्षा ५ सम्म निरन्तर सञ्चालनमा छ।

४.४.२ वर्तमान अवस्था

गाउँपालिकाका सबै माध्यमिक र केही आधारभूत विद्यालयहरूमा छात्र र छात्राका लागि अलग-अलग शौचालय निर्माण गरिएको र निर्माण गर्ने प्रक्रियामा रहेका छन। कक्षा ६ देखि १२ सम्म अध्यनरत छात्राका लागि महिनावारी स्वच्छता व्यवस्थापनका लागि निःशुल्क सेनिटरी प्याड वितरण कार्यक्रमलाई प्रभावकारी बनाउदै लगिएको छ। सबै विद्यालयको लागि प्राथमिक उपचार सामाग्रीको बाकस, बालिकाहरूका लागि आइरन चक्की प्रभावकारी रुपमा वितरण गरिएको छ। हाल गाउँपालिका अन्तरगतका ४१ वटा विद्यालयमा दिवा खाजाको व्यवस्था गरिएको छ। जसबाट आर्थिक अवस्था कमजोर भएका घरका विद्यार्थीहरू धेरै लाभान्वित भएका छन्।

४.४.३ उद्देश्यहरू:

क) बालबालिकाहरूलाई स्वस्थ एवम् पोषणयुक्त पौष्टिक खाना प्राप्तिको सुनिश्चितता गर्नु,

ख) विद्यालयमा अध्ययन गर्ने बालबालिकाहरूको स्वास्थ्य, पोषण र सरसफाई तथा

स्वच्छता सम्बन्धी सेवाको गुणस्तर बृद्धि गरी बालबालिकाको पोषण, स्वास्थ्य र सिकाई उपलब्धीमा सुधार गर्नु।

४.४.४ रणनीतिहरू

क) बालबालिकाका लागि विद्यालयमा नै पोषिलो र ताजा खाजा तयार गर्नुका साथै खाजा भान्सा तथा भण्डार, भान्सामा प्रयोग हुने आवश्यक भाडावर्तन र अन्य सामाग्रीहरू तथा समुहमा हात धुने लगायतका सुविधा विस्तार गर्दै लैजाने,

ख) विद्यालयमा विद्यार्थी संख्याको अनुपातमा प्रयाप्त पानी, साबुन तथा सफाई सामग्री सहित आवश्यक संख्यामा छात्र र छात्राका लागि अलग-अलग शौचालय तथा युरिनल, किशोरीहरूको लागि चेन्ज रुम, प्रयोग भइसकेका सामग्री व्यवस्थापन, हात धुने ठाउँ, स्वच्छ खानेपानी, कक्षाकोठा तथा विद्यालय परिसर सरसफाईको प्रबन्ध र घेराबारको व्यवस्था गर्ने,

ग) विद्यालयहरूमा प्राथमिक उपचार किट वितरण, बालबालिकाहरूको आवधिक स्वास्थ्य जाँच, जुकाको औषधी तथा सूक्ष्मपोषक तत्व प्रदायक ट्यावलेटहरू (भिटामिन ए र आइरन, फोलिक एसिड आदि) को वितरण र किशोरीहरूको महिनावारी स्वच्छताका लागि सेनेटरी प्याड वितरणलाई स्वास्थ्य क्षेत्रको सहकार्यमा नियमित र प्रभावकारी बनाइने,

घ) विद्यालयमा स्वास्थ्य, खाद्य सुरक्षा, सफाई तथा स्वच्छता, किशोरीहरूका लागि महिनावारी स्वच्छता र पोषण सम्बन्धी शिक्षा प्रदान गर्न स्वास्थ्य र कृषि क्षेत्रसंग समन्वय र सहयोगमा संयुक्त कार्य योजना निर्माण गरी कार्यान्वयन गरिने,

ङ) दिवा खाजा लगायत स्वास्थ्य, पोषण तथा सरसफाई र स्वच्छता सम्बन्धी कार्यक्रमको अनुगमन तथा मूल्याङ्कन साधन, संयन्त्र र प्रक्रियामा पुनरावलोकन गरी प्रभावकारी बनाइने।

४.४.५ उपलब्धि, नतिजा, प्रमुख क्रियाकलाप तथा लक्ष्य

४.४.५.१ उपलब्धि

विद्यालयमा अध्ययन गर्न सबै बालबालिकाको स्वास्थ्य तथा पोषणको अवस्थामा सुधार, मनोसामाजिक कुशलतामा अभिवृद्धि तथा सिकाईमा सुधार सहित सुरक्षित तथा रमाइलो सिकाई वातावरणमा पूर्ण पहुँच तथा सहभागिता हुनेछ।

४.४.५.२ प्रमुख नतिजाहरू

क) विद्यालय खाजालाई विद्यार्थीको अधिकारको रूपमा स्थापित गर्न कानूनी प्रबन्ध हुनेछ।

ख) दिवा खाजा लगायत स्वास्थ्य तथा पोषण तीन तह र अन्य क्षेत्र समेतको लागत

साझेदारीमा व्यवस्थापन हुने गरी कानुनी मान्यता सहितको नियमक ढाँचा र कार्यान्वयनका लागि आवश्यक मापदण्ड र कार्यविधि तयार हुनेछ।

ग) प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षादेखि आधारभूत तह कक्षा ८ सम्मको सामुदायिक विद्यालयका सबै बालबालिकाहरूले स्वस्थकर, पौष्टिक र स्थानीय उत्पादनमा आधारित दिवा खाजा स्थानीय तहमार्फत विद्यालयबाट प्राप्त हुनेछ।

घ) सामुदायिक विद्यालयको आधारभूत तह कक्षा ५ सम्मका सबै कक्षाका विद्यार्थीहरूलाई अभिभावकको सहभागितामा दिवा खाजा वा खाना प्राप्त हुनेछ।

ङ) विद्यालयमा विद्यार्थी संख्याको अनुपातमा प्रयाप्त खानेपानी, साबुन तथा सफाई सामाग्री सहित आवश्यक संख्यामा छात्र र छात्राका लागि अलग-अलग शौचालय तथा युरिनल, किशारीहरूका लागि चेन्ज रुम, प्रयोग भइसकेका सामाग्री व्यवस्थापन, हात धुने ठाउँ, स्वच्छ खानेपानी, कक्षाकोठा तथा विद्यालय परिसर सरसफाईको प्रबन्ध र घेराबारको व्यवस्था हुनेछ।

च) विद्यालयहरूमा प्राथमिक उपचार किट वितरण तथा प्रतिस्थापन, बालबालिकाहरूको स्वास्थ्य जाँच, जुकाको औषधी तथा सूक्ष्म पोषक तत्व प्रदायक किशारीहरूको मासिक महिनावारीमा सेनेटरी प्याड वितरण हुनेछ।

छ) विद्यालयमा विद्यर्थीलाई स्वास्थ्य, खाद्य सुरक्षा, सफाई तथा स्वच्छता, किशोरीहरूका लागि महिनावारी स्वच्छता र पोषण सम्बन्धी आधारभूत शिक्षा प्राप्त हुनेछ।

४.४.५.३ प्रमुख क्रियाकलापहरू तथा लक्ष्य

क्र. सं.	क्रियाकलापहरू	इकाई	भौतिक लक्ष्य (५ वर्ष)					जम्मा	भौतिक लक्ष्य (१० वर्ष)	कैफियत
			२०८३/०८	२०८४/०८	२०८५/०८	२०८६/०८	२०८७/०८८			
१	विद्यालय पोषण र दिवा खाजा सम्बन्धी स्थानीय कार्यविधि निर्माण र कार्यान्वयन	पटक	१	१	१	१	१	५	५	
२	विद्यालयहरूमा सेनेटरी प्याड लगायत सफाईका सामाग्रीहरूको व्यवस्थापन	पटक	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	
३	विद्यालयमा सरसफाईको लागि साबुन, पानी लगायतका सामाग्रीहरूको व्यवस्थापन	पटक	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	
४	खाजाका लागि थप वित्तिय स्रोतको खोजी र व्यवस्थापन	पटक	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	
५	दिवा खाजा व्यवस्थापन	पटक	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	
६	दिवा खाजाको लागि आवश्यक सामाग्री व्यवस्थापन	पटक	१	१	१	१	१	५	५	
७	विद्यालयमा प्राथमिक उपचार कक्षको व्यवस्था	पटक	१	१	१	१	१	५	५	
८	अनुगमन मूल्याङ्कन	पटक	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	

४.५ शिक्षामा सूचना प्रविधि

४.५.१ परिचय

सबै नागरिकहरूमा देश विकासका लागि आवश्यक ज्ञान तथा सिप विकास गराउनु र नेपाललाई विश्वव्यापी समुदायमा आवद्ध गराउनु शिक्षाको दीर्घकालिन उद्धेश्य रहेको छ। विश्व प्रतिस्पर्धी, श्रमवजारको माग अनुरुपको जनशक्ति उत्पादनको लागि विद्यालय शिक्षामा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिमा जोड दिनु अपरिहार्य छ। विद्यालय शिक्षाको गुणस्तर सुधार गरी सहरी तथा ग्रामीण, सुगम तथा दुर्गम र निजी तथा सामुदायिक विद्यालयहरूबीच देखिएको शैक्षिक गुणस्तरको दूरी घटाउन एवम् विश्व ज्ञान भण्डारमा विद्यार्थीको पहुँच विस्तार गरी उनीहरूको सिकाइको दायरा फराकिलो पार्न ,विशेष गरी शिक्षण सिकाई क्रियाकलापमा सुधार गर्न, सिकाइ सामग्रीको प्रयोगमा पहुँच बढाउन र शैक्षिक प्रशासन र व्यवस्थापनलाई सुदृढ तुल्याउन वर्तमान समयमा सूचना तथा सञ्चार प्रविधि अपरिहार्य रहेको छ।

नेपालको संविधान, २०७२ ले सूचनाको हकमा प्रत्येक नागरिकको आफनो वा सार्वजनिक सरोकारको कुनै पनि विषयको सूचना माग्ने र प्राप्त गर्ने हक हुनेछ भनि मौलिक हकमा उल्लेख गरेको छ। शिक्षामा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको विकास तथा प्रयोगले सबै विद्यार्थीका लागि सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको आधारभूत पहुँच पुर्याइ डिजिटल भिन्नता कम गर्ने, सूचना तथा सञ्चार प्रविधिलाई शिक्षा सिकाइको साधनका रूपमा प्रयोग गरी सिकाइ सुधार गर्ने सबैका लागि शिक्षामा पहुँच पुर्याउने र शिक्षाको व्यवस्थापकीय तथा शासकीय पद्धतिलाई कुशल र प्रभावकारी बनाइ सुशासनको प्रत्याभूतिका लागि सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको प्रयोगलाई सहयोग पुर्याउनु पर्दछ। त्यसैगरी नेपालको सूचना तथा सञ्चार प्रविधि नीति, २०७२ ले सूचना तथा सञ्चारका संरचनामा पहुँच पुर्याउने विषयमा नीति निर्धारण गरेको छ। शिक्षामा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिसम्बन्धी गुरू योजना कार्यान्वयन गर्ने लगायतका नीतिहरू उल्लेख गरेको छ। डिजिटल नेपालको कार्यढाँचा, २०७६ ले विद्यालय तथा क्याम्पसहरूमा सूचना तथा सञ्चार प्रविधि शिक्षा, जियोस्प्यासियल र जिआइएस (Geospatial/GIS) शिक्षा प्रदान गर्ने र शिक्षा क्षेत्रको सूचना तथा सञ्चार प्रविधि शिक्षा सम्बन्धी क्षमता विकास गर्ने र सबैका लागि सूचना प्रविधि सम्बन्धी साक्षरता प्रदान गरेको छ।

नेपाल सरकारले २०७६ सालमा स्वीकृत गरेको राष्ट्रिय शिक्षा नीति र विज्ञान तथा प्रविधि प्रवर्द्धन नीतिमा पनि शिक्षामा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको प्रयोग सम्वन्धी नीतिहरू उल्लेख गरिएको छ । उक्त शिक्षा नीतिमा सबै विद्यालय तथा शिक्षण संस्थाहरूमा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिसम्बन्धी संरचना तयार गर्ने, कनेक्टिभिटी पुर्याउने,

तालिम, शिक्षण सिकाइ तथा व्यवस्थापनमा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको प्रयोग गर्नका लागि आवश्यक सामाग्रीको व्यवस्थापन र जनशक्ति संरचना तयार पार्ने जस्ता विषय उल्लेख गरिएको छ । शिक्षामा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिसम्बन्धी गुरू योजना, २०१३-२०१७ ले १० हजार विद्यालयमा शिक्षण सिकाइका लागि इन्टरनेट कनेक्टिभिटी सहित सूचना प्रविधका संरचनाका विकास तथा प्रयोग गर्ने, शिक्षक तथा शिक्षा क्षेत्रको अन्य जनशक्तिका लागि सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको प्रयोग गर्ने, सबै स्रोत केन्द्रहरूमा डिजिटल डाटा केन्द्र स्थापना गर्ने, निरन्तर सिकाइको प्रबन्ध गर्ने, सूचना प्रविधि विषय पाठ्यक्रम समावेश गर्ने, अन्तरक्रियात्मक डिजिटल सामाग्री तयार गर्ने, सबै स्रोत केन्द्रहरूमा डिजिटल सामाग्री आदान प्रदान गर्न प्लेटफर्म बनाउने उल्लेख गरेको छ। त्यसै गरी निरन्तर सिकाइको प्रबन्ध गर्ने, सूचना प्रविधि विषयवस्तु पाठ्यक्रममा समावेश गर्ने, अन्तरक्रियात्मक डिजिटल सामाग्री तयार गर्ने, शैक्षिक सूचना तथा व्यवस्थापन प्रणालीलाई डिजिटलाइज गर्ने, स्रोत केन्द्रलाई सूचना प्रविधिको केन्द्रका रूपमा विकास गर्ने लगायतका कार्यक्रमहरू निर्धारण गरिएका थिए।

४.५.२ वर्तमान अवस्था

४.५.३ उद्देश्य

क) सिकाइलाई प्रभावकारी, गुणस्तरीय र सान्दर्भिक बनाउन सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको प्रयोगमा विस्तार गर्ने।

ख) सबैमा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिमा आधारित शिक्षामा पहुँच पुर्‍याउने,

ग) शिक्षाको समग्र व्यवस्थापनलाई सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको प्रयोग गरी प्रभावकारी, पारदर्शी र समतामूलक बनाउने।

घ) प्रविधिमैत्री विद्यालय र सुशासन कायम गर्ने।

४.५.४ रणनीतिहरू

क) सबै विद्यालयमा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिका आधारभूत संरचना तथा उपकरणको प्रबन्ध गरिने,

ख) सबै शिक्षकहरूको क्षमता विकास गरिने,

ग) विभिन्न कक्षा र विषयका लागि तयार गरिएका अन्तरक्रियात्मक डिजिटल सामग्रीको प्रयोग बढाइने,

घ) शिक्षक सहायता र पृष्ठपोषण प्रणालीमा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको प्रयोग गर्ने,

ङ) शैक्षिक स्रोत सामग्रीहरूमा इन्टरनेटको सुविधा मार्फत विद्यालय र विद्यार्थीहरूको पहुँच विस्तार गरिने,

च) शिक्षाका विभिन्न सेवा प्रवाह तथा व्यवस्थापनमा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको प्रयोग विस्तार गरिने,

छ) सामुदायिक अध्ययन केन्द्रहरूमा Digital Learning Center स्थापना गरिने।

४.५.५ उपलब्धि, नतिजा, प्रमुख क्रियाकलाप र लक्ष्य

४.५.५.१ उपलब्धिः

क) विद्यालयमा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको विस्तार भइ सिकाइलाई प्रभावकारी, गुणस्तरीय र सान्दर्भिक बनाउन सहयोग पुग्नुका साथै विद्यालय शिक्षाको व्यवस्थापनमा सुधार आइ सुशासन प्रबर्द्धन हुने।

४.५.५.२ प्रमुख नतिजाः

- सबै विद्यालयमा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको पूर्वाधार विकास भइ सबैको पहुँच पुग्ने,
- विभिन्न कक्षा र विषयका अन्तरक्रियात्मक डिजिटल सामग्रीमा विद्यार्थीको सहज पहुँच हुने,
- सबै विद्यालयहरूले सिकाइ तथा व्यवस्थापकीय कार्यमा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको प्रयोग गरेको हुने,
- सूचना प्रविधिमा आधारित शिक्षक सहायता प्रणालीको विकास तथा सञ्चालन हुने,
- सामूदायिक सिकाइ केन्द्रमा सूचना प्रविधिको प्रयोगमा विस्तार हुने,
- सूचना प्रविधिमा आधारित एकीकृत शैक्षिक सूचना तथा व्यवस्थापन प्रणाली सुदृढ हुने,
- सूचना प्रविधिको प्रयोगले व्यवस्थापन र सुशासनमा सुधार आउने,
- अनुगमन, मूल्याङ्कन तथा प्रतिवेदन प्रणालीमा सुधार आउने।

४.५.५.३ शिक्षामा सूचना प्रविधिका प्रमुख क्रियाकलापहरू तथा गन्तव्य

क्र.स.	प्रमुख क्रियाकलाप	लक्ष्य इकाइ	भौतिक लक्ष्य(५ वर्ष)						भौतिक लक्ष्य (१० वर्ष)	कैफियत
			२०८३/०८४	२०८४/०८५	२०८५/०८६	२०८६/०८७	२०८७/०८८	जम्मा		
१	विद्यालयमा ICT संरचना विस्तार	वटा	४	४	४	४	४	२०	४१	
२	प्रत्येक विद्यालयमा Internet Connectivity को व्यवस्था	वटा	४१	४१	४१	४१	४१	२०५	२०५	संघ र स्थानीय तह
३	शिक्षकहरूको क्षमता विकास	जना	४१	४१	४१	४१	४१	२०५	२०५	
४	विद्यालमा अन्तरक्रियात्मक डिजिटल सामग्रीको उपलब्धता	वटा	५	५	५	५	५	२५	४१	
५	IEMIS व्यवस्थापन		निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर			
६	सामूदायिक सिकाइ केन्द्रहरूको क्षमता विकास	पटक	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार		
७	विद्यालमा इ हाजिरी व्यवस्थापन	वटा	३	८	१०	१०	१०	४१	४१	
८	माध्यमिक विद्यालयका अनिवार्य विषयहरूको भर्चुअल कक्षा सञ्चालन	पटक	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	

क्र.स.	प्रमुख क्रियाकलाप	लक्ष्य इकाइ	भौतिक लक्ष्य(५ वर्ष)						भौतिक लक्ष्य (१० वर्ष)	कैफियत
			२०८१/०८२	२०८२/०८३	२०८३/०८४	२०८४/०८५	२०८५/०८६	जम्मा		
९	प्रविधि मैत्री सिकाइका लागि टेलिभिजन, कम्प्युटर, इन्टरनेट लगायतको व्यवस्थापन (लागत सहभागिताका आधारमा)	विद्यालय	८	८	८	८	९	४१	४१	
१०	प्रविधि मैत्री सिकाइका लागि टेलिभिजन, कम्पयुटर, इन्टरनेट लगायत प्रयोगका लागि तालिमको ब्यवस्था	जना	४१	४१	४१	४१	४१	२०५	२०५	
११	खेलकुद सामाग्री व्यवस्थापन	संख्या	४१	४१	४१	४१	४१	२०५	२०५	

४.६ विद्यालय भौतिक पूर्वाधार विकास

४.६.१ परिचय

शिक्षा नियमावली २०५९ अनुसार एक विद्यार्थीका लागि सुविधाजनक रूपमा पठनपाठनमा सहभागी बन्न प्रारम्भिक बालविकास तथा आधारभूत तहका प्रारम्भिक कक्षाका लागि प्रतिविद्यार्थी ०.७५ वर्ग मिटर र उच्च आधारभूत तह तथा माध्यमिक तहका लागि प्रतिविद्यार्थी १.०० वर्गमिटर बराबरको क्षेत्रफल तोकिएको छ। बालबालिका विद्यालयमा भर्ना हुनका लागि सुरक्षित विद्यालय, पढ्नका लागि कक्षाकोठा, खेल्नका लागि खेलमैदान, शौचका लागि शौचालय, सफाइ र पिउनका लागि खानेपानी जस्ता भौतिक पूर्वाधार विद्यालयका आधारभूत संरचना हुन्। राष्ट्रिय शिक्षा नीति २०७६ ले विद्यालयहरूमा भवन, कक्षाकोठा, फर्निचर, प्रयोगशाला, शौचालय, पानी, पुस्तकालय, बुक कर्नर जस्ता भौतिक पूर्वाधार तयार गर्ने, विद्यालय भवन लगायत सम्पूर्ण भौतिक पूर्वाधार विपत् जोखिममुक्त बनाउँदै सबै विद्यालयलाई सुरक्षित एवं बालमैत्री, हरित तथा पहेलो रङको विद्यालयको रूपमा विकास गर्ने लगायतका नीतिगत व्यवस्थापन गरेको छ।

यस खण्डमा विद्यालयको भौतिक पूर्वाधार विकासको वर्तमान अवस्थाको समीक्षाका आधारमा चुनौतीहरू पहिचान गरी आगामी दश वर्षका लागि विद्यालयको भौतिक पूर्वाधार विकासका उद्देश्य, रणनीति, नतिजा र प्रमुख क्रियाकलापहरू तथा लक्ष्य उल्लेख गरिएको छ।

४.६.२ वर्तमान अवस्था

यस पालिकामा कूल विद्यालय सामुदायिक विद्यालय तर्फ औषत भवन संख्या माध्यमिकमा ३, आधारभूत (कक्षा १ देखि ८) मा २ र आधारभूत (कक्षा १ देखि ५) मा २ भवन रहेका छन। सबै सामुदायिक विद्यालयमा छात्रा शौचालय छन भने करिब ३ विद्यालयमा महिला शिक्षक शौचालय छन। सबै विद्यालयमा आफ्नै खानेपानीको स्रोत रहेको छ भने सबैमा पानी शुद्धीकरणको व्यवस्था गरिएको छ। पालिका भरमा १० वटा विद्यालयमा पुस्तकालय, ३ वटा विद्यालयमा विज्ञान प्रयोगशाला, ३ विद्यालयमा कम्प्युटर प्रयोगशाला र ३१ ओटा विद्यालयमा इन्टरनेट पुगेको बाँकी १० ओटा विद्यालयमा अहिले सम्म पनि इन्टरनेट पुगेको छैन। विद्यालयको वातावरण तर्फ फर्केर हेर्दा सबै विद्यालयमा स्टाफ कोठा, १२ विद्यालयमा स्टोर कोठा, २ विद्यालयमा खेलकुद कोठा साथै ३१ विद्यालयमा सामान्य खेल मैदान रहेका छन्। अधिकांश विद्यालयमा घेराबारा भएको छ भने केही विद्यालयमा प्रवेश गेट निर्माण समेत भएका छन्। विद्यालयमा भौतिक पूर्वाधार निर्माण तथा मर्मत सम्भारको लागि

केन्द्रबाट नियमित रुपमा सशर्त अनुदान लगायतबाट अनुदान प्राप्त भईरहेको तथा राष्ट्रपति शैक्षिक सुधार कार्यक्रमबाट समेत अनुदान प्राप्त भईरहेको अवसर भए पनि विद्यालय पूर्वाधार विकाससँग सम्बन्धित निम्नलिखित चुनौतीहरू रहेका देखिन्छन् :

क) भौतिक पूर्वाधारको विकास र विस्तारमा स्थानीय तहको प्रभावकारी भुमिका नहुनु।

ख) पूर्वाधार विकास कार्यलाई गुणस्तरीय पारदर्शी एवं जवाफदेही बनाउनु।

ग) सुरक्षित विद्यालय पूर्वाधार विकास एवम् विस्तारका लागि मापदण्ड अनुसारको गुरु योजना विकास गर्नु।

घ) आवश्यक स्रोतको व्यवस्थापन गर्नु।

ङ) पूर्वाधारहरूलाई बालमैत्री, अपाङ्गता र लैङ्गिक मैत्री बनाउनु।

४.६.३ उद्देश्य

क) सुरक्षित विद्यालय पूर्वाधारको आवश्यक मापदण्ड विकास र कार्यान्वयन गर्नु।

ख) पूर्वाधारहरूलाई पारदर्शी एवम् जवाफदेहीताका आधारमा बालमैत्री, अपाङ्गता र लैङ्गिकमैत्री बनाउने।

४.६.४ रणनीतिहरू

क) पूर्वाधार विकासका लागि विद्यालयको तह र विद्यार्थी संख्याको आधारमा मापदण्ड विकास गरिने,

ख) विद्यालय पूर्वाधार विकासका लागि विभिन्न संघ संस्था एवं सरोकारवालाहरूसँग लागत साझेदारी गरिनेछ,

ग) विद्यालयहरू निर्माण गर्दा कक्षाकोठा, शिक्षक, प्रधानाध्यापक तथा प्रशासनिक कक्ष, पानी, शौचालय, भान्सा वा खाजा घर लगायत सबैको योजना समावेश गरी डिजाइन गरीनेछ।

घ) प्रकोपको सिकार भएका विद्यालय भवनलाई तुरून्त वैकल्पिक व्यवस्था गरी स्तरोन्नती गरिनेछ।

ङ) पूर्वाधार निर्माणसँगै सुरक्षित विद्यालय निर्माणका लागि संस्थागत क्षमता अभिवृद्धि गरीने छ।

च) पूर्वाधार विकासकालागि विद्यालयको भौतिक सूचक तयार गरिनेछ।

छ) आंसिक रुपमा क्षति भएका विद्यालका संरचनाको मर्मत सम्भार गरिनेछ।

४.६.५ उपलब्धि, नतिजा तथा प्रमुख क्रियाकलापहरू र लक्ष्य

४.६.५.१ उपलब्धि

क) सबै विद्यार्थीहरूलाई सुरक्षित र उपयुक्त भौतिक वातावरणमा अध्ययन गर्ने अवसर हुने।

४.६.५.२ नतिजा

क) माग र आवश्यकताका आधारमा विद्यालय पूर्वाधार विकास एवम् विस्तारका लागि मापदण्ड अनुसारको १० वर्षे गुरू योजना तयार हुने।

ख) पूर्वाधार विकासका लागि विद्यालयको तह र विद्यार्थी संख्याको आधारमा मापदण्ड विकास गरिनेछ।

ग) पूर्वाधार विकासको लागि स्रोत र जिम्मेवारीको विन्याससहित कार्यान्वयन प्रारूप विकास हुने।

घ) पालिकाका सबै विद्यालयहरूमा आवश्यक भौतिक पूर्वाधार विकास र विस्तार हुने।

ङ) पूर्वाधार विकासका लागि विद्यालयको भौतिक सूचक तयार हुने।

च) विद्यालयमा अपाङ्गमैत्री, बालमैत्री तथा लैङ्गिक मैत्री भौतिक पूर्वाधार हुने।

छ) सबै विद्यालयको क्षेत्रभित्र घेराबारा र प्रवेश गेट निर्माण भएको हुने।

४.६.५.३ प्रमुख क्रियाकलापहरू तथा लक्ष्य

क.स.	प्रमुख क्रियाकलापहरू	इकाई	भौतिक लक्ष्य ५ वर्ष					लक्ष्य		कैफियत
			२०८०/८१	२०८१/८२	२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५	५ बर्ष	१० बर्ष	
१	भौतिक पुर्वाधार विकास योजना निर्माण	हरेक बर्ष	१	१	१	१	१	५	१०	
२	विद्यालयमा नयाँ भौतिक संरचना निर्माण									
	क) विद्यालय भवन नयाँ निर्माण	ओटा	२	२	२	३	३	१२	१५	
	ख) विद्यालय भवन मर्मत	ओटा	२	२	२	२	२	१०	२०	
	ग) शौचालय नयाँ निर्माण	ओटा	२	२	२	२	२	१०	१५	
	घ) शौचालय मर्मत	ओटा	८	८	८	८	९	४१	४१	
	ङ) खानेपानी निर्माण	ओटा	२	२	२	२	२	१०	१५	
	च) विद्यालय घेराबार	ओटा	२	३	२	२	२	११	२०	
	छ) फर्निचर व्यवस्थापन	जोर	१००	१००	१००	१००	१००	५००	८००	
	ज) विद्यालय सिलिङ	विद्यालय	८	८	८	८	९	४१	२०	
	झ) ढल निकास व्यवस्थापन	विद्यालय	०	१	०	१	१	३	५	
	ञ) बालकक्षा व्यवस्थापन	ओटा	८	८	८	८	९	४१	५	
	ट) विद्युत व्यवस्थापन	ओटा	०	५	५	५	०	१५		
	ठ) छात्रावास	ओटा	०	२	२	२	२	७	२	
	ड) ICT व्यवस्थापन	ओटा	१	२	२	२	२	९	१५	
	ढ) ICT मर्मत	ओटा	९	८	८	८	८	४१	४१	
	ण) फिल्टर व्यवस्थापन	ओटा	०	२०	२०	२०	२०	८०	४०	

क.स.	प्रमुख क्रियाकलापहरू	इकाई	भौतिक लक्ष्य ५ वर्ष					लक्ष्य		कैफियत
			२०८३/०८४	२०८४/०८५	२०८५/०८६	२०८६/०८७	२०८७/०८८	५ बर्ष	१० बर्ष	
३	निर्माण भएका संरचनाको मर्मत सम्भार	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार	
४	बालमैत्री प्रविधिमैत्री र समतामुलक भवन कक्षाकोठा व्यवस्थापन	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	
५	विज्ञ समुह मार्फत विद्यालयको स्थलगत अनुगमन, विनियोजित रकमको कार्यान्वयन र मुल्यांकन	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	

४.७ आपतकालीन तथा संकटपूर्ण अवस्थामा शिक्षा

४.७.१. परिचय

विश्वमा बेला बेलामा आउने विभिन्न रोगजन्य महामारी, प्राकृतिक विपत्ति, द्वन्द, युद्ध जस्ता संकटको समयमा सबै ठाउँमा विद्यार्थीहरू विद्यालयमा नै जम्मा भएर पठनपाठन गर्न सक्ने अवस्था नरहन पनि सक्छ। यस्तो अवस्थामा समेत बालबालिकाहरू शिक्षाबाट बञ्चित नहुन भन्ने उद्देश्यका साथ र बालकालिकाहरूको सिक्न पाउने अधिकारलाई संरक्षण दिदै सिकाईलाई निरन्तरता दिनको लागि बैकल्पिक उपाय सहित तयार पारिएको शैक्षिक कार्यक्रमलाई आपतकालीन तथा संकटकालीन अवस्थामा शिक्षा भन्ने गरिनेछ। यसको मूल उद्देश्य भनेको संकटकालीन तथा विपतको अवस्थामा पनि बालबालिकाहरूलाई सुरक्षित राख्नुका साथै समग्र शिक्षा क्षेत्रलाई निर्वाध रुपमा क्रियाशील हुने गरी शैक्षिक कार्यक्रमको तयारी र सञ्चालन गर्ने रहेको छ। यस अवधारणा अन्तरगत सम्भावित जोखिमको पूर्व तयारी, आपतकालीन अवस्थामा क्षति कम हुने गरी तत्कालको व्यवस्थापन आदि जस्ता कार्य ढाँचा समेटिएका हुनेछ।

नेपालमा पनि प्रकोप व्यवस्थापन तथा संकटकालीन अवस्थामा शिक्षा प्राप्त गर्न बालबालिकाहरूको अधिकारलाई कुण्ठित हुन नदिने गरी नीतिगत तथा कानुनी व्यवस्थाका अतिरिक्त आवधिक योजना, शिक्षा क्षेत्रको दिर्घकालीन योजना र वार्षिक बजेट तथा कार्यक्रममा समेत समावेश गरिदै आएको छ। समय समयमा भएका नेपाल बन्द हडताल, २०७२ सालको भूकम्प, कोभिड १९ लगायत स्थानीय क्षेत्रमा घट्ने प्राकृतिक प्रकोपहरूको कारण बालबालिकाको शिक्षा प्राप्त गर्ने अधिकारमा बाधा नपुगोस भन्ने हेतुले शिक्षा क्षेत्रको योजना (सन् २०२१-२०३०) मा समेत यस कुरालाई समावेश गरिएको छ। यस महत्वलाई मध्यनजर गर्दै गाउँपालिकाले पनि आपतकालीन तथा संकटकालीन अवस्थामा शिक्षा योजना तयार गर्नु पर्दछ भन्ने मान्यताका साथ यस खण्डमा वर्तमान अवस्थालाई समेत विश्लेषण गरी क्रियाकलाप र उपलब्धीहरू समावेश गरिएको छ।

४.७.२ वर्तमान अवस्था

नेपालको संविधानले अनिवार्य तथा निःशुल्क आधारभूत शिक्षा र निःशुल्क माध्यमिक शिक्षाका सुनिश्चितता गरी विभेद, दुराचार जस्ता कुरालाई निषेध गरेको छ। बृहत् विद्यालय न्यूनतम सुरक्षा प्याकेजले सुरक्षित विद्यालय मापदण्ड अनुसार शिक्षा क्षेत्रमा विपत्तिको समयमा केन्द्रित रही सिकाई पूर्वाधार, विपत् जोखिम व्यस्थापन, विपत् जोखिमका न्यूनीकरण र उत्थानशीलताका मापदण्डहरू उपयोग गरी शिक्षामा कार्यान्वयनको परिकल्पना गरेको छ। यसका अलवा राष्ट्रिय शिक्षा नीति २०७६ लगायत विभिन्न गुरुयोजना, नीतिहरूले समेत आपत

तथा विपतको समयमा समेत विद्यालय शिक्षालाई कायम राखि राख्नु पर्ने कुरालाई जोड दिएका छन्।

नेपालमा २०७२ सालमा आएको भूकम्प, हालको कोभिड तथा स्थानीय स्तरमा हुने बाढी, पहिरो, डुवान जस्तो विपतले विद्यालयमा धेरै दिनसम्म असर पारेका प्रशस्त उदाहरण रहेका छन। पाल्पा जिल्ला समेत यो समस्याबाट अछुतो रहन सकेको छैन। विकट भौगोलिक अवस्था भएको गाउँपालिकाका विद्यालयहरू पनि विषेश पहिरो, बाढीको समयमा प्रभावित हुने गरेका छन। हालको कोभिड-१९ का विषम परिस्थितिले त झन् आपतकालीन शिक्षाको योजना स्थानीय तहबाट नै गरी आवश्यकताको आधारमा लागू गर्ने तयार रहनु पर्दछ भन्ने पाठ सबैलाई सिकाएको अवस्था छ। नेपाल सरकार शिक्षा, विज्ञान तथा प्रविधि मन्त्रालयले मिति २०७७।०२।१८ मा जारी गरेको वैकल्पिक प्रणालीबाट विद्यार्थीका सिकाई सहजिकरण निर्देशिका, २०७७ का अनुसार वैकल्पिक प्रणाली भन्नाले कोभिड-१९ वा यस्तै प्रकारको विपत् वा महामारी जस्ता कारणले पठनपाठन गर्न कठिन भएको वा हुने अवस्थामा रेडियो, एफ.एम. रेडियो, टेलिभिजन, अनलाईन परियोजना पाठहरू, स्वःअध्ययन, दूर तथा खुला शिक्षा लगायतको वैकल्पिक माध्यम वा पद्धतिबाट अध्ययन सुचारू राख्ने विधि र प्रक्रियालाई आत्मसात् गर्दै यस निर्देशिकाले सूचना प्रविधिलाई पनि विशेष जोड दिएको छ।

प्राकृतिक प्रकोप, महामारी तथा अन्य कारणले उत्पन्न हुने आपतकालीन संकटको बारेमा केही पूर्वानुमान गर्न सकिएतापनि यसको ठयाक्कै प्रभाव र असरको बारेमा भविष्यवाणी गर्न भने सकिदैन। तर पनि विगतका अभ्यासहरूको आधारमा आपतकालीन अवस्थाको शिक्षा योजना भने अत्यावश्यक पर्दछ। तर आपतकालीन अवस्थाको शिक्षा योजना बनाउदा के कस्ता कुराहरूलाई समावेश गर्ने भन्ने कुरा प्रमुख मुद्दा हो। यसका साथ स्थानीय तहले आपतकालीन अवस्थाको शिक्षा योजना निर्माण गर्दा केन्द्रीय योजनासँग कसरी तादाम्यता मिलाउन गुरू योजना अल्पकालीन बनाउने कि दीर्घकालीन बनाउने भन्ने जस्ता चुनौतीहरू भने रही रहेका छन। यस्ता चुनौतीहरूलाई विचार गर्दै गाउँपालिकाले आपतकालीन शिक्षा योजना बनाउने अवस्थाको आँकलन, स्रोतसाधनको व्यवस्थापन र जिम्मेवारीको कुराहरूलाई महत्वका साथ सम्बोधन गर्नु पर्दछ।

४.७.३ उद्देश्यहरू

क) विपत् व्यवस्थापन प्रतिकार्यको संयन्त्र र कार्य ढाँचा विकास गर्नु,

ख) संभावित विपतको व्यवस्थापन तथा उत्थानशिलता प्रणाली विकासको लागि भौतिक, मानवीय तथा आर्थिक श्रोतको व्यवस्थापन गर्नु,

ग) आपतकालिन अवस्थामा वैकल्पिक सिकाईका विधिहरू प्रयोग गरी बालबालिकाहरूले सिक्न पाउने अधिकारको सुनिश्चित गर्नु।

४.७.४ रणनीतिहरू

क) विपतबाट जोगिनका लागि विद्यार्थीहरूमा जनचेतना कार्यक्रम कार्यान्वयन गरिनेछ।

ख) विपतको अवस्थामा शिक्षालाई निरन्तरता दिन वैकल्पिक विधिको प्रयोग गरी शिक्षण सिकाई क्रियाकलाप अगाडि बढाईनेछ।

ग) खतरा पहिचान तथा जोखिम क्षेत्रको नक्सांकन गरिनेछ।

घ) विपत व्यवस्थापनका लागि प्रत्येक वडामा आपतकालीन संयन्त्रको निर्माण गरिनेछ।

ङ) प्रत्येक विद्यालयमा प्राथमिक उपचारका लागि चाहिने सामग्रीहरूको व्यवस्थापन गरिनेछ।

च) प्रत्येक विद्यालयमा आपतकालीन कोषको निर्माण गरिनेछ।

छ) जनशक्ति व्यवस्थापन तालिम, गोष्ठीको व्यवस्था गरिनेछ।

ज) उद्धार र राहत व्यवस्थापनका लागि आवश्यक काम गरिनेछ।

झ) शैक्षिक क्षतिको मूल्याङ्कन गरिनेछ।

ञ) E-Learning सिकाईमा पहुँच हुनेछ।

४.७.५.१ उपलब्धि

आपतकालीन तथा संकटका समयमा समेत गाउँपालिका भित्रका विद्यालयहरूमा पठनपाठन गर्न विद्यार्थीहरूले बैकल्पिक माध्यमबाट भएपनि सिकाईलाई निरन्तरता दिनेछन्।

४.७.५.२ नतिजा

क) विद्यालय तथा स्थानीय शिक्षा प्रणालीमा आपतकालीन तथा संकटको समयको लागि व्यवहारिक योजना निर्माण भई आवश्यकताका आधारमा लागू हुनेछ।

ख) प्रकोप महामारीमा समेत सिकाई निरन्तर हुनेछ।

ग) आपतकालीन अवस्थामा वैकल्पिक सिकाईका विधिहरू प्रयोग गरी बालबालिकाहरूले सिक्न पाउने अधिकारको सुनिश्चित भएको हुनेछ।

४.७.५.३ प्रमुख क्रियाकलाप तथा लक्ष्य

क्र. सं.	क्रियाकलाप	इकाई	भौतिक लक्ष्य (५ वर्ष)					जम्मा	भौतिक लक्ष्य (१० वर्ष)	कैफियत
			२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६	२०८६/८७	२०८७/८८			
१	आपतकालीन संकटकालीन अवस्थामा शिक्षा सम्बन्धी स्थानीय सरकारको कार्यविधि विकास	पटक	१	१	१	१	१	५	५	
२	निर्देशिकाको आधारमा विज्ञ व्यवस्थापन समिति गठन	पटक	१	१	१	१	१	५	५	
३	स्रोत शिक्षक तथा प्र.अ. लाई तालिम	पटक	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	
४	विपत् पूर्व तयारी, प्र तिकार्य, पुनःस्थापना तथा उत्थानशीलताको लागि सचेतना कार्यक्रम	पटक	१	१	१	१	१	५	५	
५	विद्यालय सुधार योजनामा विपत् व्यवस्थापन योजना समावेश गरी अद्यावधिक	पटक	१	१	१	१	१	५	५	

परिच्छेद ५
विद्यालय सुशासन तथा व्यवस्थापन

शिक्षा जस्तो महत्त्वपूर्ण सार्वजनिक सेवालाई सबल, चुस्त, सेवा उन्मुख तथा परिणाममूखी बनाउनका लागि सुशासन र व्यवस्थापनको भूमिका ज्यादै महत्त्वपूर्ण रहन्छ। सामान्यतया सुशासन तथा व्यवस्थापनले उत्तरदायित्त्व, पारदर्शिता, जिम्मेवारी बोध वा जवाफदेहीपन, विधिको शासन, समता तथा समावेशिता र व्यापक सहभागिता सुनिश्चित गरी योजनाका उद्देश्यहरू प्राप्तिमा सहयोग पुर्‍याउन तयार गरिएका संरचना तथा प्रकियाहरू जनाउँदछ। सुशासनको प्रत्याभूतिका लागि सहभागिता तथा सहमतिमा निर्णय तथा कार्यान्वयन गर्न, निश्चित दृष्टिकोण वा उद्देश्यमा आधारित भई कार्य गर्न, कार्यसम्पादनमा प्राथमिकता दिई उत्तरदायित्त्व वहन गर्न, कार्यसम्पादनमा प्रभावकारिता तथा कार्यकुशलता कायम गर्न, विद्यार्थीको सिकाइप्रति जवाफदेही बन्न र पारदर्शिता तथा विधिको सर्वोच्चता कायम गर्न सहयोग पुग्ने गरी संरचना तथा कार्य प्रक्रियाहरू व्यवस्थित गरिनु पर्दछ। शिक्षामा तीनै तहका सरकार, विद्यालय तथा समुदाय, गैरसरकारी निकाय तथा विकास साझेदारहरूको भूमिका रहने भएकाले आ-आफ्नो भूमिका अनुसार सुशासन कायम गर्न यी सबैको योगदान आवश्यक हुन्छ। नेपालको संविधानमा संघ, प्रदेश र स्थानीय तह गरी तीन तहका सरकारका एकल र साझा अधिकारका सूची सहित शिक्षाको शासकीय प्रबन्ध तथा व्यवस्थापन हुने व्यवस्था छ। विद्यालय शिक्षाको यस योजनाको कार्यान्वयनका लागि आवश्यक संस्थागत संरचना सहित क्षमता विकास, योजना कार्यान्वयनको जिम्मेवारी सहितको व्यवस्थापकीय प्रबन्ध र उपयुक्त अनुगमन तथा मूल्याङ्कन प्रणाली स्थापित गर्नु आवश्यक हुन्छ।

यस परिच्छेदमा सुशासन तथा व्यवस्थापन अन्तर्गत संस्थागत क्षमता विकास, स्थानीय शिक्षा योजनाको कार्यान्वयनको प्रबन्ध र अनुमगन तथा मूल्यांकन जस्ता क्षेत्रहरू समावेश गरिएको छ।

५.१ संस्थागत क्षमता विकास

५.१.१ परिचय

नेपालको शिक्षा क्षेत्रको वर्तमान संस्थागत संरचना सङ्घीय स्वरूपमा तीनै तहमा प्रवाह गर्ने शैक्षिक सेवालाई निरन्तर गर्न तत्कालीन समस्या समाधानका लागी कर्मचारीको व्यवस्थापन र संगठनात्मक स्वरूपमा केही परिवर्तन गरी व्यवस्थापन गरिएको छ। बदलिदो परिवेश अनुसार शासकीय संरचना, प्रकिया र क्षमता सुधार गरिएमा मात्र शैक्षिक गतिविधि प्रभावकारी भई सुशासन कायम हुने भएकाले सङ्घीय संरचना अनुसार तीन तहको सरकारका अधिकार तथा दायित्व, शिक्षामा भएको संख्यात्मक विस्तार, ज्ञान, विज्ञान, प्रविधि र सञ्चारमा भएको विकास, सामाजिक क्षेत्रमा आएको परिवर्तन

लगायतका पक्षहरूलाई समेत विचार गरेर संस्थागत संरचना र क्षमता विकास गरी सुशासन प्रवर्द्धन गर्नु आवश्यक देखिएको छ।

योजना कार्यान्वयनका लागि गाउँ कार्यपालिका, गाउँसभा, गाउँ शिक्षा समिति, वडा शिक्षा समिति, विद्यालय व्यवस्थापन समिति, शिक्षक अभिभावक संघ, विद्यालय मुख्य संयन्त्रका रुपमा रहेका छन्। शिक्षा योजनामा उल्लेख नीति तथा कार्यक्रमहरूको सफल कार्यान्वयनका लागि सरोकारवालाको क्षमता विकास हुन जरूरी हुन्छ। त्यसका लागि सहभागितामूलक योजना निर्माण, सुझाव सङ्कलन र प्रबोधिकरण मार्फत कार्यान्वयन संयन्त्रको क्षमता विकास गरिनेछ। योजनामा उल्लेखित नीति तथा कार्यक्रमको स्पष्टता विना सफल कार्यान्वयन हुन सक्दैन। त्यसका लागि सरोकारवाला संयन्त्रको क्षमता विकास हुनुमा यसको औचित्य ठहर्छ।

नेपालको संविधानमा संघ, प्रदेश र स्थानीय तहका एकल र साझा अधिकारको व्यवस्था गरिएको छ। स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ को दफा ११ 'ज' मा स्थानीय तहका २३ वटा अधिकारहरूको व्यवस्था गरेको छ। विभिन्न ऐन र कानुन मार्फत स्थानीय तहका अधिकारहरूलाई स्पष्ट पारेको छ।

नेपालमा शिक्षा क्षेत्रको वर्तमान संस्थागत संरचनातर्फ दृष्टिगोचर गर्दा संघमा शिक्षा युवा तथा खेलकुद मन्त्रालय रहेको छ। सो अन्तर्गत शिक्षा तथा मानवस्रोत विकास केन्द्र, पाठ्यक्रम विकास केन्द्र र शैक्षिक गुणस्तर परीक्षण केन्द्र रहेका छन्। त्यसैगरी स्वायत्त निकायका रूपमा राष्ट्रिय परीक्षा बोर्ड र शिक्षक सेवा आयोग पनि क्रियाशील छन्। साविकमा शैक्षिक जनशक्ति विकास अन्तर्गतका रहेका २९ शैक्षिक तालिम केन्द्र मध्ये ७ वटा केन्द्र प्रदेश मातहतमा हस्तान्तरण भई प्रदेश शिक्षा तालिम केन्द्रका रूपमा क्रियाशील रहेका छन्।

स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ कार्यान्वयनमा आएपछि त्यस ऐन बमोजिम तोकिएका २३ वटा कार्य बाहेक अन्य कार्यका लागि जिल्ला तहमा शिक्षा विकास तथा समन्वय इकाइ राखिएको छ। प्रत्येक तहमा शिक्षा युवा तथा खेलकुद महाशाखा /शाखाको व्यवस्था गरिएको छ।

५.१.२ वर्तमान अवस्था

यस गाउँपालिकामा रहेका शाखाहरूमध्ये शिक्षा, युवा तथा खेलकुद सम्बन्धी काम शिक्षा, युवा तथा खेलकुद शाखाले गर्दै आएको छ । शिक्षाको कार्यक्रम हेर्ने अलग्गै लेखाको कर्मचारी व्यवस्था नहुँदा शिक्षा क्षेत्रको आर्थिक श्रेस्ताको अभिलेखीकरण अपेक्षाकृत रुपमा व्यवस्थित बन्न सकेको छैन।

सबै विद्यालयहरूमा विद्यालयको सञ्चालन, रेखदेख र व्यवस्थापनमा सहयोग गर्नका लागि विद्यालय व्यवस्थापन समिति र शिक्षक अभिभावक संघको कार्यकारी समिति रहेका छन्। सबै विद्यालयहरूमा विद्यालय सहयोगी र माध्यमिक तह सञ्चालन भएका सामुदायिक विद्यालयमा एक-एक जना विद्यालय सहायकको व्यवस्थापन गरिएको छ। प्रायजसो विद्यालयहरूमा विद्यालय व्यवस्थापन समितिको बैठक नियमित बसेको देखिन्छ भने शिक्षक अभिभावक संघको बैठक अपेक्षाकृत रुपमा बस्न सकेको पाइदैन। सबै विद्यालयहरूले सामाजिक परीक्षण र अन्तिम लेखा परिक्षण गर्ने गर्दछन्।

विद्यालयमा नागरिक बडापत्र राख्ने, गुनासो सुनुवाइ संयन्त्रको विकास, विविधता व्यवस्थापन, अभिभावक भेला र छलफल जस्ता पक्षमा विद्यालयहरूले उपलब्धिपूर्ण तरिकाले काम गरेका छन्। यसमा योजनाका प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षा, आधारभूत शिक्षा र माध्यमिक शिक्षामा सबैको पहुँच र सहभागिता सुनिश्चित गरी गुणस्तरमा सुधार, अनौपचारिक तथा आजीवन सिकाइका अवसरहरूको विस्तार र समता तथा समावेशिताको प्रवर्द्धन सहित जवाफदेही शैक्षिक सुशासन कायम गर्ने उद्देश्यले आवश्यक संस्थागत संरचना र प्रक्रिया स्थापित गर्न खोजिएको छ। त्यसका लागि आवश्यक पर्ने क्षमता विकासको आवश्यकता पनि पहिचान गरिएको छ। शिक्षा विकासका कार्यक्रमहरू कार्यान्वयनका लागि विद्यमान पद्धतिको समीक्षा गरी यस शिक्षा क्षेत्र योजनाको प्रभावकारी र कुशल कार्यान्वयनका लागि संस्थागत संरचना, क्षमता र प्रक्रियामा देखिएका चुनौतीहरू पहिचान गरिरएको छ। पहिचान गरिएका चुनौतीहरू सामना गरी सुशासन प्रवर्द्धन गर्नका लागि आवश्यक संरचना, क्षमता र प्रक्रियाको विकास तथा परिवर्तनको प्रस्ताव पनि गरिएको छ।

स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ कार्यान्वयनमा आएपछि त्यस ऐन बमोजिम तोकिएका २३ ओटा कार्यबाहेक अन्य कार्यका लागि जिल्ला तहमा शिक्षा विकास तथा समन्वय एकाइ र कोशी प्रदेशले सामाजिक विकास मन्त्रालय, एउटा क्षेत्रीय शिक्षा निर्देशानालय र तालिम केन्द्र स्थापना गरी स्थानीय तहसँग समन्वय तथा सहकार्य गरी राम्रो सम्बन्ध स्थापित गरेको देखिन्छ।

५.१.३ उद्देश्यहरूः

क) स्थानीय तहको अधिकार क्षेत्र अनुसार संस्थागत संरचना बनाउनु,

ख) तीनै तहका सरकारबीचको अन्तरसम्बन्धलाई सुदृढ बनाउनु,

ग) स्थानीय तहमा आवश्यक पर्ने जनशक्तिको व्यवस्थापन गर्नु,

घ) जनशक्तिहरूको संस्थागत क्षमता विकास गर्नु,

ङ) आधुनिक नविनतम् प्रविधिमैत्री सुशासन अवलम्बन गर्नु।

५.१.४ रणनीतिहरू

क) स्थानीय तहमा शिक्षाको व्यवस्थापनलाई प्रभावकारी बनाउन आवश्यक नीति तर्जुमा गर्ने,

ख) संस्थागत संरचना अनुसार जनशक्तिको व्यवस्था गर्ने,

ग) कार्यरत जनशक्तिको क्षमता विकास गर्ने,

घ) स्थानीय तहमा शिक्षक पेसागत सहयोग प्रणाली स्थापना गर्ने,

ङ) प्रधानाध्यापकलाई थप जिम्मेवार बनाई क्षमता विकास गर्ने।

च) कार्यक्रमको प्रभावकारी ढंगबाट कार्यसम्पादन गर्नको लागि आवश्यक स्रोत साधनहरूको व्यवस्थापन गर्ने।

छ) विद्यालयमा Digital Governance अवधारणा अनुरुप Digital Board, Digital Result, Digital Information , आदिको विकास गर्ने।

५.१.५ उपलब्धि, नतिजा, प्रमुख क्रियाकलाप र लक्ष्य

५.१.५.१ उपलब्धिः

शिक्षाका सबै निकाय तथा विद्यलयमा सुशासन प्रबर्द्धन भई बालबालिकाको सिकाइप्रति उत्तरदायी प्रणालीको विकास हुनेछ।

५.१.५.२ प्रमुख नतिजाः

क) शिक्षाको शासकीय तथा व्यवस्थापकीय कार्यका लागि आवश्यक संरचना तथा जनशक्ति तयार हुनेछ,

ख) शिक्षाको शासकीय तथा व्यवस्थापनमा सहभागी हुने सबै निकायको दायित्व र अधिकार स्पष्ट हुनेछ,

ग) शिक्षाको शासकीय तथा व्यवस्थापनमा सहभागी हुने सबै निकाय तथा जनशक्तिको क्षमता विकास पद्धति स्थापना भई क्षमता सुधार हुनेछ,

घ) सेवा प्रवाह सहभागितामूलक, कार्यसम्पादनप्रति उत्तरदायी, विद्यार्थीको सिकाइप्रति जवाफदेही, समतामूलक र समावेशी भई कार्यसम्पादन उद्देश्यमूलक, प्रभावकारी तथा कुशल हुनेछ।

५.१.५.३ संस्थागत संरचना र क्षमता विकासका प्रमुख क्रियाकलापहरू तथा लक्ष्य

क्र. स.	प्रमुख क्रियाकलापहरू	लक्ष्य इकाइ	भौतिक लक्ष्य(५ वर्ष)						भौतिक लक्ष्य (१० वर्ष)	कैफियत
			२०८३/०८४	२०८४/०८५	२०८५/०८६	२०८६/०८७	२०८७/०८८	जम्मा		
१	आवश्यक कानुनी प्रबन्ध तथा मापदण्ड विकास	संख्या	१	१	१	१	१	५	५	
२	विद्यालयको कार्यसम्पादन गर्ने	विद्यालय	४१	४१	४१	४१	४१	२०५	२०५	
३	प्रधानाध्यापकलाई कार्यसम्पादन करार गरी नतिजाप्रति जिम्मेवार बनाउने	विद्यालय	४१	४१	४१	४१	४१	२०५	२०५	
४	पदाधिकारीहरूको क्षमता विकास	संख्या	४१	४१	४१	४१	४१	२०५	२०५	
५	प्रधानाध्यापक बैठक भत्ता	सबै	४१	४१	४१	४१	४१	२०५	२०५	
६	विद्यालय कर्मचारी प्रोत्साहन	जना	४१	४१	४१	४१	४१	२०५	२०५	
७	प्रधानाध्यापक तथा विद्यालय कर्मचारीको क्षमता विकास	संख्या	४१	४१	४१	४१	४१	२०५	२०५	

५.२ स्थानीय शिक्षा योजना कार्यान्वयनको प्रबन्ध

५.२.१ परिचय

योजना कार्यान्वयनको प्रबन्ध अन्तर्गत वार्षिक योजना तथा बजेट तर्जुमा, क्रियाकलाप निर्धारण तथा कार्यान्वयन, वित्तीय व्यवस्थापन तथा अनुगमन र मूल्याङ्कन लगायत कार्यान्वयनका लागि आवश्यक संरचना, जनशक्ति, प्रक्रिया र जिम्मेवारी तथा उत्तरदायित्वहरू पर्दछन्। नेपालमा सङ्घीय, प्रदेश र स्थानीय तहको संरचना तयार भई तीनै तहका सरकार क्रियाशील भएको दश वर्ष कटिसकेको छ भने केही कानुनी प्रबन्धसहित मुख्य संरचना तथा जनशक्ति र जिम्मेवारी निर्धारण गरिएको छ तापनि राज्य प्रणालीलाई सङ्घीय संरचना अनुरूप सक्षम बनाउन आवश्यक कार्यान्वयन प्रबन्ध गर्नुपर्ने छ। कार्यान्वयन प्रबन्ध तयार गर्दा यसको दिगोपन, प्रभावकारिता तथा कार्यकुशलतामा ध्यान दिनु आवश्यक छ।

५.२.२ वर्तमान अवस्थाः

यस गाउँपालिकामा रहेका शाखाहरूमध्ये शिक्षा, युवा तथा खेलकुद सम्बन्धी काम शिक्षा, युवा तथा खेलकुद शाखाले गर्दै आएको छ। शिक्षाको कार्यक्रम हेर्ने अलग्गै लेखाको कर्मचारी व्यवस्था नहुँदा शिक्षा क्षेत्रको आर्थिक श्रेस्ताको अभिलेखीकरण अपेक्षाकृत रुपमा व्यवस्थित बन्न सकेको छैन।

सबै विद्यालयहरूमा विद्यालयको सञ्चालन, रेखदेख र व्यवस्थापनमा सहयोग गर्नका लागि विद्यालय व्यवस्थापन समिति र शिक्षक अभिभावक संघको कार्यकारी समिति रहेका छन्। सबै विद्यालयहरूमा विद्यालय सहयोगी र माध्यमिक तह सञ्चालन भएका सामुदायिक विद्यालयमा एक-एक जना विद्यालय सहायकको व्यवस्थापन गरिएको छ। प्रायजसो विद्यालयहरूमा विद्यालय व्यवस्थापन समितिको बैठक नियमित बसेको देखिन्छ भने शिक्षक अभिभावक संघको बैठक अपेक्षाकृत रुपमा बस्न सकेको पाइँदैन। सबै विद्यालयहरूले सामाजिक परीक्षण र अन्तिम लेखा परीक्षण गर्ने गर्दछन्।

शिक्षा योजना निर्माण पश्चात सो योजनाको प्रभावकारी रुपमा कार्यान्वयन गर्नको लागि आवश्यक जनशक्ति व्यवस्थापन, कानुन कार्यविधि निर्माण, बजेटको सुनिश्चितता तीन तहका सरकार बीचको समन्वय र सहकार्य वार्षिक रणनीतिक योजना र कार्यान्वयन योजना निर्माण, अनुगमन योजना निर्माण, कार्यक्रम कार्यान्वयन पुस्तिका तयारी, विभिन्न सरोकारवालाहरूलाई कार्यक्रमहरूको बारेमा प्रबोधिकरण जस्ता कार्यक्रमहरू कार्यान्वयन गरिएको छ।

५.२.३ उद्देश्यः

१. शिक्षा योजनाको प्रभावकारी कार्यान्वयनको सुनिश्चितता गर्नु।

५.२.४ रणनीतिहरू

१. सङ्घीय तथा प्रदेश तहबाट वित्तीय हस्तान्तरण मार्फत प्राप्त सशर्त अनुदान तथा अन्य अनुदान र आफ्नै स्रोतको बजेट समेत संलग्न गरी वार्षिक शिक्षा बजेट तथा कार्यक्रम तयार गर्ने।

२. कार्यक्रम कार्यान्वयनका लागि आवश्यकतानुसार कानुन, कार्यविधि तथा निर्देशिका विकास गर्ने।

३. कार्यक्रम कार्यान्वयनको नियमित अनुगमन तथा सहजीकरण गरी विद्यालयमा कार्यक्रमहरू प्रभावकारी रूपमा कार्यान्वयन हुने सुनिश्चितताका साथै समस्या समाधानका लागि आवश्यक नीति निर्देशन तथा समन्वय गर्ने।

४. एकीकृत शैक्षिक सूचना व्यवस्थापन मार्फत नियमित रूपमा कार्यक्रम कार्यान्वयन तथा त्यसका नतिजाहरूको विवरण तयार गर्ने, त्यसको समीक्षा गरी थप सुधारमा प्रयोग गर्ने।

५. विद्यालयमा विद्यालय व्यवस्थापन समिति र शिक्षक अभिभावक संघ गठन गर्ने र विद्यालयलाई विद्यालय सुधार योजना विकास र कार्यान्वयनमा सहजीकरण गर्ने।

६. विद्यालय सुधार योजना (SIP) निर्माण तथा अध्यावधिक गर्न लगाउने।

७. विद्यालय व्यवस्थापनलाई सशक्तिकृत र सुदृढ गरी निर्धारित कार्यक्रम कार्यान्वयनका लागि प्रधानाध्यापकलाई जिम्मेवारी प्रदान गरी उत्तरदायी बनाउने।

८. वित्तीय व्यवस्थापन, खरिद प्रक्रिया, शिक्षक व्यवस्थापन तथा शिक्षकको कक्षा कोठामा समय तथा कार्यको सुनिश्चितता सम्बन्धि आवश्यक मापदण्ड तयार गरी लागू गर्ने।

९. अभिभावक तथा सरोकारवालाहरूसँग अन्तरक्रिया तथा सहकार्य गर्न अभिभावक भेला तथा बैठकहरू आयोजना गर्ने र सामाजिक परीक्षणलाई प्रभावकारी बनाउने।

१०. सामुदायिक सिकाइ केन्द्र मार्फत सबै उमेर समूहका सिकारूहरूका लागि साक्षरता, साक्षरोत्तर, निरन्तर शिक्षा, वैकल्पिक शिक्षा तथा आय आर्जन र सिप विकासका कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्दै आजीवन सिकाइ केन्द्रका रूपमा समेत कार्य गर्ने।

५.२.५ उपलब्धि, नतिजा, प्रमुख क्रियाकलाप र लक्ष्य

५.२.५.१ उपलब्धि :

१ शिक्षा योजनाको प्रभावकारी कार्यान्वयनको सुनिश्चितता भएको हुनेछ।

५.२.५.२ प्रमुख नतिजाः

१ शिक्षाका सबै निकाय तथा विद्यालयमा सुशासन प्रबर्द्धन भई बालबालिकाको सिकाइप्रति उत्तरदायी प्रणालीको विकास हुनेछ।

५.२.५.३ प्रमुख क्रियाकलाप र लक्ष्यः

क.स.	प्रमुख क्रियाकलापहरू	इकाइ	भौतिक लक्ष्य (५ वर्ष					जम्मा	भौतिक लक्ष्य (१० वर्ष)	कैफियत
			२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६	२०८६/८७	२०८७/८८			
१	वार्षिक वजेट तथा कार्यक्रम निर्माण		१	१	१	१	१	५	५	
२	आवश्यक कानुन निर्देशिका तथा कार्यविधिको विकास		१	१	१	१	१	५	५	
३	कानुन निर्देशिका मापदण्डको प्रबोधिकरण		१	१	१	१	१	५	५	
४	विद्यालय सुधार योजना निर्माण एवम् अद्यावधिक		१	१	१	१	१	५	५	

५	एकिकृत शैक्षिक सुचना प्रणाली सृदृढीकरण		१	१	१	१	१	५	५	
६	शैक्षिक गुणस्तर सुधार सम्वन्धी अन्तरक्रिया		२	२	२	२	२	१०	१०	
७	अनौपचारिक शिक्षा र जीवनपर्यन्त सिकाइसम्बन्धी कार्यक्रम सञ्चालन		१	१	१	१	१	५	५	
८	सामाजिक परीक्षणको प्रतिवेदनको आधारमा विद्यालयहरूलाई थप सहजीकरण		१	१	१	१	१	५	५	

५.३. अनुगमन तथा मूल्याङ्कन

५.३.१ परिचय

स्थानीय तहले शिक्षा कार्यक्रम कार्यान्वयन वार्षिक स्वीकृत कार्यक्रम अनुरुप कार्यान्वयन गर्नेछ। स्थानीय तह र विद्यालयको आधारभूत तहमा सञ्चालन हुने कार्यक्रमहरूको प्रभावकारी कार्यन्वयनमा जोड दिईएको छ। प्रत्येक विद्यालयले र स्थानीय तहले बजेटमा तोकिएको जिम्मेवारी अनुसार कार्यक्रम सञ्चालन गर्नेछन । कार्यक्रम सञ्चालनको लागि बजेट र आवश्यक प्रबन्ध शिक्षा शाखाले गर्नेछ ।

जब कार्यक्रमहरूको कार्यान्वयन भए नभएको अनुगमन मूल्याङ्कन गर्न पालिका तहमा शिक्षा, युवा तथा खेलकुद शाखा प्रमुखको संयोजनमा अनुगमन समिति र विद्यालय

तहमा वि.व्य.स. र प्र.अ.को नेतृत्वमा कार्यक्रमहरूको प्रभावकारी कार्यन्वयनको अनुगमन गरिनेछ। विद्यालय अनगुमनका क्रममा नगरपालिकाले समग्र पक्षको (शैक्षिक, प्रशासनिक, शैक्षिक र भौतिक) नियमित अनगुमन, सुपरीवेक्षण, निरीक्षण गर्नेछन्। अनगुमन पश्चात सरोकारवालाहरूसँग समीक्षा बैठक गरी अनकुरणीय पक्षको प्रचारप्रसार र सुधारात्मक पक्षका लागि कार्ययोजना बनाई कार्यान्वन गरिनेछ। कार्यक्रम कार्यान्वयनको लागि नीतिगत रुपमा पालिका र विद्यालय स्तरमा कार्यक्रम अनुगमन तथा मूल्याङ्कन समिति बनाई सक्रिय हुनेछ।

५.३.२. वर्तमान अवस्था

स्थानीय तहमा शैक्षिक क्षेत्राधिकार अनुसारका कार्यहरूमा अनुगमन, नियमन र मूल्याङ्कन गर्ने कार्य गरिरहेको छ। खासगरी गाँउ पालिकाको शिक्षा शाखावाट अनुगमन तथा मुल्याङ्कन गर्ने गरिएको र जनप्रतिनीधिहरूबाट पनि समय समयमा अनुगमन गरिएको छ। विद्यालयमा वि.व्य.स. र प्र.अ.को नेतृत्वमा अनुगमन गर्ने गरेको छ। कहिलेकाहीँ गरिएका अनुगमनले सुधारात्मक सुझाव दिने तर त्यसको कार्यान्वयन गर्ने परिपाटी छैन। प्रभावकारी अनुगमन र मूल्याङ्कनको स्थायी प्रणाली निर्माण र परिचालनमा समस्या छ। सफलता, सिकाई र राम्रा अभ्यासहरूको दस्तावेजीकरण र प्रचारप्रसारको पनि खाँचो रहेको छ।

ऐन, नियम अनुसार कार्य भए नभएको लेखाजोखा गर्ने, लक्ष्य तथा उद्देश्यका आधारमा प्रगति मापन गर्ने र क्षेत्रगत उद्देश्य तथा लक्ष्यमा भएको रणनीति तथा नीतिगत प्रवाहको मूल्याङकन गर्ने कार्यहरू नियमित रूपमा भैरहेका छन्। सबै तहको सेवा व्यवस्थापन तथा सेवा प्रवाहका लागि वित्तीय व्यवस्थापकीय र प्राविधिक पक्षको अनुगमन लेखाजोखा तथा मूल्याङकन गरिने छ।

गाउँ शिक्षा योजनाको प्रचारप्रसार गर्न सरोकारवालाहरूलाई भेला गराई, सूचना तथा प्रविधिको अन्य माध्यमबाट जानकारी गराइनेछ। योजनाको कार्यान्वयनको क्रममा आवश्यक सहयोग तथा सहकार्यको लागि गाउँपालिका तथा सम्बन्धित वडाहरूले यस योजनासँग सम्बन्धित तह तथा निकायहरूसँग आवश्यक प्रत्यक्ष भेटघाट वा पत्राचार गर्नेछ। योजनाको कार्यान्वयनको क्रममा गाउँपालिका वडाहरू, सम्वन्धित समिति तथा उपसमितिहरूको बैठक कार्यतालिका वा आवश्यकता अनुसार बस्नेछ।

५.३.३ उद्देश्यहरू:

१. अनुगमन तथा मूल्याङ्कनको लागि संयन्त्रको निर्माण गर्नु,
२. अनुमगन तथा मूल्याङ्कन प्रणालीलाई नतिजामा आधारित बनाउनु,

३. योजना कार्यान्वयनको क्रममा आएका समस्या तथा चुनौतिहरूलाई सम्बोधन गरी अपेक्षित उपलब्धी हासिल गर्नु।

५.३.४ रणनीतिहरू

१. प्रभावकारी अनुगमनको लागि संयन्त्र निर्माण गर्ने।

२. शैक्षिक अनुगमन तथा मूल्याङ्कन मार्गदर्शन निर्माण र प्रयोग गर्ने।

३. कार्यक्रमको अनुगमन तथा मूल्याङ्कन र प्रतिवेदनको लागि एकीकृत शैक्षिक सूचना व्यवस्थापन प्रणाली सञ्चालनमा ल्याउने।

४. नतिजामूलक अनुगमन तथा मूल्याङ्कन प्रणाली अवलम्बन गर्ने।

५. विद्यार्थी उपलब्धि परीक्षण तथा विद्यालय कार्यसम्पादन परीक्षणलाई थप व्यवस्थित र नियमित गर्ने।

६. कक्षाकोठाको सिकाइको अनुगमन, सुपरीवेक्षण तथा मूल्याङ्कनलाई प्रभावपूर्ण बनाउन कार्यस्थलमा आधारित अनुगमन, मूल्याङ्कन, सुपरीवेक्षण एवम् प्रतिवेदन प्रणाली प्रबन्ध गर्ने।

७. योजना अन्तर्गत सञ्चालित कार्यक्रम तथा परियोजना वा क्रियाकलापहरूको नियमित आवधिक, मध्यावधिक तथा अन्तिम मूल्याङ्कन प्रणाली स्थापित गर्ने।

५.३.५ उपलब्धि, प्रमुख नतिजा, प्रमुख क्रियाकलाप र लक्ष्य

५.३.५.१ उपलब्धिः

- प्रभावकारी अनुगमनको माध्यमबाट योजना कार्यान्वयनका चरणमा आएका समस्या तथा चुनौतीहरूलाई समयमै सम्बोधन भई अपेक्षित उपलब्धि हासिल हुने र योजनाको मूल्याङ्कनमा आधारित भई आवश्यकतामा आधारित योजना निर्माणका लागि पृष्ठपोषण प्राप्त हुनेछ।
- कार्यक्रमको आवधिक समिक्षा भई सफलतालाई निरन्तरता, असफलतालाई सुधार, कमजोरीमा सुधार र पुनर्योजना गर्न मद्दत हुनेछ।
- समग्र कार्यक्रमको प्रभावकारी कार्यान्वयन हुनेछ।

५.३.५.२ प्रमुख नतिजाः

१. नतिजामा आधारित अनुगमन प्रणाली स्थापित हुनेछ।

२. अनुगमनका आधारमा नतिजा सुधार हुनेछ।

३. अनुगमन तथा मूल्याङ्कनका लागि संस्थागत संरचना तथा क्षमता विकास हुनेछ।

५.३.५.३ प्रमुख क्रियाकलाप र लक्ष्यः

क्र.सं.	प्रमुख क्रियाकलापहरू	इकाइ	भौतिक लक्ष्य (५ वर्ष)						भौतिक लक्ष्य (१० वर्ष)	कैफियत
			२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६	२०८६/८७	२०८७/८८	जम्मा		
१	अनुगमन पद्धति विकास तथा कार्यान्वयन	पटक	१	१	१	१	१	५	५	
२	अनुगमन प्रणालीका लागि सूचक तयारी र अध्यावधिक	पटक	१	१	१	१	१	५	५	
३	अनुगमन	पटक	३	३	३	३	३	१५	१५	
४	चौमासिक तथा वार्षिक समीक्षा तथा प्रतिवेदन	पटक	३	३	३	३	३	१५	१५	
५	स्थिति प्रतिवेदन तयारी	पटक	३	३	३	३	३	१५	१५	
६	विद्यार्थी सिकाइ उपलब्धि परीक्षण	पटक	१	१	१	१	१	५	५	
७	विद्यालयको कार्यसम्पादन परीक्षण	पटक	१	१	१	१	१	५	५	
८	अनुगमन सम्बन्धि क्षमता विकास	पटक	३	३	३	३	३	१५	१५	

९	सामाजिक परीक्षणलाई प्रभावकारी र नियमित बनाउने	पटक	१	१	१	१	१	५	५	
१०	विद्यालयको लेखा परीक्षण	पटक	१	१	१	१	१	५	५	
११	अध्ययन तथा अनुसन्धान	पटक	१	१	१	१	१	५	५	

परिच्छेद ६
लगानी र स्रोत व्यवस्थापन

६.१ परिचय

सबै नागरिकहरूलाई आधारभूत तह निःशुल्क र अनिवार्य तथा माध्यमिक तह निःशुल्क उपलब्ध गराउने संवैधानिक प्रावधान रहेको छ। आधारभूत तथा माध्यमिक तहसम्मको शिक्षा व्यवस्थापनको अधिकार स्थानीय सरकारको कार्य क्षेत्रमा राखिएको छ। आधारभूत तथा माध्यमिक शिक्षा, प्रारम्भिक बालविकास शिक्षा, खुला शिक्षा, दूर शिक्षा, विशेष शिक्षा, सामुदायिक सिकाइ केन्द्रहरूका अतिरिक्त औपचारिक संरचना बाहिरका ट्युसन, कोचिङ सेन्टरहरूको नीति, योजना र समग्र व्यवस्थापनको जिम्मेवारी स्थानीय सरकारको रहने गरी स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन ,२०७४ ले २३ वटा अधिकारहरूको विस्तृतीकरण गरेको पाइन्छ। कार्यक्षेत्रभित्रका शैक्षिक संस्थाहरूलाई अनुदान उपलव्ध गराउने, लेखापरीक्षण र वित्तिय सुशासन कायम गर्ने दायित्व पालिकाको कार्यक्षेत्रमा रहेकोले सीमित स्रोत साधनलाई मितव्ययी, नियमित, प्रभावकारी र पारदर्शी ढङ्गले व्यवस्थापन गर्नु पर्नेछ।

वित्तीय व्यवस्थापन अन्तर्गत दुई वटा पक्षहरूलाई समेटिएको छ। एकातर्फ योजना कार्यन्वयनको लागि आवश्यक पर्ने वित्तीय स्रोतको आँकलन, प्राप्ति र उपयोगलाई समेटिएको छ भने प्रदेश तथा सङ्घीय सरकारबाट प्राप्त विभिन्न प्रकारका अनुदानहरूलाई विद्यालयहरूमा पुऱ्याई तोकिए बमोजिम खर्च, पारदर्शिता बढाउदै समग्र पक्षमा वित्तीय अनुशासन कायम गर्नु पर्नेछ।

शिक्षा विकासका पूर्वाधारहरूको पनि पूर्वाधारका रूपमा लिइन्छ। शिक्षाको समय सापेक्ष जुन गतिमा विकास हुनुपर्ने हो त्यसो हुन सकेको छैन। विभिन्न प्रतिवेदनहरूले कुल बजेटको २० प्रतिशत बजेट शिक्षामा विनियोजन गरिएता पनि सो अनुपातमा पुग्न सकेको छैन। यथार्थताको नजिक रहेर योजना बनाएर सो बमोजिम बजेट विनियोजन गर्ने नभई हचुवाको भरमा बजेट विनियोजन गर्ने कार्यले प्रश्रय पाएको छ। समुदायको विद्यालयमा लगानी गर्नुपर्छ भन्ने सोचमा गिरावट आएको छ। संविधानमा शिक्षालाई लगानीमैत्री बनाउने र लगानी बढाउँदै लैजाने नीति उल्लेख गरिएको छ।

कमजोर भौतिक पूर्वाधारलाई सुविधा सम्पन्न बनाउनु, विद्यालयहरूको आर्थिक पक्षलाई सबलीकरण गर्नु, विद्यालय शिक्षामा परिचालन हुने बजेटलाई पारदर्शी बनाउनु चुनौतीका रूपमा रहेका छन्। सङ्घ, प्रदेश र स्थानीय तहको साझा अधिकारको सूचीमा शिक्षालाई

राखिनु, सङ्घ, प्रदेश र स्थानीय तहको एकल अधिकारका रुपमा समेत स्पष्ट गरिनुले शिक्षामा लगानीको अवसर राम्रो भएको देखिन्छ।

६.२ वर्तमान अवस्था

विश्वव्यापी रुपमा दिगो विकासका लक्ष्यहरू हासिल गर्न कुल बजेटको कम्तिमा २० प्रतिशत रकम शिक्षा क्षेत्रमा विनियोजन गर्ने विश्वव्यापी प्रतिबद्धता रहेता पनि शिक्षा क्षेत्रको बजेट क्रमशः घट्दै गइरहेको पाइन्छ। सर्शत अनुदानको रुपमा प्राप्त हुने केन्द्रीय अनुदानको ९५ प्रतिशत भन्दा बढी रकम शिक्षक तलव भत्ता, छात्रवृत्ति, भौतिक पूर्वाधार, दिवाखाजा र पाठ्यपुस्तक जस्ता शीर्षकहरूमा खर्च हुने गरेको छ। गुणस्तर अभिवृद्धि र क्षमता विकासका लागि स्थानीय सरकारका कार्यक्रमहरू केन्द्रित रहेका छन्। विद्यार्थी सङ्ख्याका आधारमा एकाई लागत विश्लेषण गर्दा अभिभावकको प्रत्यक्ष लगानीका अतिरिक्त पालिका क्षेत्रमा अध्ययनरत विद्यार्थीको प्रतिविद्यार्थी लागत २१ हजार रहेको छ। तिहारको देउसी भैलोदेखि अभिभावकको सहयोग विद्यालयका आम्दानीका प्रमुख स्रोतहरू बनेका छन्।

पञ्चवर्षीय गाउँ शिक्षा योजना कार्यान्वयनको वित्तीय व्यवस्थापनका मुख्य स्रोत सङ्घीय, प्रदेश र स्थानीय सरकार रहनेछन्। अभिभावक र समुदायको भूमिका परिपूरकको रुपमा रहनेछ। शिक्षा क्षेत्रमा कार्य गर्ने सङ्घसंस्थाहरूलाई विज्ञताका आधारमा क्षेत्रगत रुपमा साझेदारी गर्न सकिनेछ। समग्र वित्तीय व्यवस्थापन अन्तर्गत योजना कार्यान्वयनका लागि प्रयाप्त वित्तीय स्रोत जुटाउनु, शैक्षिक गुणस्तर अभिवृद्धिका लागि विद्यालयहरूलाई आवश्यकता क्षेत्रमा स्रोत उपलब्ध गराउने र स्रोत साधनको प्रभावकारी व्यवस्थापन मार्फत वित्तीय सुशासन कायम गर्ने कार्यहरू प्राथमिकतामा रहेका छन्। नतिजामा आधारित स्रोत विनियोजन पद्धति मार्फत विद्यालयहरूलाई नियमित अनुदानका अतिरिक्त एकमुष्ट, मागमा आधारित, कार्यसम्पादनमूलक र प्रोत्साहनमूलक अनुदानको व्यवस्था गरिनेछ। श्रोतको आँकलन तपसिल बमोजिम गरिएको छ।

क्र.सं.	वित्तिय स्रोतको व्यवस्थापन	कुल बजेट	प्रतिशत	कैफियत
१	सङ्घीय सरकार	१८४१२०२०००.००	६६.७७	
२	प्रदेश सरकार	४०३१२८०००.००	१४.६२	
३	स्थानीय सरकार	४८५५९५०००.००	१७.६१	
४	अभिभावक तथा समुदाय	५००००	०.००२	
५	संघ, संस्था तथा दातृ निकाय	७५००००	०.०२७	
६	स्थानीय दाता तथा अन्य स्रोत परिचालन	५००००	०.००२	
७	अपुग	२६७२५०००	०.९६९	
	जम्मा	२७५७५०००००.००	१००	

६.३ उद्देश्य

क) योजना अवधिका लागि शिक्षा क्षेत्रमा आवश्यक स्रोतको प्रक्षेपण गर्ने,

ख) पहिचान गरिएका कार्यक्रम कार्यान्वयनका लागि आवश्यक वित्तीय स्रोत पहिचान गर्ने,

ग) उपलब्ध स्रोतको आधारमा कार्यक्रमको प्राथमिकता निर्धारण गरी कार्यक्रमगत बजेट निर्धारण गर्नु,

घ) खर्चको प्रक्रिया र दायित्व स्पष्ट गर्नु।

६.४ रणनीतिहरू

क) सङ्घीय र प्रदेश सरकारको लगानीको अनुपातमा स्थानीय सरकारले आफ्नो स्रोतबाट लगानी गरिने,

ख) आफ्नो तहभित्रको लक्षित शैक्षिक पहुँच, सहभागिता एवम् गुणस्तर सुनिश्चित गर्न लगानीको व्यवस्था गरिने,

ग) स्रोतको उपयोग गर्ने विद्यालयलाई जवाफदेही बनाइने,

घ) वार्षिक रूपमा कुल बजेटको २० प्रतिशत बजेट शिक्षा क्षेत्रका कार्यक्रमका लागि व्यवस्था गरिने,

ङ) शिक्षामा निजी तथा गैरसरकारी क्षेत्रको लगानीलाई प्रोत्साहन तथा प्रबर्द्धन गरिने ,

च) मापदण्डका आधारमा खर्च र प्रतिवेदन पद्धति अवलम्बन गरिने,

छ) वित्तीय व्यवस्थापन क्षमतामा सुधार ल्याई वित्तीय कार्यकुशलता, पारदर्शिता, जिम्मेवारी र उत्तरदायित्वलाई सबल बनाइने।

६.५ उपलब्धि, नतिजा, प्रमुख क्रियाकलाप र लक्ष्य

उपलब्धिः

- शिक्षामा स्रोतको दिगो व्यवस्थापन भई शैक्षिक पहुँच, समता, गुणस्तर र क्षमता विकासमा उल्लेख्य प्रगति भएको हुने,
- वित्तीय व्यवस्थापन क्षमतामा सुधार भई वित्तीय कार्यकुशलता, पारदर्शिता, जिम्मेवारी र उत्तरदायित्व सुदृढ हुने।

६.६ विद्यालय शिक्षा क्षेत्रगत उपक्षेत्र र अन्तरसम्वन्धित विषय क्षेत्र अन्तर्गतका क्रियाकलापहरूको बजेट विवरण

क्र.स.	शिक्षाका उप-क्षेत्रहरू	भौतिक लक्ष्य (५ वर्ष) प्रति इकाइ लागत रु. लाखमा						श्रोत आँकलन			
		२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६	२०८६/८७	२०८७/८८	जम्मा	सङ्घ	प्रदेश	स्थानीय तह	जम्मा
१	प्रारम्भिक बालविकास र शिक्षा	२८३	२८३	२८३	२८३	२८३	१४१५	१४०	१८	१२५	२८३
२	आधारभूत शिक्षा	८३७६	८३७६	८३७६	८३७६	८३७६	४१८८०	६०१९	१७९	२१७८	८३७६
३	माध्यमिक शिक्षा	४३१९	४३१९	४३१९	४३१९	४३१९	२१५९५	११२४	१६०	३०३५	४३१९
४	उच्च शिक्षा	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०
५	प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा	९५	९५	९५	९५	९५	४७५	५०	२०	२५	९५
६	पाठ्यक्रम र पाठ्यसामग्री	४२	४२	४२	४२	४२	२१०	२२	०	२०	४२
७	विद्यालय दिवा खाजा	१७६	१७६	१७६	१७६	१७६	८८०	५०	०	१२६	१७६
८	शिक्षक व्यवस्थापन र विकास	३८	३८	३८	३८	३८	१९०	१५	५	१८	३८
९	विद्यालय व्यवस्थापन	२८३	२८७	२८७	२८७	२८७	१४३१	२५७	१०	२०	२८७
१०	सेनिटरी प्याड व्यवस्थापन	६००	६००	६००	६००	६००	३०००	६००			६००

क्र.स.	शिक्षाका उप-क्षेत्रहरू	भौतिक लक्ष्य (५ वर्ष) प्रति इकाइ लागत रु. लाखमा						श्रोत आँकलन			
		२०८३/०८४	२०८४/०८५	२०८५/०८६	२०८६/०८७	२०८७/०८८	जम्मा	सङ्घ	प्रदेश	स्थानीय तह	जम्मा
११	विद्यालय सरसफाई, साबुन, पानी, दिवाखाजा सामग्री, प्राथमिक उपचार कक्ष, अनुगमन	२२	२२	२२	२२	२२	११०	८	४	१०	२२
१२	निरन्तर शिक्षा, खुला सिकाइ, अनौपचारिक शिक्षा, जीवनपर्यन्त सिकाइ र शिक्षा	७००	७०	७०	७०	७०	७०	४०	१०	२०	७०
१३	गुणस्तरीय सार्वजनिक शिक्षा	१२०	१२०	१२०	१२०	१२०	६००	५०	३०	४०	१२०
१४	आर्थिक तथा सामाजिक रूपमा पछाडि परेका वर्गको पहुँच/समावेशी शिक्षा	४७	४७	४७	४७	४७	२३५	३०	७	१०	४७
१५	शिक्षामा सूचना प्रविधि	७०	७०	७०	७०	७०	३५०	२५	१५	३०	७०
१६	आपतकालीन तथा संकटपूर्ण अवस्थामा शिक्षा	६०	६०	६०	६०	६०	३००	३०	१०	२०	६०
१७	भौतिक संरचना, संस्थागत संरचना र क्षमता विकास	६००	६००	६००	६००	६००	३०००	३००	१००	२००	६००

क्र.स.	शिक्षाका उप-क्षेत्रहरू	भौतिक लक्ष्य (५ वर्ष) प्रति इकाइ लागत रु. लाखमा						श्रोत आँकलन			
		२०८३/०८४	२०८४/०८५	२०८५/०८६	२०८६/०८७	२०८७/०८८	जम्मा	सङ्घ	प्रदेश	स्थानीय तह	जम्मा
१८	कानुनी प्रबन्ध, कार्यसम्पादन, पदाधिकारी, प्रधानाध्यापक र कर्मचारी नेतृत्व विकास तथा प्रोत्साहन	१६३६	१६३६	१६३६	१६३६	१६३६	८१८०	५००	६३५	५००	१६३५
१९	विद्यालय लेखापरीक्षण, अध्ययन, अनुसन्धान, सिकाइ उपलब्धि परीक्षण, चौमासिक वार्षिक, स्थिति प्रतिवेदन र अनुगमन सम्बन्धि क्षमता विकास	३०	३०	३०	३०	३०	१५०	१०	५	१५	३०
२०	बार्षिक बजेट निर्माण, कार्यविधि विकास, विद्यालय सुधार योजना निर्माण, शैक्षिक सूचना प्रणाली सुदृढीकरण, शैशीक्षक गुणस्तर अन्तरक्रिय, अनौपचारिक सिकाइ कार्यक्रम सञ्चालन, सामाजिक	९०	९०	९०	९०	९०	४५०	६०	५	२५	९०

क्र.स.	शिक्षाका उप-क्षेत्रहरू	भौतिक लक्ष्य (५ वर्ष) प्रति इकाइ लागत रु. लाखमा						श्रोत आँकलन			
		२०८३/०८४	२०८४/०८५	२०८५/०८६	२०८६/०८७	२०८७/०८८	जम्मा	सङ्घ	प्रदेश	स्थानीय तह	जम्मा
	परीक्षणको प्रतिवेदन विद्यालय सहजीकरण										
२१	योजना कार्यान्वयन अनुगमन तथा मूल्याङ्कन समन्वय र सहजीकरण	१७	१७	१७	१७	१७	८५	५	२	१०	१७
	जम्मा	१७६०४	१६९७८	१६९७८	१६९७८	१६९७८	८४६०६	९३३५	१२१५	६४२७	१६९७७

परिच्छेद ७
कार्यान्वयन, अनुगमन तथा मुल्याङ्कन, समन्वय र सहजीकरण

७.१ परिचय

यस पालिकाले शिक्षा कार्यक्रम कार्यान्वयन वार्षिक स्वीकृत कार्यक्रम अनुरुप कार्यान्वन गर्नेछ। स्थानीय तह र विद्यालयको आधारभूत तहमा सञ्चालन हुने कार्यक्रमहरूको प्रभावकारी कार्यान्वयनमा जोड दिइएको छ। प्रत्येक विद्यालयले र पालिकाले बजेटमा तोकिएको जिम्मेवारी अनुसार कार्यक्रम सञ्चालन गर्नेछन्। कार्यक्रम सञ्चालनको लागि बजेट र आवश्यक प्रबन्ध पालिकाको शिक्षा शाखाले गर्नेछ ।

जब कार्यक्रमहरूको कार्यान्वयन भए नभएको अनुगमन मूल्याङ्कन गर्न पालिका तहमा शिक्षा, युवा तथा खेलकुद शाखा प्रमुखको संयोजनमा अनुगमन समिति र विद्यालय तहमा वि.व्य.स. र प्र.अ.को नेतृत्वमा कार्यक्रमहरूको प्रभावकारी कार्यान्वयनको अनुगमन गरिनेछ। विद्यालय अनगुमनका क्रममा गाउँपालिकाले समग्र पक्षको (शैक्षिक, प्रशासनिक, शैक्षिक र भौतिक) नियमित अनगुमन, सपुरीवेक्षण, निरीक्षण गर्नेछन्। अनगुमन पश्चात सरोकारवालाहरूसँग समीक्षा बैठक गरी अनकुरणीय पक्षको प्रचारप्रसार र सुधारात्मक पक्षका लागि कार्ययोजना बनाई कार्यान्वयन गरिनेछ। कार्यक्रम कार्यान्वयनको लागि नीतिगत रुपमा पालिका र विद्यालय स्तरमा कार्यक्रम अनुगमन तथा मूल्याङ्कन समिति बनाई सक्रिय हुनेछ।

७.२ वर्तमान अवस्था

स्थानीय तहमा शैक्षिक क्षेत्राधिकार अनुसारका कार्यहरूमा अनुगमन, नियमन र मूल्याङ्कन गर्ने कार्य गरिरहेको छ । खासगरी गाँउपालिकाको शिक्षा शाखाबाट अनुगमन तथा मूल्याङ्कन गर्ने गरिएको र जनप्रतिनिधिहरूबाट पनि समय समयमा अनुगमन गरिएको छ। विद्यालयमा वि.व्य.स. र प्र.अ.को नेतृत्वमा अनुगमन गर्ने गरेको छ। अनुगमन मूल्याङ्कनका संरचना वा निकायहरू खडा भएतापनि सक्रिय बनाउन बाँकी नै छ। कहिलेकाहीं गरिएका अनुगमनले सुधारात्मक सुझाव दिने तर त्यसको कार्यान्वयन गर्ने परिपाटी छैन। समग्र कार्यक्रम कार्यान्वयन, प्रगति समिक्षा पनि हुन बाँकी नै छ। प्रभावकारी अनुगमन र

मूल्याङ्कनको स्थायी प्रणाली निर्माण र परिचालनमा समस्या छ। सफलता, सिकाई र राम्रा अभ्यासहरूको दस्तावेजीकरण र प्रचारप्रसारको पनि खाँचो रहेको छ।

ऐन, नियम अनुसार कार्य भए नभएको लेखाजोखा गर्ने, लक्ष्य तथा उद्देश्यका आधारमा प्रगति मापन गर्ने र क्षेत्रगत उद्देश्य तथा लक्ष्यमा भएको रणनीति तथा नीतिगत प्रवाहको मूल्याङकन गर्ने कार्यहरू नियमित रूपमा भइरहेका छन्। सबै तहको सेवा व्यवस्थापन तथा सेवा प्रवाहका लागि वित्तीय व्यवस्थापकीय र प्राविधिक पक्षको अनुगमन लेखाजोखा तथा मूल्याङ्कन गरिने छ। सङ्घमा शिक्षा, युवा तथा खेलकुद मन्त्रालय र शिक्षा तथा मानव स्रोत विकास केन्द्रले अनुगमन तथा मूल्याङ्कनका कार्यको समन्वय सञ्चालन गर्नेछन्। मकालु गाउँपालिकाको गाउँ शिक्षा योजना सरोकारवालाहरूलाई जानकारी गराई सो कार्यान्वयन भए नभएको सम्बन्धित निकायबाट अनुगमन गरिनेछ। अनुगमन प्रकृया तपसिल बमोजिम हुनेछ।

क.स.	अनुगमन गर्ने निकाय	अनुगमन प्रक्रिया	जिम्मेवारी	अनुगमन समय	अनुगमन सूचक
१ १	वडा शिक्षा समिति	अवलोकन, निरीक्षण, सुपरीवेक्षण, प्रतिवेदन	संयोजक	मासिक	आगन्तुक पुस्तिका, विद्यालय अनुगमन फारम, कक्षाकोठा अनुगमन फारम, प्रतिवेदन
२ २	गाउँ शिक्षा समिति		संयोजक	मासिक	
३३	वडा कार्यालय		अध्यक्ष तथा पदाधिकारी	मासिक	
४४	पालिका		अध्यक्ष तथा पदाधिकारी	त्रैमासिक	
५५	शिक्षा विकास तथा समन्वय इकाइ		इकाइ प्रमुख	वार्षिक	
६६	जिल्ला समन्वय समिति		प्रमुख तथा पदाधिकारी	वार्षिक	
७७	शिक्षा अधिकृत		शिक्षा शाखा प्रमुख र प्राविधिक सहायक	मासिक	
८८	विद्यालय सुपरीवेक्षक		जनप्रतिनिधि, प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत,	मासिक	

क्र.स.	अनुगमन गर्ने निकाय	अनुगमन प्रक्रिया	जिम्मेवारी	अनुगमन समय	अनुगमन सूचक
			कर्मचारी, अवकाश प्राप्त शिक्षक, वि.व्य.स. पदाधिकारी, प्र.अ., सरोकारवाला		
९९	शिक्षा तथा मानव श्रोत विकास केन्द्र		महानिर्देशक, निर्देशक, तोकिएको कर्मचारी वा प्रतिनिधि	वार्षिक	
११०	प्रदेश शिक्षा विकास निर्देशनालय		निर्देशक, तोकिएको कर्मचारी वा प्रतिनिधि	वार्षिक	
१११	नागरिक समाज तथा गैर सरकारी सङ्घसंस्था		सम्बन्धित शिक्षा क्षेत्र हेर्ने तोकिएका पदाधिकारी	मासिक वा आवश्यकता अनुसार	

गाउँ शिक्षा योजनाको प्रचारप्रसार गर्न सरोकारवालाहरूलाई भेला गराइ, सूचना तथा प्रविधिको अन्य माध्यमबाट जानकारी गराइनेछ। योजनाको कार्यन्वयनको क्रममा आवश्यक सहयोग तथा सहकार्यको लागि गाउँपालिका तथा सम्बन्धित वडाहरूले यस योजनासँग सम्बन्धित तह तथा निकायहरूसँग आवश्यक प्रत्यक्ष भेटघाट वा पत्राचार गर्नेछ। योजनाको कार्यान्वयनको क्रममा गाउँपालिका वडाहरू, सम्वन्धित समिति तथा उपसमितिहरूको बैठक कार्यतालिका वा आवश्यकता अनुसार बस्ने छ।

७.३ उद्देश्यहरू:

क) वार्षिक बजेट तथा कार्यक्रम तयारी र कार्यान्वयन गर्नु।

ख) एकीकृत शैक्षिक सूचना व्यवस्थापन प्रणाली मार्फत नियमित रूपमा कार्यक्रम कार्यान्वयनका नतिजाहरूको विवरण तयार, समीक्षा र सुधार गर्नु।

ग) नतिजामा आधारित अनुगमन तथा मूल्याङ्कन प्रणाली अवलम्बन गर्नु।

७.४ रणनीतिहरू

क) एकीकृत शैक्षिक अनुगमन तथा मूल्याङ्कन मार्गदर्शन निर्माण र उपयोग गरिनेछ।

ख) अनुगमन, मूल्याङ्कन र प्रतिवेदन कार्यलाई छिटो, छरितो, व्यवस्थित र प्रभावकारी बनाउन प्रविधिको प्रयोग गरिनेछ।

ग) शैक्षिक सूचना व्यवस्थापन प्रणालीलाई थप सुदृढीकरण गरिनेछ।

घ) राष्ट्रिय सूचकको अतिरिक्त आवश्यकता अनुसार स्थानीय सूचकहरूलाई समेत सूचना प्रणालीमा आवद्ध गरिनेछ।

ङ) योजनाको लागत (Input), प्रक्रिया (Process), परिणाम (Output), उपलब्धि (Outcome) र प्रभाव (Impact) समेतको अनुगमन तथा मूल्याङ्कनका लागि संरचना र जनशक्तिको प्रबन्ध गरिनेछ।

च) प्रमाणमा आधारित अनुगमन, मूल्याङ्कन तथा प्रतिवेदन प्रणालीको विकास गरिनेछ।

छ) अनुगमन तथा मूल्याङ्कनबाट प्राप्त पृष्ठपोषणलाई उपयोग गरिनेछ।

ज) कुल बजेटको निश्चित हिस्सा अनुगमन तथा मूल्याङ्कनमा छुट्याई नतिजा मूलक अनुगमन तथा मूल्याङ्कन प्रणालीको अवलम्बन गरिनेछ।

झ) सहभागितामूलक अनुगमन तथा मूल्याङ्कन प्रणालीको कार्यान्वयन गरिनेछ।

ञ) कक्षाकोठाको सिकाइको अनुगमन, सुपरिवेक्षण तथा मूल्याङ्कनलाई प्रभावपूर्ण बनाउन कार्यस्थलमा आधारित अनुगमन, मूल्याङ्कन, सुपरीवेक्षण एवम् प्रतिवेदन प्रणालीको प्रबन्ध गरिनेछ।

ट) पुरस्कार र दण्ड प्रणालीको विकास गरिनेछ।

७.५. उपलब्धि, प्रमुख नतिजा, प्रमुख क्रियाकलाप र लक्ष्य

७.५.१ उपलब्धिः

क) प्रभावकारी अनुगमनको माध्यमबाट योजना कार्यान्वयनका चरणमा आएका समस्या तथा चुनौतीहरूलाई समयमै सम्बोधन भई अपेक्षित उपलब्धि हासिल हुने र योजनाको मूल्याङ्कनमा आधारित भई आवश्यकतामा आधारित योजना निर्माणका लागि पृष्ठपोषण प्राप्त हुने।

ख) कार्यक्रमको आवधिक समिक्षा भई सफलतालाई निरन्तरता, असफलतालाई सुधार, कमजोरीमा सुधार र पुनर्योजना गर्न मद्दत हुने।

ग) समग्र कार्यक्रमको प्रभावकारी कार्यान्वयन हुने।

७.५.२ प्रमुख नतिजाः

क) नतिजामा आधारित अनुगमन प्रणाली स्थापित हुने।

ख) अनुगमनका आधारमा नतिजा सुधार हुने।

ग) अनुगमन तथा मूल्याङ्कनका लागि संस्थागत संरचना तथा क्षमता विकास हुने।

घ) विद्यार्थी उपलब्धि परीक्षणका नतिजाका आधारमा सुधार गर्ने परिपाटी स्थापित हुने।

ङ) विभिन्न कार्यक्रमहरूको उपलब्धि तथा प्रभावको आवधिक मूल्याङ्कन हुने।

च) सिकाइहरूको दस्तावेज तयार हुने।

७.५.३. प्रमुख क्रियाकलाप र लक्ष्यः

क्र.सं.	प्रमुख क्रियाकलापहरू	इकाइ	भौतिक लक्ष्य (५ वर्ष)						भौतिक लक्ष्य (१० वर्ष)	कैफियत
			२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६	२०८६/८७	२०८७/८८	जम्मा		
१	अनुगमन पद्धति विकास तथा कार्यान्वयन	पटक	१	१	१	१	१	५	५	
२	अनुगमन प्रणालीका लागि सूचक तयारी र अध्यावधिक	पटक	१	१	१	१	१	५	५	
३	अनुगमन	पटक	३	३	३	३	३	१५	१५	
४	चौमासिक तथा वार्षिक समीक्षा तथा प्रतिवेदन	पटक	३	३	३	३	३	१५	१५	
५	स्थिति प्रतिवेदन तयारी	पटक	३	३	३	३	३	१५	१५	
६	विद्यार्थी सिकाइ उपलब्धि परीक्षण	पटक	१	१	१	१	१	५	५	
७	विद्यालयको कार्यसम्पादन परीक्षण	पटक	१	१	१	१	१	५	५	
८	अनुगमन सम्बन्धि क्षमता विकास	पटक	३	३	३	३	३	१५	१५	
९	सामाजिक परीक्षणलाई	पटक	१	१	१	१	१	५	५	

क्र.सं.	प्रमुख क्रियाकलापहरू	इकाइ	भौतिक लक्ष्य (५ वर्ष)						भौतिक लक्ष्य (१० वर्ष)	कैफियत
			२०८३/०८४	२०८४/०८५	२०८५/०८६	२०८६/०८७	२०८७/०८८	जम्मा		
	प्रभावकारी र नियमित बनाउने									
१०	विद्यालयको लेखा परीक्षण	पटक	१	१	१	१	१	५	५	
११	अध्ययन तथा अनुसन्धान	पटक	२	२	२	२	२	१०	१०	

अनुसूचीहरू

अनुसूची-१ कार्यपालिकाको बैठकको निर्णय

प्रस्ताव नं. ४ मकालु गाउँपालिका गाउँ शिक्षा योजनालाई स्वीकृत गर्ने सम्बन्धमा ।

निर्णय नं. ४ प्रस्तुत प्रस्ताव माथि छलफल गर्दा यस मकालु गाउँपालिकाको गाउँ शिक्षा समिति द्धारा गठित गाउँ शिक्षा योजना निर्माण समितिद्वारा निर्माण गरीएको पञ्च वर्षिय गाउँ शिक्षा योजना स्वीकृत गरीएको छ र उक्त योजना कार्यान्वयन गर्नकालागि गाउँ कार्यपालिकाको कार्यालयलाई निर्देशन दिने भनि सर्वसम्मतबाट निर्णय परित गरियो।

नुसूची-२ योजना निर्माण समितिको गठन

न मिति २०८३ साल बैशाख २३ गतेका दिन यस मकालु गाउँपालिकाको अध्यक्ष तथा गाउँ शिक्षा ातिका अध्यक्ष श्री ओङ्दी छिरीङ शेर्पा ज्युको अध्यक्षतामा बैठकबसी तपसिलका प्रतस्ताहरुमाथि ाफल गरी सर्वसम्मतबाट निर्णय पारित गरियो।

स्थितिहरु

१. अध्यक्षः श्री ओङ्दी छिरिङ शेर्पा

२. सदस्यः श्री राम बहादुर राई

३. सदस्यः श्री सविना जैरु

४. सदस्यः श्री केदार खत्री

५. सदस्यः श्री कोपिला पराजुली

६. सदस्यः श्री भिम लक्ष्मी तामाङ

७. सदस्यः श्री दिपक विश्वकर्मा

८. सदस्यः

१०.सदस्यद सचिबः श्री नवराज ढुंगाना

आमन्त्रितः

उपाध्यक्षः श्री मनकला राई

प्रमुख प्रशासकीय अधिकृतः श्री इन्द्र बहादुर दर्जी

वडाध्यक्षः वडा नं. ३ श्री बद्री बहादुर राई

वडाध्यक्षः वडा नं. २ श्री छोपाल शेर्पा

श्री पुष्प बहादुर तामाङ

प्रस्ताब नं. १, विद्यालय शैक्षिक गुणस्तर सुदृढीकरण एवम् कार्य सम्पदानमा आधारभुत प्रोत्साहन अनुदान सम्बन्धमा ।

निर्णयः प्रस्तुत प्रस्ताव नं.१, माथि छलफल गर्दा गराउदा यस मकालु गाउँपालिकामा आ.व.२०८२/०८३ को ससर्त वजेट अन्तर्गत विद्यालयमा शैक्षिक गुणस्तर सुदृढीकरण एवम् कार्य सम्पादनमा आधारभूत प्रोत्साहन अनुदान सम्बन्ध शिर्षकमा रु १५००००० । अक्षरेपी पन्ध्र लाख बजेट प्राप्त हुन आएको हँदा उक्त बजेट यस पालिकाको तपसिलको विद्यालयमा आधुनिक सूचना प्रविधि मैत्री शैक्षिक पठनपाठन गर्नको लागि विद्यालयको प्रस्तावना र विद्यालयको आवश्यकताको आधारमा तपसिलका विद्यालयहरुलाई **ICT COMPUTER तथा SMART BOARD** व्यवस्थापन गर्नका लागि तपसिल अनुसारको वजेट बाँडफाँट गरिएको छ र उक्त वजेट सम्बन्धित विद्यालयले कम्प्युटर प्रिन्टर तथा स्मार्ट बोर्ड गरी सो को आवश्यक कागजातहरु आएपछि मात्र निकासा भुक्तानीको लागि सम्बन्धित विद्यालयलाई सिफारिस गर्ने भनी निर्णय पारित गरियो ।

प्रस्ताव नं. ८. मकालु गाउँपालिकाको पञ्च वर्षीय गाउँ शिक्षा योजना निर्माण समिति अनुमोदन सम्बन्धमा।

निर्णय नं. ८. प्रस्तुत निर्णय उपर छलफल गर्दा गराउँदा मकालु गाउँपालिकाको शिक्षालाई आगामी पाँच बर्ष भित्र के कसरी अगाडि बढाउने भनि गाउँपालिका स्तरीय गाउँ शिक्षा समिति गठन भएको हुँदा तपसिलका पदाधिकारी रहने मकालु गाउँपालिका स्तरीय गाउँ शिक्षा योजना निर्माण गर्ने समिति अनुमोदन गर्ने निर्णय गरियो ।

१. अध्यक्षः श्री नवराज ढुंगाना
२. सदस्यः श्री पुष्प बहादुर तामाङ
३. सदस्यः श्री केदार खत्री
४. सदस्यः श्री लालदेव कुमार यादव
५. सदस्यः श्री देवीलाल शाही
६. सदस्यः श्री कृष्ण बहादुर वली
७. सदस्यः श्री सुरेन्द्र प्रसाद राई
८. सदस्यः श्री तिलाराम पराजुली

समितिलाई मस्यौदा लेखन कार्य यथाशक्य सम्पन्न गरी छिटो गाउँ शिक्षा योजना निर्माण गरी सम्पन्न गर्ने अख्तियारी समेत दिने निर्णय गरियो।

प्रस्ताव नं. ९. मकालु गाउँपालिकाको पञ्च वर्षीय गाउँ शिक्षा योजनाको टाइपिङ तथा पेज सेटिङको जिम्मेवारी दिने सम्बन्धमा।

निर्णय नं. ९. प्रस्तुत निर्णय उपर छलफल गर्दा गराउँदा यस मकालु गाउँपालिकामा कार्यरत रोजगार शाखा प्रमुख श्री मोतिलाल राईलाई मकालु गाउँपालिकाको पञ्च वर्षीय गाउँ शिक्षा योजनाको टाइपिङ तथा पेज सेटिङको जिम्मेवारी दिने निर्णय गरियो ।

प्रस्ताव नं. १०. मकालु गाउँपालिकाको कक्षा १ देखि ३ सम्मको पाठ्यपुस्तक लेखनको टाइपिङ, पेज सेटिङ र पुस्तकका तस्बीरको सेटिङ मिलाउन जिम्मेवारी दिने सम्बन्धमा।

निर्णय नं. १०. प्रस्तुत निर्णय उपर छलफल गर्दा गराउँदा यस मकालु गाउँपालिकामा कार्यरत रोजगार शाखा प्रमुख श्री मोतिलाल राईलाई मकालु गाउँपालिकाको कक्षा १ देखि ३ सम्मको पाठ्यपुस्तक लेखनको टाइपिङ, पेज सेटिङ र पुस्तकका तस्बीरको सेटिङ मिलाउन तथा पाठ्यपुस्तकको विषयवस्तु अनुसार तस्बीर राख्न जिम्मेवारी दिने निर्णय गरियो ।

अनुसूची-३ सरोकारवालाहरूको भेलाको उपस्थिति र निर्णय

आज मिति २०८३ असार ५ गते मकालु गाउँपालिकाको आयोजनामा पञ्च बर्षीय गाउँ शिक्षा योजनाको लागि सुझाव संकलन, अनुभव आदान प्रदान तथा अन्तरक्रिया गर्न यस मकालु गाउँपालिकाका अध्यक्ष श्री ओङ्दी छिरिङ शेर्पा ज्यूको अध्यक्षतामा तपसिलको उपस्थितिमा देहाय अनुसारको सुझाव संकलन कार्य गरियो ।

उपस्थितिः

१. श्री ओङ्दी छिरिङ शेर्पाः अध्यक्ष मकालु गाउँपालिका
२. श्री मनकला राईः उपाध्यक्ष मकालु गाउँपालिका
३. श्री इन्द्र बहादुर दर्जीः प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत- मकालु गाउँपालिका
४. श्री तेम्बा शेर्पाः का. वा. वडाध्यक्ष वडा नं. १
५. श्री छोपाल शेर्पाः वडाध्यक्ष वडा नं. २
६. श्री बद्री बहादुर राईः वडाध्यक्ष वडा नं. ३
७. श्री बाल कुमार तामाङः वडाध्यक्ष वडा नं. ४
८. श्री योगराज राईः वडाध्यक्ष वडा नं. ५
९. श्री नरेन्द्र कुमार राईः वडाध्यक्ष वडा नं. ६
१०. श्री सविना जैरुः कार्यपालिका सदस्य
११. श्री डिल्लि राईः कार्यपालिका सदस्य
१२. श्री राम बहादुर राईः कार्यपालिका सदस्य
१३. श्री सिता सेती सुरुवालः कार्यपालिका सदस्य
१४. श्री बाल कुमारी राईः कार्यपालिका सदस्य
१५. श्री कविता वि.क. कार्यपालिका सदस्य
१६. श्री हरि बहादुर राईः नेपाली काग्रेस जि.का.सा.
१७. श्री पार्वती राईः नेपाली काग्रेस जि.का.सा.
१८. श्री भरत कुमार कटुवालः नेकपा एमाले जि.का.सा.
१९. श्री ललिता पोखेलः नेकपा एमाले जि.का.सा.
२०. श्री सुकदेव तामाङः रास्वपा गाउँकमिटी सभापति
२१. श्री ज्ञानेन्द्र कुमार गुरुङः नेकपा एमाले गाउँकमिटी अध्यक्ष
२२. श्री श्रम संस्कृति पार्टीका प्रतिनिधीः
२३. श्री लोकमणी जैरुः ने.का. गाउँकमिटी उपसभापति
२४. श्री विशाल राईः नेकपा एमाले गाउँकमिटी उपाध्यक्ष बसन्त तामाङः नेपाली कम्युनिष्ट पार्टी मकालु गा.पा. सचिव
२५. श्री तारा कुमार गुरुङः समाजसेवी तथा बुद्विजिवी

२६. श्री लाल बहादुर तामाङः समाजसेवी तथा बुद्धिजिवी
२७. श्री हैकम सिंह राईः समाजसेवी तथा बुद्धिजिवी
२८. श्री खड्ग बहादुर पराजुलीः समाजसेवी तथा बुद्धिजिवी
२९. श्री लाक्पा रिन्जे शेर्पाः समाजसेवी तथा बुद्विजिवी
३०. श्री राम कुमार राईः समाजसेवी तथा बुद्विजिवी
३१. श्री भीम लक्ष्मी तामाङः गाउँ शिक्षा समिति सदस्य
३२. श्री कोपिला पराजुलीः गाउँ शिक्षा समिति सदस्य
३३. श्री केदार खत्रीः प्रधानाध्यापक- श्री हिमालय माद्यमिक विद्यालय, हेदाङ्ना
३४. श्री लालदेव कुमार यादवः प्रधानाध्यापक- श्री हेमाद्री माध्यमिक विद्यालय,सेदुवा
३५. विभिन्न विद्यालयहरुबाट पाल्नुहुने प्रधानाध्यापक ज्यूहरु
३६. श्री गंगा विष्टः मेनेजरः रेडियो सांग्रिला
३७. सुरक्षाकर्मी तथा राष्ट्रिय अनुसन्धान विभागका प्रतिनिधि
३८. उपस्थित मकालु गाउँपालिकाका समग्र कर्मचारी तथा विभिन्न वडाका वडा सचिव ज्यरुहरु
३९ श्री भिम तामाङ
४०. विपन राई
४१. ईन्द्र ब० [illegible]
४२ प्रकाश अधिकारी
४३. कल्पना शेर्पा
४४ अमृत प्र. चौ.
४५. बालिका चौधरी
४६. नवराज ढुंगाना
४७. पुष्प बहादुर तामाङ

सल्लाह सुझावहरु

१. भौगोलिक अवस्था अनुसार पठनपाठन तथा विद्यालय बिदाको व्यवस्था मिलाउनु पर्ने ,
२. मातृभाषा र रैथाने भाषालाई प्रवर्द्धन गर्नुपर्ने
३. विद्यार्थी संख्याको आधारमा विद्यालय मर्ज गर्नु पर्ने
४. श्री सिंहेश्वरी माध्यमिक विद्यालय श्री हेमाद्री माध्यमिक विद्यालय र श्री हिमालय माध्यमिक विद्यालयमा आवसिय छात्रवासको व्यवस्पान गर्नुपर्ने
५. यस मकालु गाउँपालिका भित्र पाइने दुर्लभ वन्य जन्तु तथा पशपंक्षि दुर्लभ जडीवुटीहरुको अध्ययन र संरक्षण संवर्द्धनमा जोड दिनु पर्ने
६. दिवा खाजामा पालिकाबाट थप रकम व्यवस्थापन गर्नुपर्ने
७. विद्यालयमा अध्यापनरत शिक्षक तथा विद्यालय कर्मचारीहरु कसैलाई पनि दिवा खाजा निर्माण तथा तयार (क्यान्टिन) सञ्चालन गर्ने जिम्मेवारी दिनु नहुने ।
८. नैतिक शिक्षा र संस्कार तथा संस्कृतिक शिक्षामा जोड दिनुपर्ने
९. विद्यालय अनुगमन गरी पुरस्कार र सजायको व्यवस्थापन गरिनु पर्ने
१०. आवसिय छात्रबासको व्यवस्थापन गर्नपर्नु
११. निरन्तर विद्यालयको अनुगमन गरिनुपर्ने
१२. विद्यालयको शिक्षामा गुणस्तर वृद्धि र विकास गर्नुमा जोड
१३. जंगली जनावरहरुको आक्रमणबाट सुरक्षित रहने उचित प्रकारको उपायहरुको खोजी गर्ने
१४. विद्यालय उमेर समूहका बालबच्चाहरुले २०८५ साल सम्ममा आधारभूत तह कक्षा ८ अनिवार्य उत्तीर्ण गराउनमा सबै क्षेत्रबाट पहल र प्रयास गरिनु पर्ने
१५. कृषि पर्यटनमा जोड दिनु पर्ने
१६. सबै विद्यालयहरुमा अभिभावक शिक्षा कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने
१७. स्थानीय पाठ्यपुस्तक लेखन कार्य निरन्तर अगाडि बढाउने । तथा प्र.अ.हरुलाई दिदै आएको भत्ता अविलम्ब वृद्धि गरिदिनुपर्ने

- शिक्षक दरबन्दी मिलान तथा विद्यालय मर्जलाई निरन्तरता दिने
- किशोरी आत्मारक्षा कार्यक्रम क्रमश: विद्यालयहरुमा लागू गर्ने

अनुसूची-४ प्रथम मस्यौदा तयारी

आज मिति २०८३ साल बैशाख २४ गतेका दिन यस मकालु गाउँपालिकाको पञ्चवर्षिय गाउँ शिक्षा योजना निर्मणा लेखन समितिको संयोजक तथा मकालु गाउँपालिका शिक्षा शाखा प्रमुख श्री नवराज ढुंगाना ज्यूको संयोजकत्वमा बैठकबसी तपसिलका प्रतस्ताहरुमाथि छलफल गरी सर्वसम्मतबाट निर्णय पारित गरियो ।

उपस्थितिहरु

१. अध्यक्षः श्री नवराज ढुंगाना
२. सदस्यः श्री पुष्प बहादुर तामाङ
३. सदस्यः श्री केदार खत्री
४. सदस्यः श्री लालदेव कुमार यादव
५. सदस्यः श्री देवीलाल शाही
६. सदस्यः श्री कृष्ण बहादुर वली
७. सदस्यः श्री सुरेन्द्र प्रसाद राई
८. सदस्यः श्री तिलाराम पराजुली

आमन्त्रितः

१.अध्यक्ष: श्री ओङ्दी छिरिङ शेर्पा
२.उपाध्यक्ष: श्री मनकला राई
३.प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत : श्री इन्द्र बहादुर दर्जी
४.लेखा प्रमुख: श्री अरबिन्द कुमार झा
५. अलेप: श्री आयुष पोखेल
६.का.स.: श्री सोनिया राई

प्रस्ताब नं. १, गाउँ शिक्षा योजना निर्माणको प्रवोधीकरण तथा मस्यौदा लेखन तयारी सम्बन्धमा।

निर्णयः प्रस्तुत प्रस्ताव नं.१, माथि छलफल गर्दा गराउदा यस मकालु गाउँपालिकाको पञ्चबर्षिय गाउँ शिक्षा योजना (मस्यौदा) लेखन उत्कृष्ठ बनाउनको लागि विभिन्न अनलाइन अफलाइन तथ्याङ्क खोज अनुसन्धान, सोधपुछ अन्तर्किया छलफल आदि गरी गाउँ शिक्षा योजना नमुना लेखन गर्ने गराउने भनी सबै समिति सदस्यहरुलाई प्रवोधीकरण गरियो तथा लेखन सम्बन्धि छलफल गरियो ।

आज मिति २०८३ साल जेष्ठ १६ गतेका दिन यस मकालु गाउँपालिकाको पञ्चवर्षिय गाउँ शिक्षा योजना निर्मणा लेखन समितिको संयोजक तथा मकालु गाउँपालिका शिक्षा शाखा प्रमुख श्री नवराज ढुंगाना ज्यूको संयोजकत्वमा बैठकबसी तपसिलका प्रतस्ताहरुमाथि छलफल गरी सर्वसम्मतबाट निर्णय पारित गरियो ।

उपस्थितिहरु

१. अध्यक्षः श्री नवराज ढुंगाना
२. सदस्यः श्री पुष्प बहादुर तामाङ
३. सदस्यः श्री केदार खत्री
४. सदस्यः श्री लालदेव कुमार यादव
५. सदस्यः श्री देवीलाल शाही
६. सदस्यः श्री कृष्ण बहादुर वली
७. सदस्यः श्री सुरेन्द्र प्रसाद राई
८. सदस्यः श्री तिलाराम पराजुली

आमन्त्रितः

१.अध्यक्षः श्री ओङ्दी छिरिङ शेर्पा
२.उपाध्यक्षः श्री मनकला राई
३.प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत : श्री इन्द्र बहादुर दर्जी
४.लेखा प्रमुखः श्री अरबिन्द कुमार झा
५. अलेपः श्री आयुष पोखेल
६.का.स.: श्री सोनिया राई

प्रस्ताब नं. १, गाउँ शिक्षा योजना निर्माणको मस्यौदाको बुँदागत लेखन सम्बन्धमा।

निर्णयः प्रस्तुत प्रस्ताव नं.१, माथि छलफल गर्दा गराउदा यस मकालु गाउँपालिकाको पञ्चबर्षिय गाउँ शिक्षा योजना (मस्यौदा) लेखन उत्कृष्ठ बनाउनको लागि विभिन्न अनलाइन अफलाइन खोज गरिएका तथ्याङ्क, संकलित सुझाव र तयारीलाई बुँदागत लेखन गरी छलफल गर्ने तथा सरोकारवालासँग छलफल राखी मस्यौदा लेखनलाई अन्तिम रुप दिने निर्णय गरियो ।

अनुसूची-५ योजनाको अन्तिम रुपको निर्णय

ग मिति २०८३ साल असार ८ गतेका दिन यस मकालु गाउँपालिकाको पञ्चवर्षिय गाउँ शिक्षा ाना निर्मणा लेखन समितिको संयोजक तथा मकालु गाउँपालिका शिक्षा शाखा प्रमुख श्री नवराज ाना ज्यूको संयोजकत्वमा बैठकबसी तपसिलका प्रतस्ताहरुमाथि छलफल गरी सर्वसम्मतबाट निर्णय ।त गरियो ।

स्थितिहरु

१. अध्यक्षः श्री नवराज ढुंगाना
२. सदस्यः श्री पुष्प बहादुर तामाङ
३. सदस्यः श्री केदार खत्री
४. सदस्यः श्री लालदेव कुमार यादव
५. सदस्यः श्री देवीलाल शाही
६. सदस्यः श्री कृष्ण बहादुर वली
७. सदस्यः श्री सुरेन्द्र प्रसाद राई
८. सदस्यः श्री तिलाराम पराजुली

आमन्त्रितः

१.अध्यक्ष: श्री ओङ्दी छिरिङ शेर्पा
२.उपाध्यक्ष: श्री मनकला राई
३.प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत : श्री इन्द्र बहादुर दर्जी
४.लेखा प्रमुख: श्री अरबिन्द कुमार झा
५. अलेप: श्री आयुष पोखेल
६.का.स.: श्री सोनिया राई

प्रस्ताव नं. १, गाउँ शिक्षा योजना निर्माणको मस्यौदालाई अन्तिम रुप दिने सम्बन्धमा।

निर्णयः प्रस्तुत प्रस्ताव नं.१, माथि छलफल गर्दा गराउदा यस मकालु गाउँपालिकाको पञ्चबर्षिय गाउँ शिक्षा योजना (मस्यौदा) लेखन उत्कृष्ठ बनाउनको लागि विभिन्न अनलाइन अफलाइन खोज गरिएका तथ्याङ्क, संकलित सुझाव र तयारीलाई बुँदागत लेखन गरी छलफल गरिएको र सरोकारवालासँग सुझाव लिने र छलफलको काम सम्पन्न भएकाले मस्यौदाको अन्तिम रूप दिने र शिक्षा समिति समक्ष सिफारिस गर्ने निर्णय गरियो ।

अनुसूची-६ योजनाको स्वीकृति

आज मिति २०८३ साल असार २० गतेका दिन यस मकालु गाउँपालिकाको अध्यक्ष तथा गाउँ शिक्षा समितिका अध्यक्ष श्री ओङ्दी छिरीङ शेर्पा ज्युको अध्यक्षतामा बैठकबसी तपसिलका प्रस्तावबहरुमाथि छलफल गरी सर्वसम्मतबाट निर्णय पारित गरियो।

उपस्थितिहरु

१. अध्यक्षः श्री ओङ्दी छिरिङ शेर्पा

२. सदस्यः श्री छोपाल शेर्पा

३. सदस्यः श्री राम बहादुर राई

४. सदस्यः श्री सविना जैरु

५. सदस्यः श्री केदार खत्री

६. सदस्यः श्री कोपिला पराजुली

७. सदस्यः श्री भिम लक्ष्मी तामाङ

८. सदस्यः श्री दिपक विश्वकर्मा

९. सदस्यः

१०.सदस्यद सचिबः श्री नवराज ढुंगाना

आमन्त्रितः

उपाध्यक्षः श्री मनकला राई

प्रमुख प्रशासकीय अधिकृतः श्री इन्द्र बहादुर दर्जी

वडाध्यक्षः वडा नं. ३ श्री बद्री बहादुर राई

श्री पुष्प बहादुर तामाङ

प्रस्ताव नं. १, मकालु गाउँपालिका गाउँ शिक्षा योजनालाई स्वीकृत गर्ने सम्बन्धमा ।

निर्णयः प्रस्तुत प्रस्ताव नं.१, माथि छलफल गर्दा गराउँदा तपसीलको गाउँ शिक्षा योजना निर्माण समितिद्वारा सरोकारवालासँग छलफल गर्दै निर्माण गरेको मस्यौदा माथि छलफल गर्दै मस्यौदा स्वीकृत गर्ने निर्णय पारित गरियो ।

तपसीलः